

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

Editor: prof. dr. P. Levit

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE vydává

Acta Universitatis Carolinae

v sériích: Mathematica et Physica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica,
Iuridica, Philologica, Historia Universitatis Carolinae Pragensis

КАРЛОВ УНИВЕРСИТЕТ В ПРАГЕ издает

Acta Universitatis Carolinae

в сериях: Mathematica et Physica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica,
Iuridica, Philologica Historia Universitatis Carolinae Pragensis

THE CAROLINE UNIVERSITY OF PRAGUE, CZECHOSLOVAKIA,

announces the publication of

Acta Universitatis Carolinae

in series: Mathematica et Physica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica
Iuridica, Philologica, Historia Universitatis Carolinae Pragensis

Hynd R.

ZA BORISEM VYBÍRALEM

Dne 5. prosince 1962 zemřel velmi mlád — ve věku 35 let — po vleklé a těžké srdeční chorobě docent University Karlovy v Praze dr. Boris Vybíral, kandidát právních věd. Byl vzácným příkladem vědce komunisty, který nejen tvoří nové vědecké hodnoty, ale i bojuje za čestné lidské vztahy a svou osobností a ideovým vlivem pronikavě působí na celé prostředí, v němž pracuje a žije. Patřil k nové generaci vědeckých pracovníků a byl jedním z nejlepších představitelů marxistické vědy státu a práva. Má velkou zásluhu na vytvoření socialistické vědy trestního práva v ČSSR. Byl vynikajícím a velmi oblíbeným vysokoškolským pedagogem a vychovatelem posluchačů právnické fakulty i nových vědeckých pracovníků, organizátorem vědeckého života, zejména ve funkci proděkana právnické fakulty University Karlovy, a předním stranickým funkcionářem na fakultě.

Vynikal tvůrčí odvahou, neobyčejnou zásadovostí a odpovědností i hloubkou svých teoretických a kritických analýz. Pro jeho vědeckou činnost byl zvláště charakteristický smysl pro potřeby společenské a právní praxe. Příznačný pro Vybíralovou tvorbu byl přísně vědecký objektivní racionalistický postup, smysl pro „logiku věcí“ pro mnohostrannost společenské skutečnosti, uplatněný především v obou jeho monografiích „O objektu trestného činu“ (1953) a „Pojem a význam objektu trestného činu v čs. socialistickém trestním právu“ (1956), i v četných studiích a statích jako „K některým otázkám socialistické zákonitosti v československém trestním právu (Právník č. 1/1957), „Upevnění socialistické zákonitosti a některé aktuální otázky čs. teorie trestního práva a trestního procesu (Stát a právo V, 1959). Dvě dílčí studie „K právní úpravě recidivy v čs. trestním právu“ a „Otázky recidivy ve Sbírce rozhodnutí čs. soudů“ (Právník č. 3 a 7/1961) jsou součástí větší monografické práce, jež měla zahrnout zejména i právně sociologickou oblast tematiky a jejíž dokončení znemožnil tragický průběh onemocnění. Napsal řadu článků věnovaných otázkám souběhu, pojmu veřejného činitele, výtržnictví, kritickým úvahám nad problémy publikovanými ve sbírce rozhodnutí čs. soudů. Měl značný podíl na zpracování našich trestních zákonů, na zpracování učebnic trestního práva hmotného i řízení. Konečně třeba uvést i jeho vědecko-popularizační práci (Základy čs. socialistického trestního práva, SNPL 1959), články pro zahraniční vědeckou veřejnost (o místních lidových soudech

a o změnách v čs. trestním právu), jakož i obsáhlou kritickou recenzní činností vyznačující se mimořádnou vědeckou úrovní.

Snahu podněcovat nová hlediska a směry výzkumu vyvíjel Vybíral i v posledním období svého života; zejména se věnoval otázkám rozvoje kriminologie a problematice prevence.

Je těžko vyjádřit v krátké vzpomínce, co znamenal Boris Vybíral jako vedoucí osobnost na fakultě i v právní vědě. Měl vzácný dar spojovat správnou teoretickou linii s praktickými kroky, neobyčejný smysl pro politickou realitu, schopnost rozpoznat právě to, co je třeba v konkrétní situaci dělat; měl střizlivý úsudek a vpravdě politickou moudrost. Byl člověk obdivuhodně na svůj věk zralý. Měl hluboké přesvědčení o zásadách stranické práce, které důsledně hájil a uplatňoval a neměnil názory podle oportunně účelových zřetelů a zájmu. Nenáviděl politickou bezcharakternost, kariérismus a konjunkturalismus. Zároveň měl odpor k planému morálnímu rozhořčování znamenajícím prakticky bezmocná gesta a k prázdné radikální frázi, která se tak často zvrací ve zbabělou povolnost. Bylo-li třeba, byl tvrdý a rozhodný, ale přitom rozvážný a trpělivý; nelitoval času na sjednocování stanovisek k přesvědčování lidí. Dovedl spojovat lidi odlišných osobních vlastností a zájmů, kteří se mohli tak či onak podílet na společném díle. Pro to všechno měl přirozenou autoritu — i proto, že byl prost autoritářství a osobních ambicí. Jeho rad si zvykli dbát i ti, kdo si snad pro svůj věk či hodnost mohli činit nároky na vedení. Vynikající politické nadání a mravní vlastnosti Boris Vybíral plně uplatnil i v odpovědných stranických funkcích (předsedy výboru organizace fakulty, člena výboru University aj.).

Soudruh Vybíral vykonával ve svém krátkém životě hodně svou vědeckou, pedagogickou a politickou práci i trvalým vlivem, kterým působil a působí na soudruhy, s nimiž pracoval. Hluboce věřil v lidi a měl k nim krásný, hluboce lidský poměr. Své obdivuhodné vlastnosti, jejichž odlesk pocítujeme i pod střizlivou vědeckou terminologií jeho práce, postavil cele do služeb uskutečňování ideálů komunismu. Jeho dílo je však tragicky nedokončené vzhledem k tomu, co ještě vykonat mohl. Boris Vybíral byl výjimečný člověk ryziho charakteru a skvělý komunista.

Praha, květen 1963.

A. K.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA I

Vol. X.

1963

No 1. pag. 1—108

K některým otázkám nového československého trestního práva

Obsah

B. Vybíral, A. Kudlík: Několik poznámek k příčinám kriminality a její prevence	str.	3
O. Novotný: Otázka příčin a podmínek zločinnosti	str.	13
J. Nezkusil, F. Knobloch: Akutní otrava alkoholová a její soudně psychiatrické posuzování	str.	43
A. Dolenský: Některé otázky nového systému trestů	str.	59
I. Pješčak: Nový trestní řád a kriminalistika	str.	85

Содержание

Б. Выбирал, А. Кудлик: Несколько замечаний по причинам преступности и ее предупреждения	стр.	3
О. Новотный: Вопрос о причинах и условиях преступности	стр.	13
И. Незкусил, Ф. Knobloch: Острое алкогольное отравление и его судебно-психиатрическая квалификация	стр.	43
А. Доленски: Некоторые вопросы новой системы наказаний	стр.	59
И. Пещак: Новый уголовно-процессуальный кодекс и криминалистика	стр.	85

Inhalt

B. Vybíral, A. Kudlík: Einige Bemerkungen zu den Ursachen der Kriminalität und zu ihrer Prevention	s.	3
O. Novotný: Die Frage der Ursachen und Bedingungen der Kriminalität.	s.	13
J. Nezkusil, F. Knobloch: Die akute Alkoholvergiftung und ihre gerichtspsychiatrische Beurteilung	s.	43
A. Dolenský: Einige Fragen des neuen Strafsystems	s.	59
I. Pješčak: Die neue Strafordnung und die Kriminalistik	s.	85

1908

NĚKOLIK POZNÁMEK K PŘÍČINÁM KRIMINALITY A JEJÍ PREVENCE

НЕСКОЛЬКО ЗАМЕЧАНИЙ ПО ПРИЧИНАМ ПРЕСТУПНОСТИ И ЕЕ
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

EINIGE BEMERKUNGEN ZU DEN URSACHEN DER KRIMINALITÄT UND ZU
IHRER PREVENTION

BORIS VYBÍRAL — ALFRED KUDLÍK

Redakční rada posmrtně uveřejňuje poslední práci doc. dr. Borise Vybírala, jeho diskusní příspěvek, který vypracoval společně s dr. A. Kudlíkem pro rozšířenou schůzi katedry trestního práva právnické fakulty KU v Praze.¹⁾

V tomto diskusním příspěvku nejde a ani nemůže jít o řešení problémů, ale jen o několik poznámek a podnětů k aktuálním otázkám, jimiž se naše konference zabývá. Nebudeme zdůrazňovat a odůvodňovat význam zkoumání příčin a podmínek kriminality pro účinný preventivní boj na tomto úseku. Důležitost těchto otázek byla vysoce vyzvednuta již usnesením ÚV KSČ z prosince 1960, zdůrazňuje ji i program KSSS, hovoří o tom poslední usnesení politbyra o stavu právních věd, zdůrazňující též úkoly trestněprávní vědy, pokud jde o zkoumání kriminality a boj s ní; je to konečně dnes též výrazně patrné z nových trestních kodexů i zákona o místních lidových soudech a o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Zabýval se tím též úvodní referát. Dodávat k tomu další obecné úvahy by bylo jen nošením dříví do lesa.

I. První naše poznámka navazuje na hlavní referát, který se zmínil i o historických důvodech, proč otázkám zkoumání příčin a podmínek kriminality nebyla v minulosti věnována patřičná pozornost. Je tu potřeba zdůraznit, že zanedbání této problematiky úzce souviselo se škodlivými projevy kultu osobnosti na úseku vědy o státu a právu. Pokud v této souvislosti probíhá kritika Vyšinského, zaměřuje se hlavně na některé jeho názory, které vedly k porušování socialistické zákonnosti, popřípadě porušení zákonnosti „teoreticky“ zdůvodňovaly (např. kritika jeho pojetí významu doznání obviněného, otázka pravdy v trestním procesu, jeho názory na účastenství, jeho pojetí viny a jeho poměr k analogii v trestním právu). Můžeme však celkem oprávněně říci, že tyto názory našly jen velmi malou odezvu v naší teorii a že naše

¹⁾ K tomu viz zprávu v čas. Právník č. 8/1962 str. 688 a násl.

teorie dokonce některé nesprávné názory Vyšinského (např. jeho pojetí viny, účastenství, vztah k analogii) výslovně odmítala, a to již před XX. sjezdem KSSS.

V čem ale vliv Vyšinského měl i pro nás dalekosáhlé důsledky, je podle našeho mínění to, jak orientoval trestněprávní vědu. Jde tu o otázku značně komplikovanou, která patrně ještě čeká na své bližší objasnění. Souvisí s vývojem dvou základních — patrně značně jednostranně zaměřených směrů v trestněprávní vědě v počátečním období vývoje v SSSR. První směr byl pod vlivem pozitivistických názorů, kladl hlavní důraz na otázky zkoumání kriminality a otázky trestní politiky a podceňoval nebo měl dokonce nihilistický postoj — (viz návrh trestního kodexu představitelů těchto směrů, který likvidoval zvláštní část trestního práva) právní otázky tohoto boje. Druhý směr se spíše orientoval na právní otázky; hlavním zdrojem pro jejich „řešení“ mělo být studium klasiků marxismu-leninismu. Boj mezi oběma skupinami vrcholil po třicátých letech. Závěr a výsledky tohoto boje jsou patrný zejména ve známém referátu Vyšinského z r. 1933 o hlavních úkolech sovětské socialistické právní vědy (Edice nový právní řád č. 3):

„Ve vědě trestního práva otvírá se ohromné pole působnosti... není propracován úmysl nedbalost, přičetnost atp... stačí si vzpomenout jen na Krylenka a jeho škůdcovské názory že není třeba zabývat se právníkou „atitmetikou“ a právníkou kasuistikou a přit se o tom kde je úmysl... z minulosti třeba činit nejzávažnější závěry a vzít si vážná poučení... Je především nutno pečlivě a svědomitě studovat díla marxismu, našich učitelů, je nutno vést rozhodný boj s všelijakým volným postojem k textu citovaných pramenů...“ Dále uvádí, že porada byla svolána proto, aby se dokončila na základě dědictví klasiků stavba socialistické právní vědy, aby definitivně vymýtila poslední stopy po zrádcích, kteří zohyždili naši vědu; dále varoval ještě některé vědce (Strogoviče, Grodzinského aj.) před nebezpečím chyb a ferrianistických koncepcí, o nutnosti zkoumání příčin a podmínek kriminality však ani slova. Tento referát Vyšinského se stal směrnicí dalšího vývoje; značnou roli tu zejména později zajisté sehrál kult osobnosti, jehož byl Vyšinský významným představitelem.

Potřením extrémních názorů představitelů pozitivistického směru bylo však s vaničkou vylito i dítě. Úpadek jednoho směru vedl nutně k úpadku i druhého, neboť jeden nevylučuje druhý a nutně se navzájem doplňují. Linie vývoje trestněprávní vědy v SSSR se pak odvrátila od skutečného zkoumání zločinnosti. Ačkoliv marxistická škola trestního práva již v prvním období svého vývoje vědomě prohlašovala svůj odklon i od tzv. klasické školy trestního práva (nejen od pozitivistické, zejména později), přece se zejména po metodologické stránce k ní značně přiblížila: vyvozovala své poučky převážně z pojmů, z citátů, nikoli z prozkoumání skutečnosti kriminality v socialistickém státě.

Ostré zavržení kriminologických směrů za podmínek kultu osobnosti, který nepřál skutečnému vědeckému zkoumání zločinnosti, vedlo i k ustrnutí vědy trestního práva na pouhé dogmatické rozborů právních pojmů a právních problémů. Podobný vývoj prodělávalo pak i trestní právo lidových demokracií.

Na otázky zkoumání příčin a podmínek kriminality se jakoby zapomnělo, jak lze demonstrovat i na publikaci sovětské bibliografie o příčinách zločinnosti, z níž je patrné, že zejména po r. 1933, jako když utne, o těchto otázkách se v podstatě přestalo psát. Zřejmě je i časová souvislost se zmíněným referátem.

Jen ojediněle na tyto otázky ještě upozorňuje Gercenzon v úvodu učebnice statistiky z r. 1937 a v r. 1947; pokud můžeme zjistit, se sám otevřeněji vyjádřil k otázce zdogmatizování sovětského trestního práva, k nutnosti konkrétního zkoumání zločinu, zločince a trestu. Uvádí tu, že po zavržení zejména sociologické školy projevuje se nevyspělost ve formulování otázek příčin zločinnosti, strach před obnovením idejí sociologické školy — to jsou základní příčiny, které způsobily zanedbanost socialistické trestněprávní vědy (ENPŘ č. 2). Praxe ovšem sama utajováním skutečností týkajících se kriminality, zlepšení situace a vývoje nepřála.

Toto bylo v r. 1947 — a trvalo ještě celou řadu let, než se tyto otázky dostávají plně na pořad dne. Zde je tedy, jak se domníváme, jeden z hlavních kořenů zaostávání trestněprávní vědy, kritizovaný již dvacátým sjezdem KSSS, samozřejmě i vedle jiných významných příčin specifických pro jednotlivé socialistické státy (u nás např. naprostý nedostatek v tomto směru zkušených vědeckých kádrů, nedostatek vědecké tradice v disciplínách zabývajících se otázkami kriminality, vězeňství atp.). Uvedený vývoj napáchal těžké škody ve výchově kádrů (zejména též v SSSR) i zaměření justiční praxe, škody, které se nyní obtížně odstraňují. Některé „recepty“ k jejich „rychlému“ odstraňování neberou si poučení z minulosti, vycházejí z demagogické kritiky teorie a slabosti, omezených možností trestního práva, což by mohlo být jen na škodu věci, jak se toho dotkneme v dalších poznámkách.

II. Hlavní referát dále uvádí, že základním úkolem v procesu postupné likvidace kriminality je—ve spolupráci s celou naší společností—odstraňování příčin a podmínek, které ji plodí; uvádí, že nejsou tu jasné ani základní metodologické otázky a terminologie, zejména rozlišování mezi příčinami a podmínkami. Řešit tuto otázku v diskusním příspěvku samozřejmě nelze. Chceme tu jen poznamenat, že na úseku trestněprávní vědy jsou značně protichůdné názory na tuto otázku. Někteří, např. prof. Gercenzon, pokládají toto rozlišení za základní a tvrdí, že bez jeho rozpracování nelze najít správnou linii a cestu pro činnost i pro vypracování opatření orgánů boje s kriminalitou; avšak nic k tomu dále neříká, zejména proč a v čem vidí tento základní význam a k čemu je takové rozlišování dobré. Jiní toto rozlišování podceňují. Na jedné straně se zdá, že nedialektické strnulé lpění na tom, za každou cenu dát jevu nálepku příčiny či podmínky, může vést k schematickému pojetí a mít i nepříznivé důsledky ve spekulativním, málo plodném operování obecnějšími pojmy příčin (přežitků, třídně-přátelského zaměření, nebo zda např. princip odměňování podle práce je příčinou či podmínkou trestné činnosti) a tím též vést k opomíjení základního hlubokého konkrétního zkoumání podmínek jevu, jako

je kriminalita; toto nebezpečí hrozí patrně spíše na úseku teorie, jak ukazují některé spekulativní analýzy příčin a podmínek. Na druhé straně nerozlišování mezi příčinami a podmínkami vede k tomu, že se dávají do jednoho pytle jevy základní s druhořadými a podřadnými a nevidí se ani konkrétní dialektická souvislost mezi nimi; toto nebezpečí hrozí spíše v praxi, která někdy řadí vedle sebe jednotlivá fakta, bez ohledu na jejich význam a souvislost mezi nimi.

Např. za příčiny kriminality pod vlivem alkoholu se řadí vedle sebe zaostávání myšlení, jednání a morálky některých lidí za rozvojem materiálních životních podmínek, blahovolnost a smířlivost závodů k alkoholikům, neodpovědný postoj pracovníků distribuce a začleňování prodeje likérů do prémiového systému a nedostatek zásobování osvěžujícími nápoji atp. (z prověrky alkoh. 1954 i 1959). Nezkoumá se tu vnitřní dialektický vztah mezi příčinami a podmínkami těchto jevů různého stupně obecnosti — např. přežitky alkoholismu v jejich vztahu k podmínkám, objektivním podnětům, které je vyvolávají, usnadňují apod. Vše se tu souhrnně řadí paralelně vedle sebe a souhrnně nazývá příčinami. Je nepochybné, že to vede k otupování boje s těmito jevy, k tomu, že nelze dobře nalézt účinné preventivní prostředky proti nim.

Zde je, myslíme, důležité pole součinnosti a pomoci pracovníků filosofie pracovníkům kriminalistům i na poli teorie trestního práva, nikoli patrně „pomoc“ spočívající v tom, že by pracovníci filosofie spolu s jinými odborníky (a to bez právníků) sami dělali jakousi socialistickou kriminalistiku, jak navrhuje M. Veverka (Filosofický časopis č. 2/1962).

III. Konkrétní zkoumání příčin a podmínek kriminality má nepochybně základní význam pro její prevenci. Požadavek širokého uplatňování prevence konečně jasně vytyčuje i nový trestní řád (zejm. §§ 1, 184, 3—6) i zákony o m.l. s. a ú.n.v. Tato se stává novým významným úkolem pracovníků justice ve spolupráci se společenskými organizacemi i dalšími osobami, zejména též odborníky (pedagogy, lékaři, psychiatry ap.). Tím se ovšem také nejširší problémy prevence stávají (ovšem jen rámcově a v nejtěsnější spolupráci s příslušnými vědními obory) i oblastí zájmu vědy trestního práva, která přece nevytváří jen abstraktní nauku o právní povaze zločinu, ale vychovává jí též právníky, kteří ji budou v praxi procesu boje s kriminalitou uplatňovat.

Nesprávné názory v tomto směru opět hlásá M. Veverka (Právní obzor č. 1/1961). Zejména nechápe vztahy mezi širším a užším pojetím prevence — který je dnes jasně patrný i z nových kodexů — i hlásá zřejmě nesprávný názor, že prevence je orientována především na boj proti podmínkám trestné činnosti, zatím co na příčiny trestnosti je orientována — nebo jak říká — je postihujeme prací politickovýchovnou. Pro nedostatek času nemůžeme tyto názory hlouběji kritizovat.

Podstatou prevence je, jak se domníváme, odhalování příčin a podmínek různých záporných jevů (tedy i např. nadostatků ve výchově), které vedly

popř. až ke kriminalitě a nalezení prostředků k jejich odstraňování; jinak též řečeno odhalování a odstraňování různých druhů rozporů mezi jednotlivci a společenskými podmínkami, které vedly nebo by typicky mohly vést ke kriminalitě.

Je-li tento poznatek pravdivý, třeba z něj učinit závěr, že patrně prevence netvoří nějaký samostatný úsek oddělený od nauky o příčinách kriminality, jak se někteří domnívají, ale naopak — jen její hluboké zkoumání v nejtěsnější souvislosti s naukou o příčinách kriminality může přinést plodné výsledky.

Zdá se být proto logický názor, že obecné otázky prevence kriminality třeba zkoumat v rámci obecné hmotně-právní problematiky vědy trestního práva, zvláštní otázky prevence jednotlivých trestných činů nebo druhů trestné činnosti v souvislosti se zvláštní částí trestního práva event. s kriminalistikou (zejména např. s metodikou vyšetřování jednotlivých trestných činů) a otázky forem účasti veřejnosti v souvislosti s trestním procesem, jak v podstatě zastává též sovětský kriminalista prof. Gercenzon a jak to také patrně chápou naše nové trestní aj. zákony. Odpovídá to konečně i pedagogickým požadavkům komplexní výuky a výchovy kádrů na právnické fakultě, požadavkům, po nichž volá praxe, i současné situaci a podmínkám, zejména též kádrovým na tomto úseku. Jiná je ovšem již ta otázka eventuální budoucí diferenciacce, specializace jednotlivých úseků boje s kriminalitou, a tedy i úseku prevence, což je předmětem naší další poznámky.

IV. Řekli jsme, že nauku o příčinách kriminality je třeba tradovat, zkoumat v nerozlučné souvislosti s prevencí, a naznačili jsme některé i ryze praktické důvody pro tento závěr. V souvislosti s tím vyvstává třetí, prakticky velmi důležitá, ale také velmi obtížná i nejasná otázka, zda zkoumání příčin kriminality je úkolem vědy trestního práva či nějaké zvláštní vědní disciplíny (kriminologie), jak bylo v referátu naznačeno. Vyskytuje se tu hned několik názorů:

1. Podle prof. Gercenzona (SGIP 7/1961), se zdá, že nejsprávnější je toto řešení: *obecná teorie* předcházení kriminalitě musí být rozpracována vědou trestního práva (pojem předcházení kriminalitě, systém obecných a speciálních opatření sloužících prevenci, pojem příčin a podmínek umožňujících spáchání trestného činu, metodologie a metodika zkoumání příčin kriminality atd.); *otázky organizace* předcházení kriminalitě, funkce justičních aj. orgánů na úseku prevence, procesní formy jejich opatření jakož i *formy účasti veřejnosti* musí rozpracovat věda trestního procesu; a konečně otázky *technickopreventivních* opatření v boji s trestnou činností patří do kompetence vědy o kriminalistice. K tomu Gercenzon podotýká, že toto řešení vychází z komplexního charakteru problematiky předcházení kriminalitě a podmiňuje všestranný přístup ke zkoumání celého systému preventivních opatření. Všechny uvedené vědní (zejména právní) úseky boje s kriminalitou tu ovšem nutně předpokládají úzkou a všestrannou spolupráci s jinými vědními mezními obory v důsledku hraničné

problematiky (zejm. např. psychologů, lékařů, psychiatrů, pedagogů, sociologů, statistiků atp.), ale i např. techniků, chemiků aj., jak je to již dávno patrné v oboru kriminalistiky. V Gercenzonově pojetí není zatím místa pro nový obor — kriminologii. Třeba ještě podotknout, že v tomto duchu — a patrně i ve shodě s konkrétními podmínkami vývoje v SSSR — sovětsí vědci-kriminalisté rozpracovávají otázky příčin kriminality a její prevence, jak o tom svědčí zprávy v SGiP např. v č. 11/1961, o komplexním zkoumání příčin a podmínek kriminality pod vlivem alkoholismu. Domníváme se, že to je cesta i v našich podmínkách nejpříjemnější, která nejschůdněji může vést k rozvoji tzv. kriminologie. Nepřejudikujme se tím — z hlediska perspektiv vývoje — event. budoucí možné vydělení jednotlivých disciplín, či dokonce osamostatnění tzv. kriminologie, vždy ovšem za základní účasti kriminalistů-právníků, teoretiků a praktiků.

2. Druhý, podle našeho mínění extrémní, názor vyslovil Veverka (Filosofický časopis 2/1962).

I. Z názoru, který ostatně uznáváme i my, že věda trestního práva nestačí na celou otázku zkoumání kriminality, a z toho, že v boji s kriminalitou do popředí neustále budou vystupovat další, dříve popř. „jen“ pomocné disciplíny, vyvodil zvláštní závěr: že tedy věda trestního práva to nemá vůbec dělat, že se má omezit jen na zkoumání norem a že na zkoumání kriminality bude stačit nová disciplína — socialistická kriminalistika budovaná v rámci vědeckého komunismu. Platí-li, že tzv. kriminologie právě tak jako jiné společenské vědy musí vycházet z obecných poznatků filosofie, zejména z vědeckého komunismu, neplatí opak, že tento zahrnuje i zkoumání kriminality. Promítnuto prakticky, tedy otázkami kriminality by se měli teoreticky v podstatě zabývat filosofové včetně jejich součinnosti zejména s celou justiční praxí, což dosud výlučně dělali právníci. Není tu přirozenější závěr, že je třeba komplexní nejužší spolupráce kriminalistů-právníků s ostatními odborníky?

A dále, ze správného názoru Lachouta, že metoda vědy trestního práva se do určité míry liší od metodologie vědy trestního práva, dospívá Veverka k závěru, že právníky třeba ze zkoumání kriminality vyloučit a ponechat jim jen formálnělogické otázky vztahů norem, institutů trestního práva a vůbec otázky socialistické zákonnosti. Ponecháme-li stranou nepodložené, demagogické výpady proti vědě trestního práva, které nemohou být vědeckými argumenty, je jeho druhý argument opřen o jakouti zcela zvláštní logickospekulativní metodologii (kabinetní jurisprudenci), která je prý vlastní vědě trestního práva. Nesmyslnost tohoto názoru, myslíme, netřeba vyvracet. Vždyť jestliže pro buržoazní právo a buržoazního právníka bylo charakteristické formálnělogické, resp. normativní pojetí boje s kriminalitou, neplatí to již dávno pro socialistické právo (o tom svědčí i nové kodexy) a pro socialistického právníka. Oprávně-

ně byl v SSSR v minulosti kritizován takový vývoj, k němuž by se s. Veverka chtěl nyní z jiné strany vracet.

Kdybychom měli uskutečnit názory s. Veverky, dostali bychom se z jiného konce tam, kde byla věda trestního práva v období kultu osobnosti. Odloučení vědy trestního práva od její faktické základny — trestné činnosti a jejího zkoumání, znamenalo by učinit z ní čistě normativní vědu, která by byla prakticky k ničemu. Není tu přirozenější závěr, že ve spolupráci s praxí a ostatními obory se nutně rozšiřují, mění, doplňují i metody vědy trestního práva?

2. Třetí názor v naší literatuře vyslovil Lachout v článku v Právniku č. 2/1961; uvádí některé argumenty pro závěr, že třeba vytvořit *komplexní vědní odvětví* (jakousi kriminologii) pro zkoumání kriminality jako společenského jevu a metod boje s ní... odvětví, jež by mělo nejen svůj vlastní předmět, *ale i vlastní metodologii*, která se do *určité míry* odlišuje od konkrétních forem metodologie vědy trestního práva a trestního procesu. Zároveň ale správně přiznává, že proti tomuto závěru existují vážné námitky a je si vědom, že proti tomu svědčí mj. i dnešní stav, kdy takové vědní odvětví u nás neexistuje. Uzavírá, že výměna názorů k této otázce je nezbytně nutná. Stanovisko L. je daleko serióznější ze dvou důvodů. Především správně říká, že metoda vědy tr. práva se do určité míry odlišuje od konkrétních forem metodologie tzv. kriminologie a za druhé neříká, že se má osamostatnit v rámci vědeckého komunismu, ale hovoří jen o vytvoření komplexního vědního odvětví. Pro jeho stanovisko svědčí i argument, který sám neuvádí a vycházející z poznatku, že všechny vědní obory přírodní, technické i společenské se nutně v procesu vývoje neustále diferencují, specializují, vydělují se z nich neustále nová vědní odvětví; zároveň vzniká i nutnost komplexního zkoumání určitých jevů (v technice např. astronautika zahrnující i biologii apod.). Za podmínek kapitalismu se ovšem právě úsek společenských věd v tomto směru značně opožďuje, což vyplývá z málo vědecké, často i apologetické povahy, kterou společenské vědy za kapitalismu mají. Naproti tomu v socialistické společnosti vznikají všechny podmínky (a je i maximální zájem na tom) aby se toto zpoždění dohánělo, neboť si to vynucuje sama objektivní realita vývoje. To pak platí nesporně pro úsek boje s kriminalitou, již proto, že na pořad dne se dostává otázka její úplné likvidace, která vyžaduje maximálního úsilí a spojení sil jak širokého okruhu pracovníků praxe (vývoj to jasně potvrzuje) tak nutně i nejširšího spojení všech vědních oborů, které k tomu mohou něco říci. Otázka styčných, pomezích vztahů s celou řadou oborů (od chemie ke statistice až k lékařství), organizace a způsobů jejich nejracionálnějšího spojení a nejužší spolupráce, se tak stává velmi aktuální; v praxi je situace snazší — takové spojení ad hoc obstarávají znalci, jiné osoby s pedagogickými, technickými aj. znalostmi.

Problematická je zde tedy otázka, jak takové spojení různých vědních oborů

uskutečnit a v rámci které základní disciplíny. Je třeba uznat, že zabývat se otázkami kriminality v tak širokém rozsahu, stručně řečeno od prevence až po vězeňství, je poněkud velké sousto pro vědu trestního práva. Specializace, spolupráce s jinými obory je tu nutná v daleko větší a organizovanější podobě, než tomu bylo dosud.

Na druhé straně proti názoru L. svědčí těsná souvislost otázek kriminality a boje s ní s trestním právem, které konec konců určuje co to trestný čin je a i při zkoumání zločinnosti nutně musí být zkoumány v nerozlučné souvislosti s trestním právem. Právní a politické změny, např. amnestie, změny skutkových podstat nebo dokonce i změny v kvalifikaci trestné činnosti nebo dokonce změny celých zákonů, jako tomu bylo v poslední době, mají také vliv na kriminalitu. Vědě trestního práva zbavené jejího faktického základu — kriminality, hrozí nebezpečí, že by se stala spekulativní, normativní vědou a že by se vracela zpět na pozice, za něž byla a dosud je zejména i ve stranických dokumentech oprávněně kritizována. A to je vážná otázka, kterou je třeba se zabývat a kterou nelze jen tak jednoduše rozřešit.

Ovšem z hlediska současného stavu, vycházíme-li z našich faktických podmínek, nelze nevidět, že není ještě téměř nic rozpracováno a nejsou ani položeny nejnnutnější základy pro tzv. kriminologickou vědu. Bylo by ostatně též příliš velkým plýtváním sil vytvářet již nyní nějaký samostatný obor, nehledě k nedostatku školených kádřů, problému jejich výchovy, jakož i odborné výchovy pracovníků praxe. Naše situace je v tomto směru do značné míry obdobná, nebo spíše horší než v SSSR. Nevidíme proto důvodů, proč by se u nás mělo postupovat jinak. Proto se nám v současných podmínkách jeví správné a realistické stanovisko prof. Gercenzona a platí tu obdobná námitka, že i v pojetí Lachoutově by se věda trestního práva stala patrně jakousi pojmovou normativní vědou.

Aby naše stanovisko bylo správně pochopeno, uzavíráme: do budoucna se proti osamostatnění kriminologie nestavíme, ani k ní nemáme negativní postoj, ale naše řešení se opírá o současný stav a do budoucna bude třeba otázku dále zkoumat. Nesporné je ovšem to, že zkoumání zločinnosti jako společenského jevu je třeba věnovat speciální pozornost — zkrátka především to konkrétně dělat — a pracovníky praxe i teorie intenzívně na tyto otázky zaměřit.

V. Tím se dostáváme k poslední otázce týkající se metod práce vědy trestního práva. Věda trestního práva není a nemůže být odtržena od jevů, které nejen normuje, ale s nimi i bojuje za účasti právníků, které za tím účelem i školí. Jiná je ovšem otázka, jak a zda tu není třeba mnohé zlepšit; zde bude nutno hodně dohánět, jak o tom hovoří poslední usnesení politbyra o stavu právních věd. Pro vědu trestního práva není specifická jen jakási logicko-spekulativní metoda zkoumání. Naopak, v právní vědě je již dávno uznáváno, že formálně-logické úvahy při výkladu práva zdaleka nestačí. Pokud jen ta-

kovým způsobem, ať již teorie či praxe pracují, dostávají se nutně na zcestí. Formálně - logické právní závěry musí být nutně ověřovány a všestranně posouzeny pomocí dialektické metody odhalení sociálně-politického smyslu normy i politického dosahu opatření stanoveného za její porušení, jak se o to v naší práci již dávno snažíme. Mohli bychom naopak uvést spoustu příkladů, kdy pouze podle zásad formální logiky možno dospět při řešení téže právní otázky k formálně logicky sice správným, ale naprosto protichůdným závěrům. Nakonec, který z obou závěrů je skutečně správný, rozhodne sociálně-politický smysl ustanovení, což je ovšem již úvaha mimo rámec formální logiky.

Metody se nutně budou a musí měnit v souvislosti se změnami konkrétních podmínek vývoje socialistické společnosti; s čím se vystačilo v minulosti, nevystačí se již dnes, jak to konečně potvrzuje i obsah nových kodexů i každodenní zkušenosti právníků v justici, kteří to mohou s. Veverkovi — také pracovníkovi justiční praxe, pokud to neví, potvrdit. A je to jen logické, uvážíme-li, že i trestní právo s přibližováním se ke komunismu bude stále více přecházet v normy komunistické mravnosti a stále více zvyšovat a zesilovat formy zejména výchovného (právem často jen rámcově upraveného) vlivu; tedy ve vývoji se kvalitativně bude měnit. Proto lpění na jakýchsi tradičních metodách práce je stěží na místě. Naopak hluboké zkoumání otázek boje s kriminalitou a její prevence s novými metodami — jak to potvrzuje i dnešní porada — se postupně stane nejen nejdůležitějším úkolem praxe ale i teorie, zejména vědy trestního práva v komplexní spolupráci s jinými vědními obory.

Tento směr vývoje projevuje se konečně i v ostatních právních disciplínách; nedávná konference o oboru společenské výstavby konstatovala, že dosavadní metody ryze právního zkoumání jevů již zdaleka nedostačují, že třeba jít hluboce do materiálů praxe, že třeba komplexní dynamický způsob tvorby, výkladu a aplikace právních předpisů (tedy včetně zobecňování jevů „neprávní“ povahy).

Hlavní je ovšem nyní zkoumání kriminality a otázek prevence ve spolupráci s praxí a jinými obory konkrétně dělat. Zde jsou četné nejasnoty a obtíže, které bychom zajisté nevyřešili, kdybychom předali obor kriminality vědeckému komunismu — při vši úctě k němu, vždyť samozřejmě z něho — jako z obecnější vědní disciplíny — nutně vycházíme.

Jaké budou nové metody této práce? Naznačil je hlavní referát a nutně znamenají obrat v dosavadním způsobu práce, který nyní především musí spočívat ve zkoumání fakt na základě sociálního průzkumu a v nejužší spolupráci s jinými odborníky. Významná je tu např. účast psychologů či pedagogů při objasňování nebezpečných subjektivních podmínek vzniku trestné činnosti i při jejich odstraňování, zejména např. v procesu nápravně pracovním v NZ, psychiatrů zejm. při zjišťování podílu psychopatologických jevů na kriminalitě atd. Zejména tyto skutečnosti nebyly, myslíme, dostatečně v hlavním referátu podtrženy. Jak na zkoumání kriminality jít, zda podle

určitého druhu kriminality (např. spekulace), či podle osoby pachatele, např. majetkové recidivy, či komplexně podle určitého místa, na to, jak se domníváme, nelze dát směrnici, recept. Toto za současné situace třeba přenechat tvůrčím schopnostem jednotlivých pracovníků, je zapotřebí podporovat všechny formy zkoumání podle podmínek konkrétního úseku praxe. Zkušenosti ukáží, které a za jakých okolností a podmínek budou nejdůležitější. V tomto směru se lišíme od některých jiných návrhů, neboť se domníváme, že formy zkoumání kriminality nelze spoutat šablonovitou směrnicí, že např. třeba začít na okrese, i když jde zajisté o jednu z významných forem takového zkoumání.

Chtěli bychom v této souvislosti ještě upozornit na nebezpečí, že i otázky zločinnosti možno zkoumat a tradovat stejně scholasticky, jako trestní právo. Aby toto nebezpečí nevzniklo, třeba vytvořit v praxi takové podmínky, aby byl plně umožněn nejširší přístup pracovníkům na úseku vědy trestního práva k veškerému dostupnému materiálu statistickému, prověřkovému, instrukcím atp. U statistiky je např. známo, že do r. 1949 vycházela — byť v omezeném rozsahu — i v knižní publikaci, pak, jak když utne. Bylo by velmi záslužné, kdyby od r. 1949—1961 zpracoval např. kriminalistický ústav základní statistická data a jejich stručný rozbor. Tuto práci třeba udělat, dohnat deset let, resp. obnovit vydávání statistické ročenky pro širší okruh zájemců, neboť bez toho lze těžko pracovat na zkoumání vývoje i příčin kriminality.

Uzavíráme okruh našich poznámek s tím, že třeba intenzívně zaměřit pozornost vědy trestního práva na dříve z hlediska Vyšinského „rebelantské“ problémy; s vaničkou ovšem tehdy bylo vylito i dítě. Po těchto zkušenostech třeba se ovšem tohoto extrému vyvarovat. Historické zkušenosti ovšem varují i před druhým extrémem — hluboké zkoumání kriminality nesmí vést k podceňování právních otázek, právních podmínek regulace tohoto boje. Toto podceňovat, znamenalo by podceňovat i význam a roli státního donucení. Je známo, že úroveň soudního rozhodování se v poslední době mnoho nezvýšila, jak upozorňuje též předseda Nejvyššího soudu. Právní otázky z hlediska zákonnosti a ochrany lidských práv mají velmi důležitý význam a bylo by hrubou chybou je přehlížet. Historická paralela, s níž jsme naše poznámky uvedli, je tu i pro nás jistým poučením a nebudeme opakovat chyby, které spočívaly v tom, že se někdy šlo od extrému k extrému: že v určitém období byly jednostranně zdůrazňovány právní otázky, kdežto otázky zkoumání zločinnosti byly pokládány za „rebelantské“ a ve druhém období zase naopak.

OTÁZKA PŘÍČIN A PODMÍNEK ZLOČINNOSTI

ВОПРОС О ПРИЧИНАХ И УСЛОВИЯХ ПРЕСТУПНОСТИ

DIE FRAGE DER URSACHEN UND BEDINGUNGEN DER KRIMINALITÄT

Oto Novotný

Orientace na boj za postupné omezování a posléze úplnou likvidaci zločinnosti jako masového společenského jevu postavila do centra pozornosti socialistických kriminalistů otázky prevence trestných činů a tím příčin a podmínek zločinnosti. Tato práce pojednává o některých otázkách příčin a podmínek zločinnosti v socialistické společnosti. Byla napsána v rámci příprav k novému vydání vysokoškolské učebnice československého trestního práva.¹⁾ Autorovi v ní nejde o konečné řešení zkoumaných otázek, ale spíše o pokus o rozbor některých výsledků dosavadního bádání v této oblasti, který by se mohl stát východiskem dalších výzkumů.

Nejvýznamnější příčinou zločinnosti v socialistické společnosti je existence zbytků kapitalismu.

„A když nastává revoluce, není to, jako když někdo umře a mrtvola se odnese. Když hyne stará společnost, není možno její mrtvolu položit do rakve a spustit do hrobu. Rozkládá se v našem středu, hnije a šíří nákazu i mezi nás.“²⁾

V současné době tu jde o zbytky bývalých vykořisťovatelů, o zbytky deklarováných živlů, o buržoazní a maloburžoazní přežitky, ovlivňující zaostalé pracující a odpovídající společenské vztahy. Přitom je otázka, zda by nebylo správnější mluvit místo o kapitalistických přežitcích o přežitcích minulosti či o přežitcích vykořisťovatelských společenských formací, neboť tyto přežitky jsou konec konců produktem nejen kapitalistických společenských vztahů, ale všech třídně antagonistických společenských vztahů založených na soukromém vlastnictví. Při všech odlišnostech má ideologie a morálka vykořisťovatelských tříd jakýsi společný základ, který se projevuje zvláště ve vztazích k soukro-

¹⁾ Práce byla diskutována na rozšířeném zasedání katedry trestního práva právnické fakulty Karlovy university dne 2. listopadu 1962 a po diskusi upravena.

²⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, svazek 27, SNPL, Praha 1954, str. 434.

mému vlastnictví a k vykořisťovaným.³⁾ Nejedná se tu ovšem pouze o výskyt reakčních a zaostalých názorů ve vědomí určitých lidí; jde tu současně i o přežitky v oblasti společenských vztahů a lidského chování.

Takovými přežitky plodícími zločinnost jsou parazitismus, ziskuchtivost, alkoholismus, měšťácký vztah k ženě, individualismus, lokálpatriotismus aj. Z nich jsou zvláště zakořeněny přežitky charakterizující mentalitu dřívějšího soukromého vlastníka „urvi, co se kde urvat dá“. Tento výpočet ovšem není zdaleka vyčerpávající. Tak např. u některých trestných činů výtržnictví se setkáváme i s vlivy nihilismu, příčiny některých trestných činů vojenských koření v náboženství atd. Přežitky se ovšem mění. Např. u značné části přežitků pozorujeme, že se chovají jako mimikry, že mění svou „povrchovou úpravu“, že se maskují „socialistickou“ formou. Často je „maloměšťácký vzor života, převzatý z minulosti, vydáván za ‚socialistický‘ způsob života. Takto pojatý ‚socialistický způsob života‘ je úzce spojován jen s určitým stupněm hmotného zabezpečení, smysl života se vidí v maloměšťáckém požitkaření atd.“⁴⁾ Jindy se falešná solidarita vydává za projev kolektivismu apod. Přežitkem minulosti jsou i některé škodlivé návyky v kolektivech pracujících (např. značná část úrazů v lomech je způsobena tím, že dělníci nepoužívají ochranných rukavic, které mají přitom k dispozici apod.).

Přežitky minulosti jsou i takové společenské jevy jako alkoholismus, byrokratismus apod. Nesprávně řadí Sacharov alkoholismus pouze mezi okolnosti ovlivňující přerůstání protispoločenských názorů a pohnutek v trestný čin (tedy mezi podmínky zločinnosti) a nikoli i mezi příčiny zločinnosti. Sacharov říká, že „alkoholismus nemůže být považován za jednu ze základních, výchozích příčin zločinnosti, neboť sám je podmíněn hlubšími příčinami, a hlavně — příčinami, které má společné se zločinností“.⁵⁾ Nedomnívám se, že je alkoholismus jednou ze základních příčin zločinnosti. Je však jedním z přežitků minulosti a jako takový je součástí nejvýznamnější příčiny kriminality, kterou přežitky minulosti představují.

Sacharovovo zařazení alkoholismu pouze mezi okolnosti ovlivňující přerůstání protispoločenských názorů a pohnutek v trestný čin (tedy mezi podmínky zločinnosti) a nikoli i mezi příčiny zločinnosti zřejmě souvisí s tím, že má na zřeteli hlavně ten vliv alkoholu, kterým se zbavují sebekontroly pachatele individualistické protispoločenské pohnutky. Vliv alkoholismu se však projevuje i v jiných směrech: alkohol zeslabuje sebeovládání i u člověka jinak přežitky neovlivněného, zeslabuje lidskou způsobilost rozpoznávací (obojí má význam u dopravních deliktů), důvodem páchání krádeží může být obstarání prostředků na alkohol, dů-

³⁾ Srov. A. B. Sacharov, *O ličnosti преступníka i příčinach преступности в СССР*, Gosjurizdat, Moskva 1961, str. 63, 65.
J. Arbatov, *Voprosy kommunističeskogo vospitanija*, Kommunist No. 3/1959, str. 64.

⁴⁾ F. Velek — P. Machonin, *Komunistická strana a další rozvoj socialistické společnosti*, Filoofický časopis 3/1961, str. 345.

⁵⁾ A. B. Sacharov, *O ličnosti преступníka i příčinach преступности в СССР*, Gosjurizdat, Moskva 1961, str. 213.

vodem neplacení výživného může být utrácení peněz za alkohol apod. I tyto momenty mluví pro zařazení alkoholismu mezi příčiny zločinnosti.

Teze o zbytcích kapitalismu jako nejvýznamnější příčině zločinnosti v socialistickém státě je potvrzována společenskou praxí v zemích socialismu. Tak jak se socialistickým státům daří likvidace kapitalistické společnosti a vytváření společnosti socialistické, tak postupně klesá i kriminalita.

Roky	Počet odsouzených v NDR na 100 000 obyvatel, na něž se může — vzhledem k věku — vztahovat trestní odpovědnost	%	Počet odsouzených v NSR na 100 000 obyvatel, na něž se může — vzhledem k věku — vztahovat trestní odpovědnost	%
1949	772	100	1099	100
1950	569	73	807 (amnestie)	75
1951	644	82	1073	102
1952	620	79	1221	117
1953	561	72	1260	123
1954	500	64	1281	127
1955	459	58	1331	134 ⁹⁾
1956	377	48		
1957	467	58		

⁶⁾ Časopis *Neue Justiz* č. 12/1958, str. 401. Postrádáme tu však hlubší rozbor srovnávaných údajů.

Pokud jde o naši Československou socialistickou republiku v r. 1957 činila zločinnost mládeže zhruba polovinu průměrné zločinnosti mládeže v republice předmnichovské. V r. 1960 se u nás celkový počet všech odsouzených na 100 000 obyvatel snížil o plných 66 % počtu odsouzených na stejný počet obyvatel v buržoazní republice v roce 1934.⁷⁾ Při hodnocení těchto údajů nutno uvážit, že skutečný pokles zločinnosti v socialistických státech je ještě podstatně větší, neboť buržoazní trestní zákony a buržoazní statistiky dávají značně zkreslený obraz skutečné zločinnosti v kapitalistických státech.⁸⁾

Všimněme si nyní pochybností Kudlíka o této tezi. Kudlík vychází z myšlenky, že základní, nejobecnější příčinou vedoucí ke kriminalitě je „živelný, záporný, nepříznivý, společensky škodlivý vývoj vztahu (střetu, rozporu, ať již antagonistického, či typičtěji neantagonistického) mezi individuem — pachatelem (konkrétními subjektivními podmínkami jeho psychiky) a společenskými, zejména nepříznivými, podmínkami jeho existence“.⁹⁾ Abychom se vyhnuli případným nedorozuměním, nechme stranou některé výhrady k této myšlence, které možná vyplývají z neurčitosti její formulace. Soustředme se na to, že právě z této myšlenky dovozuje Kudlík, že hlavní příčiny kriminality nemohou tkvět pouze v subjektivním pólu tohoto rozporu a tkví nutně i v jeho objektivním pólu, že subjektivní i objektivní příčiny kriminality jsou

⁷⁾ Viz zpráva generálního prokurátora o stavu socialistické zákonodárny přednesená v Národním shromáždění dne 19. září 1961 (Socialistická zákonodárna 9/1961, str. 528). Spolehlivost tohoto údaje však snižuje okolnost, že v roce 1960 byla vyhlášena amnestie.

⁸⁾ Srov. k tomu: *Československé trestní právo*, Obecná část, Orbis, Praha 1959, str. 22, 23.

⁹⁾ A. Kudlík, *Ještě k otázce pojetí příčin kriminality a její prevence*, Právník č. 2/1963, str. 144

v podstatě stejně významné.¹⁰⁾ ¹¹⁾ Domnívám se, že tento závěr je nesprávný a že ani z původní myšlenky logicky neplyne. „Subjektivní“ pól tohoto rozporu nyní opravdu převažuje nad „objektivním“ (přitom nutno podotknout, že rozlišování mezi objektivním a subjektivním má absolutní význam pouze v rámci řešení základní gnoseologické otázky, co je prvotní a co druhotné). To je dáno tím, že zmizely takové objektivní příčiny zločinnosti, jakými byla bída mas, jejich vykořisťování a buržoazní výrobní vztahy, že zbytky soukromého vlastnictví jsou málo významné a že zbytky kapitalismu ustoupily do oblasti nadstavby. Tím ovšem naprosto nechci říci, že je možno v socialistické společnosti význam objektivních příčin zločinnosti podceňovat nebo dokonce že za socialismu již mají trestné činy povahu excesů jednotlivců. K této stránce problematiky se ještě vrátíme v souvislosti s otázkou životaschopnosti přežitků v socialismu.

Zastavíme se ještě u jednoho názoru, o kterém se zmiňuje Sacharov ve své monografii „O ličnosti prestupníka i příčinách prestupnosti v SSSR“¹²⁾. Jde o to, že přežitky minulosti ve vědomí lidí se pokládají za „obecnou“ či „končnou“ příčinu trestných činů, zatím co „zvláštními“, „konkrétními“ či „bezprostředními“ příčinami trestných činů jsou nedostatky v evidenci a inventarizaci, nedostatky v dohledu na mládež, nedostatky v používání zákonů apod. Toto pojetí je nesprávné, neboť obecné tu je odtrháváno od jednotlivého. Přežitky minulosti nejsou pouze nějakou obecnou příčinou zločinnosti, ale jsou i bezprostřední příčinou páchání jednotlivých trestných činů. Dané pojetí vede k tomu, že se charakteristika příčin zločinnosti odbývá obecnou frází o přežitcích minulosti, a že se požadavek konkrétního zkoumání vznáší pouze, pokud jde o podmínky trestných činů. To se ukazuje v Gercenzonově pojednání „Sovetskaja juridičeskaja nauka i zadača predotvraščenijsa prestuplenij“¹³⁾ a i v citované Sacharovově monografii, kde se rozebírají příčiny výskytu individualistických názorů a pohnutek v SSSR, podmínky mravního utváření osobnosti, okolnosti ovlivňující přerůstání protispolečenských názorů a pohnutek v trestné činy, avšak konkrétnímu rozboru individualistických názorů a pohnutek je věnováno málo pozornosti. Možná, že se někomu zdá, že otázka individualistických názorů a pohnutek je tak jasná, že

¹⁰⁾ Tamtéž, str. 152. V tomto článku tak Kudlík fakticky podrobuje zásadní revizi své názory na příčiny zločinnosti za socialismu vyjádřené v příslušné části vysokoškolské učebnice trestního práva, kterou jako referent zpracoval (viz *Československé trestní právo*. Obecná část, Orbis, Praha 1959, str. 30—32).

¹¹⁾ S tím je ovšem v rozporu — formálnělogickém —, že současně, byť s menším důrazem, tvrdí, že v socialismu význam subjektivního pólu roste (tamtéž, str. 144).¹

¹²⁾ A. B. Sacharov, *O ličnosti prestupníka i příčinách prestupnosti v SSSR*, Gosjurizdat, Moskva 1961, str. 55, 200. Stanovisko Sacharova k tomuto názoru je poněkud nejasné.

¹³⁾ A. Gercenzon, *Sovetskaja juridičeskaja nauka i zadača predotvraščenijsa prestuplenij*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo č. 1/1962, str. 53, 56, 59. Srov. k tomu: A. Gercenzon, *Voprosy predupreždenijsa prestuplenij v novom zakonodatel'stve sojuznych respublik*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo č. 7/1961, str. 69.

konkrétního rozboru netřeba. Ale tato pochybnost zmizí, jestliže se zamyslíme např. nad otázkou přežitků minulosti, které vedou k trestným činům rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví či k trestným činům příživnictví, nad rozmanitostí zaostalých názorů a návyků, z nichž tyto trestné činy vyvěrají, a nad reakcí, s jakou jsou tyto přežitky přijímány ve veřejném mínění v různých kolektivech a v různých vrstvách našich občanů. V této souvislosti má svůj význam i požadavek zkoumání názorů našich občanů na trestnost toho či onoho činu. Právě potřeby ideologické a politickovýchovné práce (včetně výchovné činnosti justičních orgánů) vyžadují, aby tyto otázky nebyly odbývány všeobecnými úvahami. Jde o příspěvek k překonání abstraktnosti ideologické a politickovýchovné činnosti, která dosud podstatně snižuje její efektivnost, a k odstranění přeceňování forem politickovýchovné práce na úkor jejího obsahu.

Malá pozornost těmto otázkám se věnuje i u nás. Názorným dokladem toho jsou např. zprávy tisku či rozhlasu o statistikách dopravních nehod. V těchto statistikách se uvádějí jako příčiny dopravních nehod zvláště: porušování předpisů o rychlosti, o vyhýbání, o předjíždění, o přednosti v jízdě apod. Ale o tom, co vedlo k tomuto porušování, se obvykle neříká nic. Nechci tím říci, že by se měl vždy ještě uvést frázovitý odkaz na buržoazní přežitky ve vědomí pachatele. Bylo by však vhodné *konkrétně* ukázat i na skutečné kořeny trestných činů v dopravě, ať již jsou psychické či jiné povahy. Bez toho je výchovné působení takových zpráv a pořadů polovičaté.

Vedle působení zbytků staré, kapitalistické společnosti je další příčinou zločinnosti v socialismu *působení ze současných kapitalistických států*. Mimořádné závažnosti nabyla tato příčina v Sovětském svazu v době 2. světové války, kdy došlo i k restauraci kapitalistických společenských vztahů na značné části sovětského území. V mírové době se tento vliv projevuje vysíláním vyzvědačů, teroristů a ostatních agentů, pokusy o narušování socialistického hospodářství devizovými a jinými hospodářskými machinacemi a nikoli v poslední řadě prosakováním buržoazní ideologie. Buržoazní ideologie proniká do socialistické společnosti ze současných kapitalistických států nejrozmanitějšími kanály. Patří k nim vysílání „Svobodné Evropy“ a jiných západních rozhlasových i televizních stanic, ale v určité míře plní jejich funkci i dovoz některých filmů či překlady některých románů, někteří turisté z kapitalistických států apod. Bez rozpaků napsal „Wall-street journal“ o amerických turistech: „Spojené státy objevily novou, nikoli jadernou, nikoli balistickou, ale mezi-kontinentální zbraň — amerického turistu.“¹⁴⁾

Příčiny zločinnosti ovšem nespočívají pouze v přežitcích minulosti a působení ze současných kapitalistických států. U mnohých trestných činů se působení těchto příčin prolíná s působením příčin dalších. Setkáme se i s trest-

¹⁴⁾ Viz XXII. sjezd KSSS i voprosy ideologičeskoj raboty, Gospolitizdat, Moskva 1962, str. 52, 53.

nými činy, jež nejsou projevem ani přežitků minulosti ani působení ze současných kapitalistických států.¹⁵⁾ Ve své práci „O výměře trestu“ jsem uvedl případ pachatele, který vesnaze umožnit včasnou dodávku piva se na žádost nadřízeného ujal úkolu rozvést pivo nákladním autem (ač měl řidičské oprávnění pouze pro traktor) a při obracení auta z nezkušenosti rozbil výkladní skříň a způsobil škodu ve výši asi 3000 Kčs.¹⁶⁾ V recenzi této práce se nad tím Vybíral pozastavuje.

„Uvedený příklad“, říká Vybíral, „vzbuzuje pochybnosti. Nejde tu ani o to, že podle dnešního právního stavu by tu vůbec nešlo o trestný čin (srov. § 16 odst. 2 zák. o místních lidových soudech, podle něhož způsobení škody na majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti nepřevyšující částku 5000 Kčs je pouhým proviněním) a že by takové jednání zřejmě nebylo možno stíhat ani jako provinění (nebyla by tu splněna podmínka stanovená v odst. 2 § 16 zák. o místních lidových soudech, že pachatel se dopustí provinění proti majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti, svědčící o *neodpovědném postoji* k socialistickému vlastnictví). Dejme tomu, že by v uvedeném případě byla způsobena škoda převyšující částku 5000 Kčs. Možno však dále namítnout, že v příkladu, který autor uvádí, není vlastně dokázáno, že pachatel tu nejednal pod vlivem přežitků kapitalismu ve svém vědomí. V uvedeném případě pak obviněný, který se ujal řízení nákladního auta bez řidičského oprávnění, nesporně tím porušil socialistickou dopravní kázeň, a to i když nejednal pro svůj osobní prospěch. A vycházíme-li z názoru, že porušování socialistické kázně a výchova pracujících k socialistické kázni je zvláštní formou třídního boje v období diktatury proletariátu (srov. Lenin, Spisy, sv. 30, str. 92), pak nelze jen tak beze všeho popírat třídní podstatu kulposní trestné činnosti v uvedeném případě. V každém případě však třeba autorovi vytknout, že své tvrzení o netřídní podstatě některých trestných činů podrobněji nerozebral a že zejména nepodal vysvětlení, jaké jsou to ony netřídní příčiny, které vedou k páchání některých trestných činů. Bylo by zejména správné, kdyby se autor v této souvislosti zabýval i takovými příčinami zločinnosti jako jsou různé psychické defekty osobnosti pachatele (např. psychopatie, různé sexuální úchytky apod.). Význam těchto příčin zločinnosti nelze zajisté, jak to činí buržoazní nauka, zveličovat, neboť mají v současných podmínkách ve srovnání se sociálními příčinami zločinnosti přece jen význam druhořadý (a ostatně se sociálními příčinami zločinnosti též souvisejí); nelze je však podceňovat a opomíjet.“¹⁷⁾

Vybíral má pravdu v tom, že v citovaném případě není prokázáno, že pachatel pod vlivem buržoazních přežitků nejednal. Měl jsem případ rozebrat podrobněji a zvláště si povšimnout toho, zda spáchaný delikt přece jen nebyl individualistickým projevem pachatelovy osobnosti (zda na dodávkách piva záviselo plnění podnikového plánu, zda na plnění plánu záviselo příznání prémie, v čem daný úkol konkrétně spočíval, zda v rozvážce piva po okrese či v dovezení piva do restaurace vedle pivovaru, jak byl pachatel stár apod.). Pokud jde o Leninův názor, že výchova k socialistické kázni je jednou z forem třídního boje a porušování socialistické kázně je rovněž jednou z forem třídního boje, tyto teze však není možno chápat tak, že *každé* porušení socialistic-

¹⁵⁾ Nemá pravdu Sacharov, když říká, že „psychologickým základem každého trestného činu jsou individualistické názory a zaměření (ustanovky)“ (A. B. Sacharov, *O ličnosti přestupníka i příčinách přestupnosti v SSSR*, Gosjurizdat, Moskva 1961, str. 160).

¹⁶⁾ O. Novotný *O výměře trestu*, ČSAV, Praha 1960, str. 6.

¹⁷⁾ *Právník* č. 10/1961, str. 937—8.

ké kázně je způsobeno vlivem buržoazních přežitků. Správně říká v podobné souvislosti Machonin:

„Bylo by ovšem chybou, kdybychom pro tuto objektivní souvislost (jde o objektivní souvislost mezi buržoazními přežitky a socialistickými principy — O. N.) *ztotožnili* každou chybu či nedostatek socialistické společnosti s buržoazním přežitkem či recidivou. Lidé i v socialismu, stejně jako tomu bude v komunismu, se dopouštějí chyb a omylů a společnost je normální cestou kritiky a sebekritiky napравuje. Zejména mladí lidé, kteří se teprve učí žít, se dopouštějí celkem přirozeně mnoha chyb. Bylo by čirým sektářstvím všechny takové chyby nebo i každé zaostávání v kterékoli oblasti prohlašovat automaticky za buržoazní recidivy. Nehledě k tomu, že v samotném rozporném procesu poznání je někdy po určitou dobu obtížné rozpoznat správné názory, správné a chybné činy. Současně je však třeba vidět, že za určitou hranici opakované chyby a nedostatky začínají objektivně sloužit poraženému třídnímu nepříteli, jeho pozůstatkům uvnitř země i jeho mezinárodním spojencům.“¹⁸⁾

Machonin ovšem pojednává o chybách a nedostacích socialistické společnosti obecně. V oblasti kriminality, kde se mnohem častěji skrývají za naši chybou či za nedostatkem naší společnosti přežitky minulosti, bude mít jeho úvaha přirozeně omezenou platnost. Nicméně vyskytují se někdy delikty, které nejsou projevem přežitků minulosti či působení ze současných kapitalistických států. S takovými případy se setkáváme zvláště na úseku trestných činů v dopravě (může jít např. o pachatele dopravního deliktu, který zavinil jenom tím, že se nedokázal rychle orientovat v nastalé dopravní situaci), ale i jinde (může jít např. o člověka, který v rozrušení překročil omylem meze nutné obrany a přitom způsobil ublížení na zdraví).¹⁹⁾ Takové případy nebudou vzácnou výjimkou ani v oblasti kriminality mladistvých. Znamená to, že tyto trestné činy nemají žádné příčiny? ²⁰⁾ Jistě nikoli. Příčinou trestného činu může být i *samotný omyl pachatele, jeho nerozhodnost apod.* Příčinou trestného činu může být i *duševní porucha pachatele*; není vyloučeno, že vzhledem k mimořádné obtížnosti boje s duševními poruchami bude relativní podíl těchto trestných činů v budoucnosti stoupat.²¹⁾ Přitom si uvědomuji celkovou sociální podmíněnost lidské psychiky. S rozvojem socialistické a komunistické společnosti a s rozvojem psychologických, pedagogických a lékařských věd podaří se nám jistě měnit k lepšímu i tyto lidské vlastnosti.

¹⁸⁾ P. Machonin, *Cesty k beztřídní společnosti*, SNPL, Praha 1961, str. 167.

¹⁹⁾ Jako případ trestného činu spáchaného pracujícím, který zřejmě nebyl spáchan pod vlivem buržoazních přežitků, možno uvést případ popsany Šejninem v *Zápiscích kriminálních* (Naše vojsko, Praha 1960, str. 207—214). Šlo o Angličana, jenž chtěl navštívit svou sovětskou nevěstu, do které byl zamilován láskou na život a na smrt. Poté, co vyčerpал všechny zákonné možnosti, při nichž neuspěl, koupil si v Anglii sportovní letadélko a po několika dnech letu bez povolení vnikl na území Sovětského svazu.

²⁰⁾ Srov. *Socialističeskaja zakonnost* č. 2/1961, str. 72, kde se konstatuje, že podle názoru některých soudruhů existuje i zločinnost, jež nemá žádné příčiny („bespričinnaja prestupnost“).

²¹⁾ Tyto příčiny trestných činů budou i příčinami oněch výjimečných excesů jednotlivých osob, o nichž říká Lenin, že budou i v komunistické společnosti (viz V. I. Lenin, *Stát a revoluce*, Svoboda, Praha 1949, str. 92) (srov. fantastický román Jefremovův *Mlhovina z Andromedy*, kde je popisováno provinění vedoucího kosmických stanic, který provedl na svůj vrub neoprávněně velký vědecký experiment se záměrem překonat bariéru času a pro jehož neukázněnost zahynulo několik lidí).

Příčinou trestných činů mohou být i některé *nedostatky v práci státních orgánů, hospodářských či jiných organizací a institucí*. Vzpomeňme na dřívější zákonou úpravu trestnosti umělého porušení těhotenství, která přímo nutila některé pracující porušovat trestní zákon. Vezměme případ staré matky, která poslala svou těhotnou dceru ke gynekologovi, aby jí nezákonně přerušil těhotenství. Těhotná měla čtyři děti, její manžel byl alkoholik, bil ji a o děti se nestaral. Což možno říci, že tato stará matka byla ve svém jednání ovlivněna buržoazními přežitky? A stěží bychom mohli vysvětlit buržoazními přežitky chybu zákonodárce, který vycházel při této úpravě z růstu životní úrovně, ze zájmu na populaci a z úvahy o nebezpečí pro zdraví těhotné, které je spojeno s každým takovým zákrokem, a zřejmě si plně neuvědomil důsledky této úpravy pro řešení některých jednotlivých případů.

Nedostatky v dřívější zákonné úpravě trestnosti umělého přerušení těhotenství uvádím pouze jako příklad. Příčinami trestných činů však mohou být za určitých okolností i jiné nedostatky v činnosti státních orgánů, hospodářských či jiných organizací a institucí, i mnohé jiné jevy ve společenském životě (např. zvláště u trestných činů proti hospodářské kázni i jiných trestných činů.)

Naše úvaha o příčinách zločinnosti ovšem není vyčerpávající. Vyskytují se i *další příčiny trestných činů*. Zvláště v případech konkrétních trestných činů, při jejichž analýze objevujeme obvykle spleť nejrozmanitějších nutných i nahodilých, objektivních i subjektivních souvislostí, kdy je často obtížné, a někdy i nemožné zjistit pravou povahu i těch nejdůležitějších souvislostí, mohou mít funkci příčiny další jevy.

Nejvýznamnější příčinou zločinnosti v socialistické společnosti je tedy výskyt zbytků kapitalismu. Někdy se setkáváme s hlasy podceňujícími životaschopnost zbytků kapitalismu v naší společnosti. To není na místě.

V této souvislosti poslyšme, jak se Lenin posmíval narodnikovi Michajlovskému: Michajlovskij uvažuje: „Mám za to, že základem všech trojitých členění historie na období jsou právě kategorie minulosti, přítomnosti, a budoucnosti.“ Na to Lenin říká: „Jaká hlubokomyslnost! Kdopak neví, že je-li zkoumán jakýkoli společenský jev v procesu svého vývoje, ukáží se v něm vždy zbytky minulosti, základy přítomnosti a zárodky budoucnosti?“²²⁾,²³⁾

Životaschopnost zbytků kapitalismu zvláště buržoazních přežitků je poměrně značná.²⁴⁾

Čím se objasňuje poměrně značná životaschopnost buržoazních přežitků v socialistické

²²⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, svazek 1, Svoboda, Praha 1951, str. 189.

²³⁾ V některých sovětských středoasijských republikách se ještě dnes objevují jevy, které nelze vysvětlit jinak než jako přežitky feudální minulosti (požadavky starých zvyklostí ze strany jednotlivých starších občanů, podle nichž si ženy nesmějí stříhat vlasy, nesmějí se objevit na veřejnosti s nepokrytou hlavou apod.) (*Socialističeskaja zakonnost'* č. 3/1961, str. 15 a 54).

²⁴⁾ Zvláštní životnost mají i přežitky v oblasti osobního života. Tento moment se jistě projevuje v průběhu boje s trestnými činy proti důstojnosti a jinými trestnými činy v oblasti osobního života. (K této otázce srov. J. Klofáč, *O rozporech ve společnosti*, SNPL, Praha 1962, str. 236).

společnosti?²⁵⁾ Především zaostáváním společenského vědomí za společenským bytím; tento významný zákon historického materialismu platí nepochybně i v socialistické společnosti. Před vlivy buržoazních přežitků nejsou samozřejmě chráněni ani mladí lidé. Tvzení, že lidé, kteří vyrostli v socialistických společenských vztazích, nemohou nésti stopy kapitalismu, je stejně nesmyslné jako tvzení, že americkému způsobu života možno se naučit jen ve Spojených státech amerických (přitom takoví lidé u nás ještě nejsou, neboť naše nejmladší generace vyrůstala v přechodném údobí od kapitalismu k socialismu). Poměrně značná životaschopnost buržoazních přežitků v socialistické společnosti se dále objasňuje působením ze současných kapitalistických států. Není pochyby o tom, že pozůstatky buržoazních přežitků v naší společnosti jsou spojeny se současnými kapitalistickými státy řadou kanálů, kterými jsou záměrně či živelně oživovány, nebo kterými se k nám importují produkty kapitalismu v posledním provedení. Posléze se poměrně značná životaschopnost buržoazních přežitků vysvětluje některými ekonomickými rysy socialismu. Této otázky si — vzhledem k její nejasnosti a složitosti — všimneme podrobněji.

Lachout se domnívá, že materiálním základem životnosti přežitků kapitalismu a obecnější příčinou kriminality v naší společnosti je stále ještě existující rozpor mezi stavem výroby a jemu odpovídajícím stavem odměňování na jedné straně a uspokojováním oprávněných potřeb občanů na straně druhé.²⁶⁾ Z toho dále vyvozuje, že příčinami kriminality jsou i další jevy, v nichž se projevuje nedostatečný rozvoj výrobních sil naší společnosti, nedostatečný z hlediska požadavku plného uspokojení oprávněných potřeb občanů, jímž bude charakterizována budoucí komunistická společnost, jako např. nedostatek bytů, nedostatek určitého zboží apod.²⁷⁾ Jinak řečeno: socialistické společenské vztahy založené na zásadě odměňování podle práce produkují nutně přežitky kapitalismu a tudíž i kriminalitu. Je vztah mezi socialistickými společenskými vztahy a buržoazními přežitky opravdu vztahem příčiny a následků? Ne, buržoazní přežitky jsou produkovány nikoli socialistickými společenskými vztahy, ale vztahy kapitalistickými. Vztah buržoazních přežitků k buržoazním a k socialistickým vztahům není přece totožný. Buržoazní společenské vztahy produkují buržoazní ideje, názory a návyky, tady jde opravdu o vztah příčiny a následku. Socialistické společenské vztahy založené na zásadě odměňování podle práce nejen že nejsou příčinou buržoazních přežitků, ale naopak neustále produkují socialistické ideje, názory a návyky, a tak upevňování a prosazování socialistických vztahů je tím nejdůležitějším prostředkem v boji proti buržoazním přežitkům. Nicméně existuje určitá podmíněnost

²⁵⁾ Srov. k této problematice pozoruhodné (Boguszakovo pojednání) o společenských rozporech, *Právník* 9/1962, vl. str. 737 a 744.

²⁶⁾ V. Lachout, *K otázce určení příčin kriminality v socialistické společnosti*, *Právní obzor* č. 7/1962, str. 407, 408, 409.

²⁷⁾ Tamtéž, str. 412, 413.

mezi buržoazními přežitky a ekonomickými zvláštnostmi socialismu. Socialistický způsob rozdělování podle práce je totiž současně do určité míry předpokladem, *podmínkou* výskytu některých buržoazních přežitků v socialistické společnosti (jde o jednu z nutných záporných stránek socialistického způsobu rozdělování podle práce). Zánik této podmíněnosti měl na mysli Engels, když řekl, že v komunistické společnosti mohou „krást nanejvýš jen duševně choří“ a tudíž ztratí jakýkoli smysl morální příkaz „nepokradeš!“²⁸⁾ Ihned nutno dodat, že tato podmínka neovlivňuje pouze vývoj majetkových deliktů, ale i některých trestných činů hospodářských (např. spekulace, zneužívání socialistického podnikání atd.) a celé řady dalších trestných činů (např. kuplířství, loupeže, zanedbání povinné výživy atd.). Na druhé straně však jsou přežitky (projevující se v některých trestných činech pohlavního zneužívání, kulpozního ublížení na zdraví apod.), jejichž existence není podmíněna socialistickým principem rozdělování výrobků podle práce a jejichž souvislost s tímto principem spočívá pouze v tom, že důsledné uplatňování tohoto principu může pomáhat při převýchově lidí těmito přežitky zatížených. Lachout, který obecně uznává nutnost diferenciací mezi příčinami a podmínkami zločinnosti, při řešení dané otázky prohlásil kondicionální vztah za vztah kauzální. Příčiny životaschopnosti přežitků je totiž něco poněkud jiného než příčiny přežitků. Příčiny životaschopnosti přežitků v naší společnosti spočívají totiž především v podmínkách existence těchto přežitků.

Stejně jako socialistický způsob odměňování podle práce neplodí nutně ziskuchtivost, socialistický stát neplodí nutně byrokratismus, socialistické vztahy mezi národy neprodukuje nacionalismus apod. Není možno posuzovat stejně taková „mateřská znaménka“ zanechaná starou společností, jako je socialistická zbožní výroba, socialistický stát, rozdělování podle práce apod., a taková „mateřská znaménka“, jako jsou buržoazní přežitky. Souvislost prvních s odpovídajícími rysy buržoazní společnosti je formální. U druhých jde „o přímé pozůstatky kapitalismu, jež jsou socialismu *cizí a nepřátelské*“.²⁹⁾ Toto řešení má nemalý význam pro zaměření kriminální politiky v socialistických státech. K tomuto aspektu se ještě vrátíme.

Upozorníme ještě na úzkou souvislost tohoto řešení se zákonitostmi přechodu od socialismu ke komunismu, o kterých říkají Velek a Machonin, rozebírajíce závěry XXI. sjezdu KSSS, toto: „*ke komunismu vede cesta nikoliv přes rozbítí socialistických vztahů, nýbrž přes jejich plný rozvoj*“. Řešení tedy není v boji proti zásadám socialismu, ale v zajištění nejširšího prostoru pro jejich nerušené působení. Socialistické vztahy a zásady nejsou cizím prvkem v komunistické společnosti, jsou formou, v níž se komunismus realizuje ve své nižší fázi. Vývoj vpřed — to je *svěrázná vnitřní kvalitativní přeměna, negace cestou vlastního vnitřního rozvoje socialistických vztahů v komunistické*“.³⁰⁾

²⁸⁾ B. Engels, *Anti-Dühring*, Svoboda, Praha 1949, str. 83.

²⁹⁾ P. Machonin, *Cesty k beztřídní společnosti*, SNPL, Praha 1961, str. 129, 130, 164.

³⁰⁾ Fr. Velek — P. Machonin, *Komunistická strana a další rozvoj socialistické společnosti* Filosofický časopis 3/1961, str. 340, 341.

Socialistická společnost se neustále vyvíjí. Socialistické společenské vztahy se upevňují a prohlubují, probíhá v nich proces vnitřních přeměn, produkují komunistické prvky, avšak současně některé stránky socialistických vztahů zastarávají a za určitých okolností, pod vlivem objektivních i subjektivních nedostatků, může dojít k deformaci některých těchto vztahů. Tyto zastaralé stránky socialistických společenských vztahů či deformované socialistické vztahy mohou za určitých podmínek plodit buržoazní přežitky. Uvedeme několik příkladů. Může jít o případy deformace osobního vlastnictví. „Představa o hojnosti jako o neomezeném růstu osobního vlastnictví není naší představou, je komunismu cizí. Osobní vlastnictví mnohých předmětů, jako forma osobní spotřeby, není v rozporu s komunistickou výstavbou, pokud má rozumnou míru a nestává se samoučelným. Přemrštěné osobní vlastnictví se za určitých podmínek může stát a často se stává brzdou společenského pokroku, semenišťem soukromovlastnických návyků a může vést k maloburžoazní degeneraci. Stává se, že věci zotročí člověka a ten pak je otrokem věcí.“³¹⁾

Přežitky být produktem i některých nedostatků v plánovacím systému, které staví individuální zájmy a zájem podniku do protikladu k zájmům celospolečenským.

Např. oblastní závod n. p. Kancelářské stroje v Plzni vytváří již po několikáté plán oprav kancelářských strojů tak, že direktivně stanoví, že v celkové fakturované práci musí hodnota spotřebovaných součástek činit minimálně 13 %. Na překračování plánu spotřeby součástek je stanovena kolektivní prémie. Přitom na kvalitní opravy by stačila průměrně zhruba polovina plánovaných součástek. Tak se pod hrozbou nepřiznání premii podřízené provozovny přímo nutí k plnění „plánu“, tj. k vyhazování starých neopotřebovaných součástek a montování nových, jež třeba draze vyrábět a kupovat v cizině.³²⁾ Takto stanovený „plán“ je prostředkem k morálnímu narušování lidí.

Jednou z příčin alkoholismu je i premiový systém v restauracích. Stále ještě se premie vedoucím provozoven počítají z celkového obrátu, do něhož se zahrnuje i obrát z prodeje alkoholických nápojů. Po kritice byl tento systém premiování zrušen pouze u ostatních zaměstnanců provozoven. Na polovičitost tohoto řešení ukazuje zvláště skutečnost, že většinu provozoven představují provozovny s několika málo zaměstnanci či provozovny, v nichž je jediným zaměstnancem jejich vedoucí. Prvky přežitků jsou samozřejmě vedlejším produktem takových institucí, jako je Sazka, jako jsou loterie apod.

V socialistické společnosti však neexistují žádné třídy, které by měly zájem na konzervování zastaralých stránek socialistických společenských vztahů či na deformování těchto vztahů. Proto jsou tyto záporné stránky socialistických vztahů zásadně odstranitelné, při čemž jejich odstraňování samozřejmě pro-

³¹⁾ *Zpráva o činnosti ÚV KSSS XXII. sjezdu KSSS*, Rudé právo 18. 10. 1961, str. 6.

³²⁾ Viz článek *Proč není zájem o hospodárnost?* Rudé právo, 5. 6. 1962. Srov. dále *Hroší může sdružení i ministerstva*, Rudé právo 2. 10. 1962. *Hmotné podněty a autodoprava*, Rudé právo 14. 11. 1962. *Smetana se snědla, syrovátka zůstala*, Rudé právo 9. 10. 1962.

bíhá v závislosti na našich zkušenostech a rozvoji našeho vědeckého poznání. Není tedy možno mluvit o buržoazních přežitcích jako o nutných produktech systému socialistických společenských vztahů. Přitom má socialistická skutečnost ovšem i jiné záporné stránky, které jsou nutné a které v jejím rámci odstranitelné nejsou. Zmínili jsme se o nich při úvaze o souvislosti mezi některými buržoazními přežitky a odměňováním podle práce. I mezi těmito zápornými stránkami socialismu a přežitky existuje určitá objektivní souvislost. Ovšem není možno každou objektivní souvislost ztotožňovat se souvislostí kauzální. Příčinnost je pouze jedna z forem objektivních souvislostí.

To potvrzuje např. i Cveklůva práce o náboženství, v níž autor současně správně upozorňuje na nutnost činit rozdíl mezi hlediskem celospolečenským a individuálním. V této práci vychází Cvekl z podobného teoretického východiska jako Kudlík,³³⁾ dochází však k závěru, že „socialistický řád nevytváří objektivní podmínky pro vznik náboženských systémů“. Přitom ovšem třeba „činit rozdíl mezi hlediskem celospolečenským a hlediskem individuálním. Co v rámci socialistické společnosti jako celku působí jen jako podnět a možnost, může se stát vzhledem k jednotlivci a shluku okolností, které na něj působí, skutečnou vyvolávající příčinou“. Dále uvádí konkrétní příklad a uzavírá: „Avšak kdybychom třeba i na základě několika takových různých příkladů usoudili, že poměry v socialistické společnosti vyvolávají v občanech náboženské předsudky, byl by to nepravdivý a falešný závěr.“³⁴⁾ Pochybují, že by Cvekl idealizoval socialismus, chápal jej pouze jako souhrn předností a ignoroval jeho záporné stránky. Přitom je ovšem náboženství pouze jedním z mnoha přežitků vedoucích ke kriminalitě, a to v dané souvislosti přežitkem méně závažným.

Poměrně značnou životaschopnost přežitků minulosti v socialistické společnosti třeba vysvětlit i tím, že v naší práci existuje ještě mnoho nedostatků, které představují příznivé podmínky umožňující na jedné straně vliv buržoazní ideologie na část občanů a na druhé straně přeměnu přežitků v trestnou činnost. Jde tu vlastně o subjektivní podmínky existence kriminality v socialismu.

První skupinu subjektivních podmínek existence zločinnosti tvoří nedostatky v naší práci, které umožňují vliv buržoazní ideologie na část občanů. Tuto funkci mohou mít především nedostatky v rodinné výchově, ve výchovné práci stranických a odborářských organizací, v práci školy a v činnosti různých osvětových a výchovných zařízení (např. jistě nešlo o nahodilou shodu okolností u zjištění jednoho průzkumu sovětských kriminalistů, podle něhož přes 50 % pachatelů vražd mělo pouze nižší vzdělání či bylo malé gramotnosti³⁵⁾; podle sovětských zkušeností vůbec trestné činy proti osobnostem a proti veřejnému pořádku úzce souvisí mimo jiné s nedostatky v péči o kulturní život³⁶⁾; podle maďarských zkušeností je největší dětská kriminalita v obcích s nejhorší

³³⁾ J. Cvekl, *Člověk a světový názor*, SNPL, Praha 1962, zvl. str. 10 a násl.

³⁴⁾ J. Cvekl, *Člověk a světový názor*, SNPL, Praha, 1962 str. 144—145 (viz dále str. 128 a násl.).

³⁵⁾ *Socialističeskaja zakonnost'* č. 6/1961, str. 19 až 22.

³⁶⁾ *Socialističeskaja zakonnost'* č. 11/1961, str. 35.

školní docházkou³⁷⁾). Vzhledem k mimořádnému významu práce pro utváření morálního profilu člověka jsou zvláště závažné nedostatky v začleňování práceschopných osob do pracovního procesu (Sacharov uvádí, že při průzkumu poměrů osob odsouzených za zvláště závažné trestné činy bylo zjištěno, že téměř 25 % z nich nikde nepracovalo — ač byli práceschopni, a z těch, kdo pracovali, pracovala více než jedna třetina dobu kratší tří let a přes polovinu jich dobu kratší pěti let)³⁸⁾). Živnou půdu pro mikroby buržoazní ideologie mohou vytvořit i mnohé jiné nedostatky naší činnosti.

Druhou skupinu subjektivních podmínek existence zločinnosti tvoří nedostatky v naší práci, které umožňují přerůstání buržoazních přežitků v trestnou činnost. O těchto podmínkách mluví sovětský kriminalista Kurljandskij jako o podmínkách — katalyzátorech, které urychlují přeměnu buržoazních přežitků v trestné činy.³⁹⁾ Takovou funkci může mít např. ochota lidí kupovat od spekulantů, nedostatky v kontrole vozidel odjíždějících ze závodu, nedostatky v práci revizních orgánů, nedostatek školních družin a dětských útulků pro děti družstevníků, aby nebyly vystaveny nebezpečí ze strany zemědělských strojů, příliš nízké ceny některého zboží, které vytváří podmínky pro spekulaci s ním a pro úplatkářství, neposkytnutí pomoci osobě napadené útočníkem.

Do této skupiny podmínek patří i: naprostá *nevšímavost* vedení státního statku v případě, kdy si zaměstnanec statku držel vepře, ovce a velké množství slepic a kachen a kradl pro ně na statku krmiva, *nedostatky v činnosti českého závodu*, který bez souhlasu ONV a bez vyjádření MNV zaměstnal soukroměhospodářického rolníka z východoslovenského kraje, jenž opustil svou usedlost, nechal půdu neobdělanou a odešel pracovat do Čech, *neuvážené vazby* prokurátorem v případě, kdy se obviněný během vyšetřování znovu pokusil o spáchání znásilnění.

Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami není radno přeceňovat. Např. nedostatky v naší práci, které umožňují přerůstání přežitků v trestnou činnost, konec konců mohou rovněž vytvářet živnou půdu, na níž se daří různým buržoazním a maloburžoazním názorům a tendencím (vzpomeň starého úsloví „příležitost dělá zloděje“). Existuje pak celá řada nedostatků, které jistě patří mezi subjektivní podmínky trestných činů, ale u nichž bychom byli na rozpacích, do které skupiny je zařadit. Jde např. o případ podvodníka-recidivisty, kterému soud nesprávně uložil trest odnětí svobody podmíněně a nikoli nepodmíněně. Tento nedostatek v práci soudu umožňuje podvodníkovi i nadále páchat podvody a současně otvírá cestu vlivům buržoazních přežitků i na některé další občany, kteří si řeknou, že páchat podvody se vyplácí. Podobně

³⁷⁾ *Magyar Jog* č. 9/1960.

³⁸⁾ A. B. Sacharov, *O ličnosti přestupníka i příčinách přestupnosti v SSSR*, Gosjurizdat, Moskva 1961, str. 123.

³⁹⁾ Viz předchozí citovaný spis, str. 51 až 55.

je tomu i v případech nedostatků v používání zákonných ustanovení o nutné obraně, které ztěžují mobilizaci občanů k boji s trestnými činy.⁴⁰⁾ 41)

V rámci úvah o důvodech životaschopnosti přežitků v socialismu jsme se vlastně zabývali vztahem příčin a podmínek kriminality v dnešní společnosti. Všimněme si nyní *teoretických a praktických důsledků našeho řešení*. Vyjdeme přitom z následující Veverkovy úvahy:

„Působením na příčiny“, říká Veverka, „můžeme nežádoucí jev úplně odstranit. To je ovšem spojeno s nutností vynaložit veliké množství energie. Naproti tomu podmínky lze ovlivňovat mnohem snáze, a tak za cenu mnohem menšího vynaložení energie regulovat výskyt jevu. Cílevědomým bojem proti podmínkám trestné činnosti můžeme tedy poměrně snadno omezovat výskyt kriminality. Ovlivňováním podmínek však ani při největším úsilí nemůžeme nežádoucí jev zcela likvidovat. Potvrzuje to např. nezdar prohibice, neboť tržní nabídka alkoholu je pouhou podmínkou, zatímco příčiny alkoholické kriminality jsou hlubší.“⁴²⁾

Veverka při této úvaze vychází z příliš úzkého pojetí podmínek kriminality (redukuje totiž podmínky zločinnosti pouze na podmínky — katalyzátory⁴³⁾). Vycházejí z tohoto nesprávného pojetí podmínek zločinnosti se Veverka zřejmě domnívá, že příčiny zločinnosti možno likvidovat více méně nezávisle na jejich podmínkách, a tak podceňuje význam souvislostí mezi příčinami a podmínkami i význam podmínek. Z našich úvah o důvodech životaschopnosti přežitků v socialismu však vyplývá, že vztah mezi příčinami a podmínkami zločinnosti je velmi úzký. Příčiny trestných činů likvidujeme právě tím, že likvidujeme podmínky potřebné k jejich existenci (tedy do určité míry i tím, že likvidujeme podmínky umožňující jejich přerůstání v trestnou činnost). Tím, že odstraňujeme nedostatky v rodinné výchově, v začleňování práce schopných osob do pracovního procesu, že zlepšujeme výchovnou činnost společenských organizací, že rozvíjíme výrobní síly, zvyšujeme životní úroveň, že upevňujeme socialistické společenské vztahy, tím vším vytváříme podmínky nepříznivé vlivům buržoazních přežitků a tak postupně likvidujeme tyto kořeny zločinnosti. Tomuto procesu napomáháme i tím, že likvidujeme některé podmínky — katalyzátory. V komunistické společnosti zmizí příčiny zločinnosti. Ale v komunismu nebudou ani podmínky k páchání trestných činů. To si není možno představovat tak, že všechny jevy, které dnes páchání trestných činů umožňují, budou v komunismu zlikvidovány. Vzhledem k povaze mnohých jevů vystupujících dnes jako podmínky zločinnosti

⁴⁰⁾ Srov. *Sovetskoe uголовnoje pravo*. Časť obščaja. Red. Šargorodskij a Beljajev. Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, 1960, str. 215.

⁴¹⁾ Nesprávnost Lachoutova názoru, podle něhož se pouze výjimečně mohou mezi podmínkami trestných činů vyskytnout takové, které „nemají nic společného s přežitky kapitalismu ve vědomí lidí a ještě méně se společenskými poměry“ (*Právní obzor* č. 7/1962, str. 406), je ve světle našich úvah tak zřejmá, že nepochybuji, že nepovažuji za nutné se tímto názorem zabývat podrobněji.

⁴²⁾ M. Veverka, *Přežitky a kriminalita*, Právník č. 9/1962, str. 795, 796.

⁴³⁾ Tamtéž, str. 795.

je taková představa naprosto nemyslitelná. Podmínky páchání trestných činů nebudou však v komunismu proto, že morální síla společenského mínění, všelidová kontrola, rozdělování produktů podle potřeb a jiné jevy postaví trestným činům do cesty nepřekonatelnou hráz.

Odrhování příčin a podmínek se objevuje i v závěrech staršího Veverkova článku, které spočívají mimo jiné v tom, že zatímco „příčiny zločinnosti postihujeme především prací politickovýchovnou, podmínky odstraňujeme zejména činností preventivní.“⁴⁴⁾ Podle Veverkova názoru není správné „pokládat boj proti příčinám kriminality v socialistickém státě za ‚prevenci‘, neboť takové pojetí logicky vede k absurdnímu závěru, že ‚prevencí‘ je veškerá kulturnévýchovná činnost proletářské diktatury. Pojem prevence má však rovněž svůj obsah. Tento obsah přiléhavě vyjadřuje boj proti podmínkám trestné činnosti. V boji proti kriminalitě odhalují orgány bezpečnosti, prokuratury i soudu často různé nepořádky, organizační nedostatky, zaostávání za potřebami života, neplnění zákonů a jiných právních norem a jiné nežádoucí jevy, plynoucí z neantagonistických rozporů v naší společnosti.“⁴⁵⁾ Tyto názory nejsou správné, v dané souvislosti je výchovná činnost opravdu důležitou součástí preventivní činnosti zaměřené na předcházení trestným činům. Cítuji je však hlavně proto, abych ukázal, že Veverka ignoruje určitou objektivní podmíněnost výskytu buržoazních přežitků v současném údobí vývoje naší společnosti, určitou závislost buržoazních přežitků na některých rysech současné společnosti. Tutěž slabinu má i jeho polemika s Lachoutem v novějším článku, kde správně zdůrazňuje objektivnost přežitků, mluví o jejich podmíněnosti psychologické i fyziologické, ale jejich podmíněnost společenskou pomíjí.⁴⁶⁾ Zde je kořen přeceňování významu politickovýchovné práce, se kterým se setkáváme ve Veverkových člancích. V současné době nejsou v naší společnosti ještě všechny objektivní podmínky pro likvidaci kriminality, ty se v procesu rozvoje naší socialistické společnosti teprve vytvářejí. Překonání buržoazních přežitků není tedy zdaleka jen otázkou „výchovy a zase výchovy“.

Na druhé straně vyplývá z našich úvah potřeba rozlišování mezi kauzální souvislostí, kondicionální souvislostí a ostatními formami objektivních souvislostí, mezi příčinami kriminality, podmínkami kriminality a ostatními souvislými jevy.

Příčinou je jev, jenž za určitých podmínek nutně přechází v jiný jev. Podmínkami jevů se na rozdíl od jejich příčin nazývá takový komplex jevů, které jev-následek sice nutně nevyvolávají, avšak umožňují jeho nastoupení. Souvislost mezi jevem-následkem a jeho podmínkami spočívá v tom, že bez podmínek by k následku nemohlo dojít. Příčina je rovněž jednou z podmínek, má však mezi podmínkami zvláštní postavení, neboť ona přetváří možnost

⁴⁴⁾ M. Veverka, *Represe, prevence, výchova*, Právny obzor č. 1/1961, str. 22 a 27.

⁴⁵⁾ Tamtéž, str. 26.

⁴⁶⁾ Srov. M. Veverka, *Přežitky a kriminalita*, Právník č. 9/1962, str. 797.

ve skutečnost a rozhodujícím způsobem ovlivňuje kvalitu nového jevu, jevu-následku.⁴⁷⁾ Např.: Příčinou chemických reakcí je tzv. „chemická příbuznost“ reagujících látek, zatímco jejich podmínkami je určitá teplota, určitý tlak a použití určitých katalyzátorů. Příčinou pohybu automobilu je činnost jeho motoru a jeho řízení řidičem, zatímco jeho podmínkami je dostatek pohonných látek, vozovka. Příčinou kubánské revoluce bylo kubánské revoluční hnutí, zatímco podmínkou jejího vítězství byla existence socialistického tábora zvláště Sovětského svazu a jeho pomoc apod. Přitom ovšem příčinnost a podmíněnost nejsou jedinými formami objektivních souvislostí.

Správné zjištění kauzálních, kondicionálních a) ostatních souvislostí mezi trestným činem a okolními jevy má svůj význam již pro trestní odpovědnost pachatele. Bez zjištění těchto souvislostí ulpíváme na povrchu daných činů, neodhalujeme pravou podstatu daných činů a nemůžeme ani dobře posoudit jejich nebezpečnost pro společnost a její stupeň. Např. na posouzení nebezpečnosti konkrétního trestného činu spekulace pro společnost bude mít svůj vliv, jestliže tento trestný čin bude k nedostatku daného zboží v souvislosti kauzální či zda půjde o souvislost kondicionální nebo zda tu bude nedostatek figurovat pouze v úloze podnětu pro pachatele atd. Neztotožňuji ovšem svobodu lidského jednání s bezpříčinností. Determinace je nepochybně předpokladem svobody lidského jednání. To však nemění nic na tom, že určitá kauzální podmíněnost určitého trestného činu svědčí o tom, že svoboda pachatele byla do jisté míry omezena (viz např. § 33 písm. c) d) e) f) tr. zák.).⁴⁸⁾

Tím větší význam má rozlišování mezi příčinami kriminality, podmínkami kriminality a ostatními souvislými jevy při řešení otázek kriminologických. Vývoj celé kriminality či určitých jejích částí je určován dlouhou řadou nej-různějších činitelů. Uplatňuje se tu vliv přezitků minulosti, působení ze současných buržoazních států, vliv psychických nemocí a poruch, vliv nedostatků v práci státních orgánů, hospodářských a společenských organizací i vliv některých socialistických rysů naší společnosti atd. Vývoj majetkové zločinnosti ovlivňuje např. odměňování podle práce. Vývoj trestné činnosti v silniční dopravě ovlivňuje vzestup silniční dopravy a růst počtu motorových vozidel, ale svůj vliv tu má i plán restaurací, počasí atd. Ve vývoji trestných činů spekulace se zrcadlí nedostatek určitého zboží, změny ve státních cenách apod. Vývoj určité části kriminality závisí i na vývoji socialistických společenských vztahů, které tato část kriminality ohrožuje a kterým říkáme druhový objekt trestného činu. Není pochyby o tom, že bez těchto socialistických společenských vztahů by bylo páchání příslušných trestných činů nemyslitelné; nej-jistější zárukou likvidace trestných činů vojenských bude samozřejmě zánik

⁴⁷⁾ Srov. *Kategorie materialistické dialektiky*. Red. M. M. Rozentál a G. M. Štraks. SNPL, Praha 1958, str. 67.

⁴⁸⁾ Srov. k těmto otázkám O. Novotný, *K otázce svobody a nutnosti ve vědě trestního práva*, Stát a právo II., NČSAV, Praha 1957, str. 85 a násled.

ozbrojených sborů a podobně je tomu i u trestných činů daňových, trestných činů proti měně, trestného činu vyzvědačství apod. Tím spíše mohou změny v těchto společenských vztazích vést i k jiným změnám ve vývoji příslušné části kriminality (viz např. zneužívání nemocenského pojištění po zavedení nové úpravy od 1. ledna 1957).

Tento výpočet různých vlivů na vývoj kriminality je samozřejmě neúplný. Názorně však ukazuje, že není možno puncovat všechny souvislosti, v nichž se kriminalita vyvíjí, jako souvislosti příčinné a konkrétní analýzu těchto souvislostí nahrazovat tvrzením, že kriminalita je produktem nejružnějších jevů od zbytků minulosti až po počasí. Stejně tak by ovšem bylo jednostranné chtít tyto souvislosti redukovat na souvislost kondicionální či nějakou jinou. Např. jestliže působení z kapitalistických států bude především vystupovat ve funkci příčiny některých trestných činů, socialistické společenské vztahy, které nazýváme objektem trestného činu budou zpravidla plnit funkci podmínek příslušných trestných činů, nedostatek určitého zboží bude v našich poměrech spíše podmínkou či podnětem ke spáchání určitých trestných činů než jejich příčinou atd.

Z těchto úvah plyne i neudržitelnost názorů, které zavrhnou potřebu rozlišování mezi příčinami a podmínkami zločinnosti. Tyto názory jsou recidivou buržoazní pozitivistické teorie faktorů, ke které se hlásí i většina současných buržoazních kriminalistů. Teorie faktorů vytrhává jednotlivé momenty ovlivňující vývoj zločinnosti z celkové společenské souvislosti a zkoumá je jako shluk činitelů, které spolu sice mohou souviset, ale jejichž vnitřní spojitost je nakonec stejně nepoznatelná.⁴⁹⁾ Kriminalistická teorie faktorů vychází z pozitivismu Comta a Spencera, podle nichž je lidský rozum bezmocný a nemůže proniknout do vnitřní povahy věcí a jevů, a úkolem vědy je pouze popsat a vysvětlit jednotlivé, zvláštní a konkrétní, hledat souvislosti pouze mezi tímto jednotlivým a vyhýbat se přitom zobecněním, neboť obecné je nepoznatelné a podstata kategorií hmoty, prostoru, času, pohybu, příčiny je nepochopitelná.⁵⁰⁾

Rozlišování mezi příčinami a podmínkami zločinnosti má nemalý význam pro celkové zaměření kriminální politiky v socialistických státech.

V této souvislosti se zastavíme u závěrečné úvahy Seluckého článku „Ekonomika, politika, morálka“ v Literárních novinách č. 42/1962. Nemůžeme se zabývat názory Seluckého v plné šíři již proto, že některé nejasné formulace nedávají o těchto názorech jasnou představu (např. v otázce rozdílu mezi socialistickou a komunistickou morálkou). Jednoznačné jsou však závěry o možnostech výchovné práce, jež Selucký vyvozuje z některých rysů socialis-

⁴⁹⁾ Teorie faktorů slouží k zakrytí skutečných příčin zločinnosti v kapitalistických státech. Srov. k tomu některé myšlenky buržoazního německého kriminalisty Welzela, podle něhož je velmi nebezpečné objasňovat příčiny zločinnosti, neboť — jestliže tyto příčiny existují — bude se trestný čin jevit „jako nutný důsledek naší společenské organizace“. Welzel ako významný predstaviteľ tzv. finální teórie trestního práva se domnívá, že tyto příčiny neexistují. (Citováno podle sovětské vysokoškolské učebnice: Sovetskoe ugovolnoje pravo. Část obščaja. Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta. 1960. Str. 42, 43.)

⁵⁰⁾ K tomu srov. Leninovu kritiku pozitivismu jako subjektivní metody v sociologii: V. I. Lenin, *Spisy*, svazek I, Svoboda, Praha 1951, str. 175 a 199 (*Kdo jsou „přátelé lidu“ a jak bojují proti sociálním demokratům?*).

tické ekonomiky. Výchovná práce socialistické společnosti „nemůže“, říká Selucký, „*sama o sobě* změnit skutečnost, že se lidé dosud od sebe stále liší velikostí svého platu, rozsahem osobního vlastnictví, služební nadřazeností a podřízeností, vyjádřenou v různé odměně za práci. A právě tyto *ekonomické* skutečnosti poskytují ještě dosti prostoru pro závist, nepřejícnost, kariérismus, podnikavost, touhu po lehkém výdělku. (Ovšem také dost prostoru pro pobídku k lepší práci, jež umožňuje získat vyšší společenské postavení a vyšší životní úroveň.) Veřejné mínění negativní důsledky těchto jevů právem odsuzuje, komunistická výchova proti nim bojuje, ale stav socialistické ekonomiky je *umožňuje a provokuje*.“ Z této úvahy vyplývají dva závěry Seluckého: na jedné straně třeba spojovat komunistickou výchovu s praktickou činností směřující k přestavbě socialistické ekonomiky v komunistickou a na druhé straně si nutno uvědomit, že výchovná práce socialistické společnosti může mít a také má vliv *pouze na převýchovu jednotlivců*. S prvním závěrem souhlasím, s druhým nikoli. Možno říci, že to Selucký přehnal, ale nebyla by to pravda. Selucký to nepřehnal, jeho nesprávný závěr o velmi omezených možnostech komunistické výchovy v socialistické společnosti je naprosto logickým důsledkem jeho úvah o tom, že socialistická ekonomika vedle pobídek k lepší práci provokuje závist, kariérismus, touhu po lehkém výdělku apod. Selucký zřejmě ztotožnil buržoazní přežitky s „mateřskými znaménky“ v socialistické ekonomice a nediferencoval mezi příčinami a podmínkami přežitků. Socialistická ekonomika přežitky neprovokuje; do určité míry ovšem umožňuje jejich existenci, přičemž rozvoj socialistické ekonomiky vede spolu s upevňováním socialistických vztahů a odstraňováním jejich zastaralých stránek, podporou vznikajících komunistických vztahů a výchovnou prací k jejich postupnému omezování.

Skutečnost, že buržoazní přežitky nejsou nutnými produkty systému socialistických společenských vztahů, umožnila novému programu KSSS i dokumentům XII. sjezdu KSČ stanovit veliké úkoly v boji proti těmto zbytkům minulosti. S tím souvisí, že Il'jičev ve svém projevu o úkolech ideologické práce a XXII. sjezdu KSSS považuje výchovnou činnost za otázku otázek („vopros voprosov“) a říká: „*Strana vyzývá nikoli k obraně, ale k útoku na ideologické frontě*. Musíme útočit, útočit rozhodně a v plné zbroji, na přežitky kapitalismu ve vědomí lidí, vykořeňovat nejmenší recidivy cizích nám idejí a zvyků...“⁵¹) Jestliže by socialistická společnost nutně buržoazní a maloburžoazní přežitky plodila, postrádaly by naše úkoly v boji s nimi reálného podkladu a naše ideologická práce připomínala by úsilí Sisyfovo.

Tyto ideologické úkoly jsou nutnou součástí naší strategie na cestě ke komunismu. Jestliže na jedné straně ekonomický rozvoj podmiňuje účinnost ideologické činnosti, na druhé straně ideologická činnost je jedním z nejvý-

⁵¹) XXII. s'jezd KPSS i voprosy ideologičeskoj raboty. Materialy vsesojuznogo soveščanija po voprosam ideologičeskoj raboty 25—28 dekabnja 1961 goda. Gospolitizdat, Moskva 1962, str. 58, 79.

znamnějších prostředků ekonomického rozvoje. Současně se jedná o vytváření ideologických předpokladů přechodu od nižší fáze komunistické společnosti k její vyšší fázi. Tyto předpoklady zdůrazňoval Lenin ihned vedle předpokladů ekonomických.

„...Žádného socialistu nenapadlo ‚slibovat‘“, říká Lenin, „že nastane vyšší fáze vývoje komunismu, ale *předpověď* velikých socialistů, že tato fáze nastane, se zakládá na předpokladu nikoli dnešní produktivity práce a *nikoli dnešního* maloměšťáka, schopného ničit zbůhdarma, jako seminaristé u Pomjalovského, sklady společenského bohatství a žádat nemožnosti.“⁵²⁾

Podobně říká Chruščov, že není „možné mechanicky přesadit lidi z říše kapitalismu do říše komunismu. Nelze vzít do komunismu člověka obrostlého mechem kapitalistických predsudků. Je třeba postarat se především o to, aby byl zbaven zátěže minulosti. Boj proti přežitkům kapitalismu ve vědomí lidí, změna po staletí ustálených návyků a mravů miliónů lidí, kterou zahájila naše revoluce, je věc dlouhodobá a ne jednoduchá. Přežitky minulosti jsou strašlivá síla, která působí na myšlení lidí jako můra. Tyto přežitky mají své kořeny ve způsobu života i ve vědomí miliónů lidí ještě dlouho poté, kdy zmizely ekonomické podmínky, z nichž vyrostly.“^{53) 54)}

Předpoklad překonání nebo alespoň podstatného omezení buržoazních přežitků před zavedením komunistického způsobu rozdělování výrobků se musí vztahovat především na zločinnost, která je nejzávažnějším projevem těchto přežitků vůbec. To potvrzuje i tato Leninova úvaha:

„... Až se *všichni* naučí spravovat a budou opravdu samostatně spravovat společenskou výrobu, až se naučí samostatně vykonávat registraci a kontrolu darmožroutů, panských synků, darebáků a podobných strážců tradic kapitalismu, pak vyhýbání se této všeobecné registraci a kontrole stane se nutně tak neuvěřitelně obtížným, bude tak vzácnou výjimkou, bude stíháno pravděpodobně tak rychlým a účinným potrestáním (neboť ozbrojení dělníci jsou lidé praktičtí, a nikoli sentimentální inteligentíci a sotva dovolí, aby se s nimi žertovalo), že se *nezbytnost* dodržovat jednoduchá, základní pravidla každého lidského soužití stane velmi brzo *zvykem*.

A pak bude dokořán otevřena brána k přechodu od první fáze komunistické společnosti k její vyšší fázi a tím zároveň k úplnému odumírání státu (podtrženo mnou — O.N.).“^{55), 56)}

Z tohoto hlediska nutno mít pochybnosti o Lachoutově závěru, že základní význam pro likvidaci zločinnosti bude mít teprve realizace komunistického principu rozdělování podle potřeb. Lachout říká, že „za komunismu, kdy každý bude odměňován podle svých oprávněných potřeb, zmizí trestné činy,

⁵²⁾ V. I. Lenin, *Stát a revoluce*, Svoboda, Praha 1949, str. 97.

⁵³⁾ *Zpráva o činnosti ÚV KSSS XXII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu*, Rudé právo, 18. října 1961, str. 8.

⁵⁴⁾ Srov. dále L. Il'jičev, *XXI. s'jezd KPSS i nekotoryje voprosy ideologičeskoj raboty*, Kommunist 2/1959, zvl. str. 28—30.

⁵⁵⁾ V. I. Lenin, *Stát a revoluce*, Svoboda, Praha 1949, str. 102.

⁵⁶⁾ Srov. k tomu P. S. Romaškin, *O roli ubeždenija i prinuždenija v sovetskom gosudarstve*, Sovetskoje gosudarstvo i pravo, č. 2/1960, zvláště str. 27, 28.

a to ne z toho důvodu, že nebude právo — a trestný čin je pojmem právním, nejenom protože komunismus předpokládá vysokou uvědomělost občanů, ale především, a to je základní, protože je zcela nesmyslné a pojmově vyloučené něco brát, když toho lze dosáhnout zcela oprávněně, i když nejsou vyloučeny ojedinělé excesy“⁵⁷⁾ Tento názor je logickým důsledkem Lachoutovy koncepce, podle níž obecnou příčinou kriminality v naší společnosti je rozpor mezi odměňováním podle práce a oprávněnými potřebami občanů, a vyplývá tedy z toho, že Lachout při řešení dané otázky nerespektoval požadavek rozlišování mezi příčinami a podmínkami kriminality.

Podstatná část přežitků a kriminality (zvláště kriminality majetkové či alespoň zčásti majetkové povahy) tedy musí být likvidována již před přechodem k vyšší fázi komunistické společnosti. Úplná a konečná likvidace přežitků a kriminality je ovšem možná až ve vyšší fázi komunismu, kdy bude uskutečněna zásada rozdělování podle potřeb a kdy budou všechny podmínky k tomu, aby bylo definitivně skoncováno se všemi zbytky barbarské minulosti bez výjimky.

„Neuspokojenost části lidí životními potřebami“, říká Císař, „provázela všechny třídní společenské formace minulosti a nepřekonává ji plně ani socialismus, jakkoliv vysoko pozvedá životní úroveň nejširších mas. Úplně překonána bude v komunismu, který jediný bude schopen dávat každému podle potřeb, a tudíž schopen i zlikvidovat s konečnou platností sobectví, závist, žárlivost, hrabivost a ostatní produkty nižších vývojových stupňů společnosti.

A zde je onen začarovaný kruh, který rozráží komunistická morálka: pro překonání nedostatků a vytvoření hojnosti je třeba už dnes překonat vlastní sobectví, pro odstranění egoismu a individualismu je nutno už dnes nastolit kolektivismus a soudružství. Proto vzdvihujeme takové vlastnosti jako skromnost, pomoc druhým, úsilí o společný vzestup. Nežádáme asketismus, sebeodříkání, útěk do poustevnické chudoby a čistoty, nýbrž naplnění socialistické zásady „každý podle svých schopností, každému podle jeho práce“, správné spojování principu hmotné zainteresovanosti s komunistickou uvědomělostí.“⁵⁸⁾

Složitost této problematiky tkví v rozpornosti samotných společenských jevů. Socialistický způsob rozdělování výrobků podle práce je účinným prostředkem k převýchově lidí a k boji proti buržoazním přežitkům, ale současně je do určité míry podmínkou existence těchže buržoazních přežitků. Komunistický způsob rozdělování výrobků podle potřeb předpokládá do určité míry likvidaci buržoazních přežitků, ale současně je prostředkem, který tyto buržoazní přežitky s konečnou platností zlikviduje. K pochopení způsobu, kterým budou tyto rozpory řešeny, je nanejvýš potřebné uvědomit si jednu zvláštnost procesu přechodu od socialismu ke komunismu. Socialistická a komunistická společnost se budou totiž určitou dobu prolínat. Komunismus vyrůstá orga-

⁵⁷⁾ V. Lachout, *K otázce určení příčin kriminality v socialistické společnosti*, Právní obzor č. 7/1962, str. 407.

⁵⁸⁾ Č. Císař, *Morálka komunisty*, Rudé právo 5. 4. 1962, str. 3. Srov. J. Hendrych, *V čele s KSČ za nová vítězství socialismu a komunismu*, referát na celostátním semináři k 40. výročí založení KSČ, str. 37.

nicky ze socialismu, je jeho přímým a zákonitým pokračováním. Jde tu vlastně o postupné přerůstání socialistických společenských vztahů v komunistické, k němuž dochází v určité míře již i v naší společnosti. Proto v našem dnešním životě zjišťujeme tolik komunistických prvků.⁵⁹⁾

Zkoumali jsme příčiny kriminality, její podmínky a souvislé jevy. *Rozdíly mezi příčinami, jejich účinky, podmínkami a ostatními souvislými jevy není ovšem možno přeceňovat a absolutizovat.* To se týká již rozdílu mezi příčinami a účinky.

„... příčina a účinek jsou představy“, říká Engels, „které mají jako takové platnost jen, aplikujeme-li je na jednotlivý případ, že však splývají, jakmile posuzujeme jednotlivý případ v jeho obecné souvislosti s vesmírným celkem, že se rozplynou v nazírání celkového vzájemného působení, kde příčiny a účinky si stále vyměňují místa, takže co teď anebo zde bylo účinkem, stává se tam anebo jindy příčinou a naopak.“⁶⁰⁾

Tato dialektická povaha příčinné souvislosti se samozřejmě projevuje i v našem případě. Nejen buržoazní přežitky produkují zločinnost, ale i zločinnost produkuje buržoazní přežitky a tímto způsobem působí zločinnost zpětně i na příčiny, ze kterých vznikla. Buržoazní přežitky plodí samozřejmě nejen takové trestné činy, jako je pobuřování proti republice, podpora a propagace fašismu, ohrožování mravní výchovy mládeže, podněcování či návod k trestným činům. Buržoazní přežitky plodí i jiné trestné činy tím, že posilují přežitky ve vědomí pachatele již zakořeněné, že rozptylují mezi ostatní lidi infekci buržoazních názorů a pohnutek, že opatřují parazitům prostředky k buržoaznímu způsobu života, že posilují zbytky „tradic kapitalismu“ v naší společnosti atd. Např. podle sovětských zkušeností úspěch v boji s trestnými činy zvláště nebezpečnými pro společnost závisí na boji s chuligánstvím, ublížením na zdraví a příživnictvím.⁶¹⁾ S tímto zpětným působením se v určité podobě setkáváme i u trestných činů, jež nejsou projevem přežitků minulosti.

Vznik a vývoj kriminality závisí především na jejich příčinách. Kriminalita ovšem není pouze projevem těchto příčin, nýbrž její vznik a vývoj závisí vždy i na seskupení ostatních podmínek, na vlivu pdnětů i okolností. Teprve určité seskupení (komplex) příčin a ostatních podmínek, podnětů a okolností přerůstá v důsledku jejich vzájemného působení v určitou zločinnost či v určitou trestnou činnost. Tím je dána relativnost rozdílu mezi příčinami, ostatními podmínkami a ostatními souvislými jevy. Nutno si uvědomovat zvláště relativnost rozdílu mezi příčinami a podmínkami kriminality. To jsme viděli již při úvaze o důvodech životaschopnosti přežitků v socialistické společnosti. Existence kriminality je nemožná jak bez jejich příčin, tak i bez jejich podmínek. V tomto smyslu je kriminalita produktem společného působení příčin

⁵⁹⁾ Srov. XXI. sjezd KSSS, zvláštní číslo Nové myslí 1959. zvl. str. 60, 61. L. Il'jičev, XXI. sjezd KPSS i nekotoryje voprosy ideologičeskoj raboty, Kommunist č. 2/1959, str. 19.

⁶⁰⁾ B. Engels, *Anti-Dühring*, Svoboda, Praha 1949, str. 23.

⁶¹⁾ Viz *Socialističeskaja zakonnost*, č. 10/1961, str. 18.

i podmínek. Proto i jevy, které celkově vystupují jako podmínky kriminality, současně v určitém směru figurují jako její příčiny. To se výrazně zračí v tom, že změny v podmínkách zločinnosti jsou příčinou změn zločinnosti samé, neboť se vždy promítají do jejího vývoje a ovlivňují její kvantitu i kvalitu. Např. změny v podmínkách činnosti kasařů po roce 1948, kdy se staré ohnivzdorné pokladny začaly nahrazovat železobetonovými a kdy byl vydán předpis o každodenním odvodu tržeb, byly příčinou toho, že tato zločinnost téměř zmizela a že se kasaři začínali „přeškolovat“.

Přitom vlivy změn podmínek na zločinnost nemusí být druhořadé, ale mohou mít velký význam. To je zřejmé, jestliže zkoumáme vztah podmínek zločinnosti a jejich příčin. Mluvili jsme o tom již při rozboru Veverkových názorů. Příčiny trestných činů totiž likvidujeme právě tím, že likvidujeme podmínky potřebné k jejich existenci.

Zda bude buržoazními přežitky ovlivněna ta či ona osoba, a zda dojde k přerůstání buržoazních přežitků v trestnou činnost, oboje závisí na podmínkách a jejich seskupení. Přitom jeden a týž přežitek může vyvolat různé trestné činy. Např. snaha žít na úkor ostatních lidí se v závislosti na podmínkách projevuje u jednoho člověka pácháním podvodů, u druhého rozkrádáním majetku v socialistickém vlastnictví, u třetího prostitutací apod.⁶²⁾ Na druhé straně mohou příčiny působit zpětně na podmínky. Např. trestné činy veřejných činitelů mohou vytvořit příznivé podmínky k rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví apod.

Relativnost rozdílu mezi příčinami a podmínkami kriminality plyne i z toho, že určitý jev bude v určité souvislosti vystupovat jako příčina trestných činů a v jiné souvislosti jako podmínka. Např. osobní vlastnictví představuje u majetkových trestných činů jejich objekt a v této souvislosti je současně podmínkou jejich spáchání. Na druhé straně růst osobního vlastnictví tvoří součást růstu životní úrovně, který vede spolu s dalšími činiteli k omezování příčin kriminality. Naopak nadměrné a samoúčelné osobní vlastnictví může za určitých podmínek soukromovlastnické přežitky produkovat.

„Nový Program strany“, říká I'jičev, „dal silnou zbraň v boji se soukromovlastnickými tendencemi. Strana zformulovala zásadně nové teoretické teze o osobním vlastnictví a perspektivách jeho rozvoje. Vzpomeňte na znamenitá slova v dokumentech sjezdu: ‚Osobní vlastnictví mnohých předmětů, jako forma osobní spotřeby, není v rozporu s komunistickou výstavbou, pokud má rozumnou míru a nestává se samoúčelným.‘

Program KSSS předvídá rychlý růst společenských spotřebních fondů v naší zemi. Tak jak budeme postupovat ke komunismu, budou potřeby sovětských lidí stále více uspokojovány na účet těchto fondů. Přijde doba, kdy sám termín ‚vlastní dača‘ nebo ‚vlastní auto‘ bude znít stejně nejpapně, jako ‚vlastní vlak‘, ‚vlastní divadlo‘. Strana jasně stanovila komunistické

⁶²⁾ Naopak zase určitý trestný čin může být vyvolán různými příčinami; např. devizový delikt může být projevem machinací kapitalistické firmy z NSR či projevem slabošství pracovníka zahraničního obchodu apod.

cesty zvyšování blahobytu mas, třeba je vysvětlovat, houževnatě vytvářet komunistickou psychologii.“⁶³⁾

Podobně např. alkoholismus bude u některých trestných činů figurovat jako jejich příčina (tak tomu může být např. u některých dopravních deliktů); u jiných trestných činů budou projevy alkoholismu představovat spíše jakousi vnitřní podmínku, jež umožní odhalení pachatelova protispolečenského smýšlení (např. u některých verbálních deliktů), jindy může být alkoholismus podnětem ke spáchání trestného činu (např. krádeže) apod.

Požadavek konkrétnosti má při zkoumání těchto souvislostí a těchto rozporů zvláštní význam. Např. běžně se při zkoumání v oblasti prevence kriminality mluví o nedostatcích v rodinné výchově. Pod touto formulací jsou však skryty i případy reakčních či zaostalých rodin, v nichž se staré názory a návyky přenášejí z generace na generaci, i případy rodin uvědomělých pracujících, v nichž jsou příčinou narušení dětí chyby v jejich výchově, i případy, kdy chyby v rodinné výchově pouze umožňují či usnadňují působení buržoazní ideologie atd. Příklad je zajímavý i z jiného hlediska. Demonstruje totiž, že podmínky mohou za určitých okolností přerůst v příčiny. Chyby v rodinné výchově mohou umožňovat vliv buržoazní ideologie. Jestliže se však tyto chyby zvětšují, stávají se vlastní příčinou narušení dětí.

Nový trestní řád (zák. č. 141/1961 Sb.) v ustanovení § 89 odst. 1 písm. f) stanovil, že nutno dokazovat i okolnosti, které k trestné činnosti vedly nebo umožnily její spáchání. Zjištění těchto okolností může mít svůj význam pro řešení otázek viny (např. za určitých okolností bude správné vzít k trestní odpovědnosti i původce podmínek, jež spáchání trestného činu umožnily, ať již pro jiný trestný čin či jako pomocníka apod.) a otázek trestu (např. pro uskutečnění požadavku diferenciacce mezi pachateli ⁶⁴⁾). Práce soudu, který neklade patřičný důraz na zjišťování příčin a podmínek trestné činnosti, zůstává nutně do značné míry apolitická. Bez zjišťování těchto okolností není možno docílit toho, aby „byly až do kořene odhaleny a veřejně osvětleny všechny společensko-politické nitky zločinu a jeho význam, aby ze soudu vzešlo poučení pro společenskou morálku a praktickou politiku“.⁶⁵⁾ Bez zjišťování těchto okolností není možno „udělat z každého procesu *politickou záležitost*“.⁶⁶⁾

Teprve zjišťováním příčin a podmínek u každého trestného činu vytvoříme

⁶³⁾ XXII. s'jezd KPSS i voprosy ideologičeskoj raboty, Gospolitizdat, Moskva 1962, str. 55

⁶⁴⁾ Srov. O. Novotný, *Otázky účelu trestu v novém trestním zákoně*, Právník č. 4/1962, str. 254—257.

⁶⁵⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, svazek 4, Svoboda, Praha 1952, str. 393—394. Srov. dále O. Novotný, *O výměře trestu*, NČSAV, Praha 1960, str. 32—33.

⁶⁶⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, svazek 35, SNPL, Praha 1957, str. 475 (Lenin zde o tomto požadavku mluví v souvislosti s několika procesy s případy byrokratismu, jeho obecná platnost je však nepochybná).

předpoklady pro plánovitou a systematickou prevenci zločinnosti a pro její širší účast veřejnosti na našem boji s kriminalitou. Význam prevence v boji proti trestným činům a účasti veřejnosti na tomto boji je dnes již všeobecně uznáván.⁶⁷⁾ K uskutečňování ovšem nepostačí upozorňovat masu čas od času formou výjezdních zasedání soudů na nebezpečnost těch či oněch trestných činů a na pohotovost a spravedlivost orgánů trestního postihu. Nutno u každého trestného činu zjišťovat jeho příčiny a podmínky, upozorňovat na zjištěné nedostatky příslušné orgány, podniky a organizace (§ 184 odst. 1 tr. ř.), získané zkušenosti zobecňovat, vyvozovat z nich poučení pro společenskou morálku a praktickou politiku a tato poučení vnášet do mas, mobilizovat masu pracujících k boji proti trestným činům, proti jejich příčinám a proti nedostatkům, které jejich páchání umožňují či usnadňují.⁶⁸⁾ Toto nové zaměření boje se zločinností si ovšem přímo vynucuje, aby se otázky stavu kriminality a opatření k jejímu omezení dostávaly stále častěji na pořad jednání plenárek stranických organizací a schůzí stranických orgánů, a aby se v úsilí o omezování zločinnosti a jejich zdrojů stále výrazněji uplatňovala vedoucí role komunistické strany.

РЕЗЮМЕ

При изучении преступности я считаю необходимым пользоваться философскими категориями причины и условия. Значение проведения разницы между причинами и условиями преступности является принципиальным. Не признавать этого требования означает объявить весьма важные закономерности развития преступности непознаваемыми.

Самой важной причиной преступности в социалистическом обществе является существование остатков капитализма. Речь идет о познании, проверенном общественной практикой социалистических государств. Вместе с успехами социалистических государств в ликвидации капиталистического общества и создании социалистического общества преступность начинает существенно падать.

Невозможно согласиться с точкой зрения, согласно которой буржуазные пережитки считаются „общей“ или „конечной“ причиной преступных деяний, тогда как „особыми“, „конкретными“ или „непосредственными“ причинами преступных деяний будто бы являются недостатки в контроле и учете, в работе по кадрам, в применении законов и т. п. Пережитки прошлого являются не только какой-то общей причиной преступности,

⁶⁷⁾ Stále se ovšem objevují ještě hlasy podceňující možnosti prevence u jednotlivých skupin trestných činů. Na pochybnosti týkající se možnosti prevence u trestného činu vraždy odpovídají výsledky jednoho průzkumu sovětských kriminalistů publikované v časopise *Socialističeskaja zakonnost* č. 6/1961, str. 19—22; více než 2/3 vražd byly spáchány opilými, většina vražd byla sice spáchána bez přípravy, ale často jim předcházely rvačky, chuligánství, ublížení na zdraví, hrozby vraždou apod., 4/5 pachatelů se dobře znaly s oběťmi, šlo o příbuzné, sousedy, „přátele“ apod., 36 % pachatelů bylo recidivisty, k vraždě bylo někdy použito střelných zbraní, finských nožů a kinžalů, k jejichž nošení neměl pachatel povolení, pouze 2,5 % pachatelů byli duševně choří (často šlo o předčasně propuštěné z ústavu) atd.

⁶⁸⁾ Přitom by ovšem nebylo správné, aby se soudy, prokurátoři a vyšetřovatelé pokoušeli „udělat vše za všechny“ (viz *Socialističeskaja zakonnost* č. 11/1961, str. 35). Srov. k tomu kritiku hesla „Weg vom Schreibtisch“ v NDR za to, že může vést k přebírání práce jiných orgánů justicií a k zanedbávání vlastních úkolů (viz *Staat und Recht* č. 4/1961, str. 702—703) (srov. dále *Neue Justiz* č. 11/1960, str. 356).

но и непосредственной причиной совершения отдельных преступных деяний. Критикуемое понимание ведет к тому, что от характеристики причин преступности отделяются общей фразой о пережитках прошлого и что требование конкретного исследования предъ- является лишь к условиям преступных деяний. При этом нужды идеологической и политико-воспитательной работы (в том числе воспитательной деятельности судов), наоборот, требуют чтобы не было стремления отделяться от этих вопросов соображениями общего характера.

Лахоут полагает, что материальной основой жизненности пережитков капитализма и более общей причиной преступности в нашем обществе является и все еще существующее противоречие между состоянием производства и ему отвечающим состоянием вознаграждения за труд, с одной стороны, и удовлетворением законных потребностей граждан, с другой стороны. Но социалистические общественные отношения, основанные на принципе вознаграждения по труду, являются не причиной буржуазных пережитков, а, наоборот, они неперестанно вырабатывают социалистические идеи, взгляды и привычки и, таким образом, укрепление и внедрение социалистических отношений является тем наиболее важным средством в борьбе против буржуазных пережитков. Но социалистический способ распределения по труду является одновременно в известной степени предпосылкой, *условием* появления некоторых буржуазных пережитков в социалистическом обществе. Прекращение этой обусловленности имел в виду Энгельс, когда он сказал, что в коммунистическом обществе могут заниматься кражей разве только душевнобольные и потому потеряет всякий смысл моральная заповедь „не украдешь“. Причины жизнеспособности пережитков — это нечто иное, чем причины пережитков. Причины жизнеспособности пережитков в нашем обществе заключаются на самом деле прежде всего в условиях существования этих пережитков. Кроме того, пережитки могут, при определенных условиях, вырабатываться некоторыми устаревшими сторонами социалистических отношений или некоторыми деформациями в этих отношениях.

Причины преступности, однако, заключаются не только в пережитках прошлого и во влиянии из современных капиталистических государств. У многих преступных деяний влияние этих причин переплетается с влиянием дальнейших причин. Мы встречаемся тоже с преступными деяниями, которые не являются выражением ни пережитков прошлого, ни влияния из современных капиталистических государств (здесь речь может быть, например, о совершителе транспортного правонарушения, которое он виновно причинил единственно тем, что не сумел быстро ориентироваться в наставшей транспортной обстановке). Таким образом, причиной преступного деяния может быть и нерешительность виновного, его ошибка и т. п.; невозможно каждый недостаток в человеческом поведении отождествлять с буржуазными пережитками. Причиной преступного деяния может быть и душевное расстройство виновного. Возможно и то, что причиной преступных деяний являются и некоторые недостатки в деятельности государственных органов, хозяйственных или других организаций и учреждений (см. например, недостатки в прежней законной регулировке преступности искусственного прерывания беременности) и др. В качестве причин преступного деяния могут фигурировать в определенной связи и другие явления.

Понятие „условия преступности“ до сих пор, в противоречении с действительностью, понимается чересчур узко. Правильно говорит Лахоут, что условиями являются „такие явления, которые являются необходимыми для того, чтобы произошло определенное событие, но сами по себе они его не вызывают“. Но неправильно он утверждает, что между условиями преступных деяний лишь в исключительных случаях могут встречаться такие, которые „не имеют ничего общего с пережитками капитализма в сознании людей и еще меньше с общественными отношениями“. К условиям преступных деяний могут относиться многие недостатки в учете, в планировании и в контроле, ошибки в поли-

тике цен, не одни недостатки в работе по кадрам и т. п.; да разве можно все эти недостатки нашей работы свести по существу к влиянию пережитков? Но условиями преступных деяний являются не только некоторые недостатки в нашей работе или некоторые объективные недостатки жизни в нашем обществе. Условиями преступных деяний могут быть и явления, относящиеся не к недостаткам нашего общества, а наоборот, к его положительным чертам. Так, например, условиями являются и социалистические общественные отношения, которые называем объектом преступного деяния, и без которых, понятно, совершение соответствующих преступных деяний также не могло бы иметь места. Осознать то, что эти общественные отношения являются одновременно условиями преступности, имеет свое значение уже потому, что перемены в этих общественных отношениях могут оказать значительное влияние на развитие соответствующих преступных деяний, не говоря уже о том, что самой надежной гарантией ликвидации военных преступных деяний будет, естественно, прекращение существования вооруженных частей, и тоже самое имеет место в отношении налоговых преступных деяний, валютных преступных деяний, шпионажа и т. п.

К условиям преступности относятся обстоятельства, которые дают возможность перерастания, трансформации пережитков в уголовную деятельность (некоторые советские криминалисты говорят о них, как об условиях-катализаторах). Неправ, однако, Веверка, когда он сводит условия преступности лишь к этим обстоятельствам. Ведь к условиям преступности относятся также обстоятельства, позволяющие буржуазным пережиткам влиять на определенную часть членов нашего общества. Но разницу между этими двумя группами условий преступности невозможно, конечно, переоценить; уже потому нет, что многие обстоятельства будут относиться к обеим группам.

С точки зрения нашей криминальной политики особое значение имеет вопрос об отношениях между причинами и условиями преступности. Причины преступных деяний мы ликвидируем именно тем, что ликвидируем условия, необходимые для их существования, и до известной степени и тем, что ликвидируем условия, дающие возможность их перерастания в уголовную деятельность, тем, что устраняем недостатки в семейном воспитании, что включаем нетрудоспособных лиц в трудовой процесс, что улучшаем воспитательную деятельность общественных организаций, что развиваем производственные силы, повышаем жизненный уровень, что укрепляем социалистические общественные отношения, всем этим мы создаем условия, неблагоприятные для влияния буржуазных пережитков и таким образом постепенно ликвидируем эти корни преступности. Этому процессу мы оказываем содействие и тем, что ликвидируем некоторые условия-катализаторы. В коммунистическом обществе исчезнут причины преступности. Но в коммунизме не будет ни условий для совершения преступных деяний. Это невозможно представить себе так, что все явления, которые в настоящее время дают возможность совершения преступных деяний, будут ликвидированы в коммунизме. Ввиду характера многих явлений, имеющих в настоящее время функцию условий преступности, такое представление является совершенно немыслимым. Но условия совершения преступных деяний не будут в коммунизме потому, что моральная сила общественного мнения, всенародный контроль, распределение продуктов по потребностям и другие явления, поставят перед совершением преступных деяний непреодолимые препятствия.

Отторжение причин и условий появляется, например, в утверждении Веверки, что в то время, как „причины преступности постигаем прежде всего политико-воспитательной работой, условия мы устраняем, в частности, предупредительной деятельностью“. Веверка игнорирует определенную объективную обусловленность существования буржуазных пережитков в современном периоде развития нашего общества, определенную зависимость буржуазных пережитков от некоторых черт современного общества. В настоящее время в нашем обществе еще отсутствуют некоторые объективные условия для ликвидации прес-

тупности; они в процессе развития нашего социалистического общества только начинают создаваться. Таким образом, преодоление буржуазных пережитков далеко еще не вопрос одного только воспитания и опять воспитания.

Но это нисколько не меняет того положения, что значение политико-воспитательной работы непрестанно возрастает. Неправда, что основное значение для ликвидации преступности будет иметь только реализация коммунистического принципа распределения по потребностям. Существенная часть буржуазных пережитков и, значит, и существенная часть преступности должна быть ликвидирована уже раньше; это является одной из предпосылок осуществления коммунистического способа распределения по потребностям. Не случайно говорится в документе ЦК КПЧ „О перспективах дальнейшего развития нашего социалистического общества“, что в последующий период необходимо будет „вести решительную борьбу с остатками и современными влияниями буржуазной идеологии“.

Однако отношение между причинами и условиями преступности свидетельствует, одновременно об относительности проведения этого различия. Относительность проведения различия между причинами и условиями преступности вытекает и из того, что определенное явление может в определенной связи фигурировать как причина преступных деяний, при другом положении — как условие преступных деяний, в другой еще связи — как импульс и т. п. Например, личная собственность в функции объекта преступного деяния является условием совершения кражи, мошенничества и т. п. С другой стороны, рост личной собственности составляет составную часть роста жизненного уровня, который, вместе с дальнейшими факторами, приводит к ограничению причин преступности. Наоборот, при определенных условиях, чрезмерная личная собственность может вырабатывать частнособственнические пережитки. Относительность этого проведения различия проявляется и в том, что изменения в условиях определенного вида преступности являются очень часто причиной роста или падения данной преступности, и в дальнейших направлениях.

Относительность этого проведения различия определена тем, что теперь определенная совокупность причин и других условий, импульсов и обстоятельств ведет вследствие их взаимодействия к определенной преступности или определенному преступлению.

ZUSAMMENFASSUNG

Ich halte es für nötig, beim Studium der Kriminalität die philosophischen Kategorien von Ursache und Bedingung zu benützen. Die Bedeutung der Unterscheidung zwischen Ursachen und Bedingungen der Kriminalität ist grundsätzlich. Wenn man diese Forderung nicht anerkennt, bedeutet dies im vorhinein wichtige Gesetze der Entwicklung der Kriminalität als unerkennbar zu erklären.

Die wichtigste Ursache der Kriminalität in der sozialistischen Gesellschaft ist die Existenz der Reste des Kapitalismus. Es handelt sich um eine Erkenntnis, die durch die gesellschaftliche Praxis der sozialistischen Staaten bestätigt wurde. Gleichzeitig mit den Erfolgen der sozialistischen Staaten bei der Liquidierung der kapitalistischen Gesellschaft und mit der Bildung der sozialistischen Gesellschaft begann die Kriminalität wesentlich zu sinken.

Es ist nicht möglich mit der Ansicht übereinzustimmen, nach der man die bürgerlichen Überlebsel als „allgemeine“ oder „letzte“ Ursache der Straftaten betrachtet, während „besondere“, „konkrete“ oder „unmittelbare“ Ursachen der Straftaten angeblich Mangel an Kontrolle und Evidenz, ungenügende Arbeit im Bereich der Kaderpolitik, oder Fehler bei der Gesetzanwendung u.ä. seien. Die Überlebsel der Vergangenheit sind nicht nur eine

gewisse allgemeine Ursache der Kriminalität, sondern sie sind auch die unmittelbare Ursache der Verübung der einzelnen Straftaten. Die kritisierte Konzeption führt dazu, daß man die Charakteristik der Ursachen der Kriminalität mit einer allgemeinen Phrase über die Überlebsel aus der Vergangenheit abfertigt und daß man die Forderung nach konkreter Untersuchung nur bei den Bedingungen der Straftaten stellt. Die Bedürfnisse der ideologischen und politisch-erzieherischen Tätigkeit der Gerichte verlangen im Gegenteil, daß diese Fragen nicht mit allgemeinen Erwägungen abgefertigt werden.

Lachout nimmt an, daß die materielle Grundlage der Lebenskraft der Überlebsel des Kapitalismus und die allgemeinere Ursache der Kriminalität in unserer Gesellschaft noch immer die Existenz des ständigen Widerspruches zwischen dem Zustand der Erzeugung und dem ihm entsprechenden Zustand der Entlohnung auf der einen Seite, und die Befriedigung der berechtigten Bedürfnisse der Bürger auf der anderen Seite, sei. Die sozialistischen Gesellschaftsbeziehungen, die auf der Grundlage der Entgeltung nach der Arbeit aufgebaut sind, sind aber nicht die Ursache der bürgerlichen Überlebsel, sondern sie produzieren im Gegenteil sozialistische Ideen, Meinungen und Gewohnheiten. Die Festigung und das Durchdringen der sozialistischen Beziehungen ist also das wichtigste Kampfmittel gegen die bürgerlichen Überlebsel. Die sozialistische Verteilungsweise nach der Arbeit ist jedoch gegenwärtig in gewissem Maße die Voraussetzung, die Bedingung der Erscheinung einiger bürgerlichen Überlebsel in der sozialistischen Gesellschaft. Den Untergang dieser Bedingtheit hatte Engels im Sinne, als er sagte, daß in der kommunistischen Gesellschaft „höchstens Geisteskranke stehlen werden“ und daß deswegen der moralische Imperativ „Du sollst nicht stehlen“ seinen Sinn verlieren wird. Die Ursachen der Lebensfähigkeit der Überlebsel ist etwas anderes als die Ursache der Überlebsel. Die Ursachen der Lebensfähigkeit der Überlebsel in unserer Gesellschaft liegen nämlich hauptsächlich in den Bedingungen der Existenz dieser Überlebsel. Außerdem können unter gewissen Bedingungen Überlebsel produziert werden durch gewisse veraltete Seiten der sozialistischen Beziehungen oder durch Deformierung dieser Beziehungen.

Die Ursachen der Kriminalität liegen jedoch natürlich nicht nur in den Überlebseln der Vergangenheit und in der Einwirkung der heutigen kapitalistischen Staaten. Bei vielen Straftaten verschmilzt die Auswirkung dieser Ursachen mit der Wirkung weiterer Ursachen. Wir finden auch Straftaten vor, welche weder eine Auswirkung von Überlebseln aus der Vergangenheit noch von Einflüssen der heutigen kapitalistischen Staaten sind (z. B. bei einem Verkehrsdelikt, das der Täter bloß dadurch verschuldete, daß er sich in der gegebenen Verkehrssituation nicht orientieren konnte). Die Ursache der Straftat kann auch die Unentschiedenheit des Täters, sein Irrtum u. ä. sein. Man kann nicht jeden Fehler in dem menschlichen Verhalten mit den bürgerlichen Überlebseln gleichsetzen. Auch die Geisteskrankheit des Täters kann Ursache der Straftat sein. Es ist auch nicht ausgeschlossen, daß Ursache der Straftaten gewisse Mängel in der Tätigkeit der Staatsorgane, von wirtschaftlichen und anderen Organisationen und Institutionen ist (z.B. die früheren gesetzlichen Bestimmungen über die Schwangerschaftsunterbrechung). In der Funktion der Ursachen der Straftat können unter gewissen Umständen auch andere Erscheinungen figurieren.

Der Begriff der „Kriminalitätsbedingungen“ wird bisher — im Widerspruch zur Realität — zu eng erfaßt. Richtig sagt Lachout, daß die Bedingungen „solche Erscheinungen sind, welche zur Entstehung eines Ereignisses nötig sind, an und für sich jedoch dieses Ereignis nicht hervorrufen“. Richtig ist auch die Behauptung, daß unter die Bedingungen der Straftat die verschiedenen Mängel der Evidenz, der Planung und der Kontrolle, Fehler der Preispolitik, verschiedene Mängel in der Kaderpolitik u. ä. fallen können. Ist es denn möglich, alle diese Mängel unserer Arbeit im wesentlichen auf Überlebsel des Kapitalismus zu reduzieren? Bedingungen der Straftaten sind jedoch nicht nur gewisse Mängel in unserer Arbeit oder gewisse objektive Unzulänglichkeiten des Lebens in unserer Gesellschaft. Zu den Bedingungen

der Straftaten können auch solche Erscheinungen gehören, welche keine Mängel, sondern im Gegenteil positive Seiten unserer Gesellschaft sind. So sind z. B. auch die sozialistischen Gesellschaftsbeziehungen, welche wir Objekte der Straftat nennen und ohne die die Vollbringung der betreffenden Straftaten selbstverständlich nicht möglich wäre, Bedingungen der Straftaten. Es ist wichtig sich klar zu machen, daß diese gesellschaftlichen Beziehungen gleichzeitig Bedingungen der Kriminalität sind, und daß deswegen die Veränderungen dieser gesellschaftlichen Beziehungen die Entwicklung der betreffenden Straftaten wesentlich beeinflussen kann. Außerdem ist sicherlich die Abschaffung der bewaffneten Truppen die beste Garantie der Liquidierung der Militärstraftaten; ähnliches gilt von den Steuerdelikten, von den die Währung betreffenden Straftaten, der Spionage usw.

Unter den Bedingungen der Kriminalität gibt es auch Umstände, welche den Übergang der Transformierung der Überlebsel in Straftätigkeit ermöglichen (einige sowjetische Kriminalisten bezeichnen sie als „katalysierende Bedingungen“). Veverka hat jedoch nicht recht, wenn er die Kriminalitätsbedingungen bloß auf diese Umstände reduziert. Zu den Bedingungen der Kriminalität gehören doch auch solche Umstände, welche den Einfluß der bürgerlichen Überlebsel auf einen gewissen Teil der Gesellschaft ermöglichen. Der Unterschied zwischen diesen beiden Gruppen von Bedingungen der Kriminalität darf aber nicht überschätzt werden; schon deswegen nicht, weil viele Umstände zu beiden Gruppen gehören.

Vom Standpunkt der Aufgaben unserer Kriminalpolitik hat die Frage der Beziehung zwischen den Ursachen und den Bedingungen der Kriminalität eine besondere Bedeutung. Die Ursachen der Straftaten liquidieren wir gerade dadurch, daß wir die für ihre Existenz nötigen Bedingungen liquidieren und in gewissem Grade auch dadurch, daß wir die Bedingungen, welche den Übergang der Ursachen in strafbare Tätigkeiten ermöglichen, wegschaffen. Wenn wir die Fehler der Erziehung in der Familie abschaffen, wenn wir arbeitsfähige Personen in den Arbeitsprozeß eingliedern, wenn wir die Tätigkeit der Gesellschaftsorganisationen verbessern, wenn wir die Produktionskräfte entfalten, den Lebensstandart erhöhen und sozialistische Gesellschaftsbeziehungen stärken, durch alle diese Maßnahmen schaffen wir für die Einflüsse der bürgerlichen Überlebsel ungünstige Bedingungen und liquidieren so nach und nach die Wurzeln der Kriminalität. Diesem Prozeß helfen wir auch durch Liquidation der katalysierenden Bedingungen nach. In der kommunistischen Gesellschaft verschwinden die Ursachen der Kriminalität. Ja in der kommunistischen Gesellschaft werden auch die Bedingungen für die Vollbringung von Straftaten gar nicht da sein. Dies darf man sich aber nicht so vorstellen, daß alle Erscheinungen, welche heute die Vollbringung von Straftaten ermöglichen, im Kommunismus liquidiert sein werden. In Anbetracht der Natur vieler Erscheinungen, welche heute die Funktion von Bedingungen der Kriminalität haben, wäre dies ganz unvorstellbar. Die Bedingungen für die Vollbringung von Straftaten werden aber im Kommunismus deswegen nicht vorhanden sein, weil die moralische Kraft der gesellschaftlichen Meinung, die allgemeine Volkskontrolle, die Verteilung der Produkte nach dem Bedarf und andere Erscheinungen den Straftaten unüberwindliche Hindernisse in den Weg stellen werden.

Die unrichtige Abspaltung der Ursachen und Bedingungen erscheint hier z.B. in der Behauptung Veverka's, daß „wir gegen die Ursachen der Kriminalität hauptsächlich durch politisch-erzieherische Arbeit ankämpfen, während wir die Bedingungen hauptsächlich durch Präventivtätigkeit wegschaffen“. Veverka übersieht eine gewisse objektive Bedingtheit des Auftretens von bürgerlichen Überlebseln in der gegenwärtigen Periode unserer Gesellschaftsentwicklung, eine gewisse Abhängigkeit der bürgerlichen Überlebsel von gewissen Zügen der heutigen Gesellschaft. Zur Zeit bestehen in unserer Gesellschaft noch nicht alle objektiven Bedingungen für die Liquidierung der Kriminalität; die werden erst im Prozeß der Entfaltung unserer sozialistischen Gesellschaft herausgebildet werden. Die Überwindung

der bürgerlichen Überlebsel ist also bei weitem nicht nur eine Frage der Erziehung und nur der Erziehung.

Dies ändert aber nichts an der Tatsache, daß die Bedeutung der politisch-erzieherischen Arbeit unablässig wächst. Es ist nicht wahr, daß erst die Verwirklichung des kommunistischen Prinzips der Verteilung nach den Bedürfnissen grundlegende Bedeutung für die Liquidation der Kriminalität haben wird. Ein wesentlicher Teil der bürgerlichen Überlebsel und folglich ein wesentlicher Teil der Kriminalität muß schon früher liquidiert werden; es ist dies eine der Voraussetzungen für die Verwirklichung der kommunistischen Verteilungsweise nach den Bedürfnissen. Es ist kein Zufall, daß in dem Dokument des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei „Über die Aussichten der weiteren Entwicklung unserer sozialistischen Gesellschaft“ gesagt wird, daß in dem folgenden Zeitabschnitt „der entscheidende Kampf mit den Überresten und den heutigen Einflüssen der bürgerlichen Ideologie zu Ende gekämpft werden muß“.

Die Beziehung zwischen den Ursachen und Bedingungen der Kriminalität zeugt natürlich gleichzeitig von der Relativität dieser Einteilung. Die Relativität der Unterscheidung zwischen Ursachen und Bedingungen der Kriminalität folgt noch aus der Tatsache, daß eine bestimmte Erscheinung in einer gewissen Beziehung als Ursache von Straftaten, in einer anderen als deren Bedingung oder in weiteren Zusammenhängen als Veranlassung usw. figurieren kann. Das persönliche Eigentum ist z.B. in der Rolle eines Objekts der Strafhandlung die Bedingung von Diebstahl, Betrug usw. Auf der anderen Seite bildet das Anwachsen des persönlichen Eigentums einen Bestandteil der Hebung des Lebensstandarts, die zusammen mit anderen Faktoren zur Einschränkung der Kriminalitätsursachen führt. Im Gegenteil hierzu kann aber ein Übermaß an persönlichen Eigentum unter gewissen Bedingungen der Existenz von Privateigentum Überlebsel produzieren. Die Relativität dieser Unterscheidung zeigt sich auch darin, daß die Veränderungen in den Bedingungen der Kriminalität von gewisser Art oft Ursachen des Ansteigens oder Sinkens der betreffenden Kriminalität sind, daneben auch in anderen Richtungen.

Die Relativität dieser Unterscheidung ist dadurch bestimmt, daß erst gewisser Komplex der Ursachen und anderer Bedingungen, der Impulse und der Umstände infolge ihrer Wechselwirkung zur gewissen Kriminalität oder zur gewissen Straftat führt.

AKUTNÍ OTRAVA ALKOHOLOVÁ A JEJÍ SOUDNĚ
PSYCHIATRICKÉ POSUZOVÁNÍ¹⁾ОСТРОЕ АЛКОГОЛЬНОЕ ОТРАВЛЕНИЕ И ЕГО СУДЕБНО-ПСИХИАТРИЧЕС-
КАЯ КВАЛИФИКАЦИЯDIE AKUTE ALKOHOLVERGIFTUNG UND IHRE GERICHTSPSYCHIATRISCHE
BEURTEILUNG

JIŘÍ NEZKUSIL — FERDINAND KNOBLOCH

I. Československé trestní právo obsahuje zvláštní úpravu trestní odpovědnosti osob, které spáchaly trestný čin pod vlivem alkoholu nebo omamného prostředku, nebo které spáchaly trestný čin tím, že požíly za určitých okolností alkoholický nápoj. Podle § 12 odst. 2 tr. zák., přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku a spáchal trestný čin, neužije se ustanovení o nepřičetnosti, které vylučuje za jiných okolností trestní odpovědnost pachatele. Tuto úpravu, již bylo nahrazeno bývalé ustanovení § 186 tr. zák., si vyžádal důsledný boj proti trestným činům pod vlivem alkoholu. Stejnou linii pak sledují i ustanovení §§ 25, 32 tr. zák. Podle § 25 tr. zák. soud může upustit od potrestání pachatele tehdy, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti a soud má za to, že ochranné léčení (§ 72), které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele lépe než trest. Jak se však výslovně zdůrazňuje, tohoto ustanovení se nepoužije, jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti přivodil, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku. Podle § 32 pak přihlédne soud při výměře trestu k tomu, že pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Soud dokonce může snížit za současného uložení ochranného léčení pachateli trest odnětí svobody, nejso vázán omezením, uvedeným v § 40 odst. 3 tr. zák. Opět se však tohoto ustanovení nepoužije, jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti přivodil požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku.

¹⁾ Jak plyne z vymezení tématu této práce autoři si nekladou za úkol posoudit opodstatněnost platné právní úpravy odpovědnosti za trestné činy spáchané pod vlivem alkoholu (§ 12 odst. 2), i když mají v tomto směru určité výhrady.

V této stati bylo použito článku Knoblochová — Nezkusil, *Soudně psychiatrické posuzování deliktů spáchaných v souvislosti s alkoholovým opojením*, Praktický lékař, XXVI., č. 13/1956, str. 522—525 a příslušné kapitoly z učebnice Knobloch, Knoblochová, *Soudní psychiatrie pro právníky a lékaře*, Orbis, Praha 1957, str. 161—168.

ustanovením trestního zákona — stav přičetnosti, zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti.

Vpravo (B.) je stav opilosti, v němž pachatel trestný čin spáchal. V té době mohl být účinek alkoholu různě silný, takže pachatel mohl být ve stavu přičetnosti, stavu zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti.

Především mohlo jít u pachatele před spácháním trestného činu pod vlivem alkoholu o *stav přičetnosti* (A. 1. I.). Je třeba řešit další otázku, a to, jaký byl stav tohoto pachatele v době, kdy trestný čin spáchal. Přicházejí tu v úvahu tyto možnosti — stav přičetnosti (B. 1.), stav zmenšené přičetnosti (B. 2.) a stav nepřičetnosti (B. 3.). Povšimneme si jich v dalším výkladu blíže.

Opilý je ve stavu přičetnosti (B. 1.). Tak je tomu nejčastěji a zejména tehdy, jestliže jde o trestný čin předem připravovaný. Alkohol tu sice způsobuje duševní poruchu různého stupně, ne však takovou, která by zbavovala pachatele schopnosti i v době činu rozpoznávat, že jde o jednání pro společnost nebezpečné, nebo ovládat své jednání. I když alkohol porušuje duševní funkce, nevyvolává takové příznaky, jako halucinace, bludy, které v psychosé porušují nebo znemožňují správné rozpoznání situace, ani nevyvolává těžké psychomotorické podráždění nebo psychický automatismus (pokud ovšem nejde o tzv. patologickou opilost). Opilý zůstává dlouho v kontaktu s vnějším světem a když je duševní činnost již silně porušena, je paralelně s tím motorika ochromena natolik, že jedinec nemůže uskutečnit svoje úmysly, ať jsou jakékoliv. Ačkoliv alkohol uvolňuje zábrany a ztěžuje ovládání vlastního chování, není to natolik, aby člověk zcela opustil své zvyky a morální zásady a nemohl se ubránit popudům k trestnímu jednání. Žádné zvláštní otázky tu nevznikají. Pachatel, který pod vlivem alkoholu spáchal trestný čin jako přičetná osoba, plně odpovídá za spáchané jednání. Okolnost, že se dopustil trestného činu pod vlivem alkoholu, uplatní se v některých případech jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby (sr. např. § 180 odst. 2 písm. b) tr. zák. nebo § 224 odst. 2 tr. zák. aj.) nebo jako jiná, v zákoně nespecifikovaná obecná přitěžující okolnost.

Opilý je ve stavu zmenšené přičetnosti (B. 2.). Protože pod ustanovení §§ 25, 32 tr. zák. nespadá případ, kdy si pachatel byť i z nedbalosti přivodil stav zmenšené přičetnosti požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, v němž spáchal trestný čin, není taková intoxikace, způsobující stav zmenšené přičetnosti důvodem upuštění od potrestání pachatele nebo uložení trestu pod dolní hranici sazby trestu odnětí svobody. Naopak by tato okolnost mohla být posuzována jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby nebo jako okolnost přitěžující (viz výše). Důvodem, pro který by soud k této okolnosti přihlédl při výměře trestu — § 32 odst. 1 tr. zák. by byl takový stav opilosti, který je stavem zmenšené přičetnosti, do něhož se jedinec, byť i z nedbalosti, nepřivedl sám. Takové případy jsou neobyčejně vzácné, např. když někomu bez jeho vědomí byl injekcí vstříknut alkohol do žíly. Nelze sem běžně počítat

takové případy, kdy někdo se dá přemluvit přítelem k pití. Snad by takový případ mohl nastat u mladistvého, zcela nezkušeného v pití alkoholu, nebo u slabomyslného.¹⁾

Opilý je ve stavu nepřičetnosti (B. 3.). Jak vyplývá z předchozího, není nepřičetnost, způsobená obyčejnou opilostí, častá. Nejspíše by se mohla nepřičetnost vyskytovat v případech, kdy by šlo o trestný čin z nedbalosti, méně často u trestných činů úmyslných (zejména vzácně tam, kde by šlo o úmysl přímý). Je to proto, že opilý je mnohem lépe schopen vzdorovat myšlenkám úmyslně provést trestný čin, kdežto mnohem snáze může dojít k trestnému činu z nedbalosti (např. matka opatrující dítě se opije a dítě přijde k úrazu).

Z toho je patrné, že u valné části případů trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu, bude stav pachatele posouzen jako přičetnost, ev. zmenšená přičetnost, nesoucí s sebou odpovědnost pachatele podle běžných zásad.

Mohly by nastat tyto případy, kdy se pachatel vlivem pozitivního alkoholu ocitl ve stavu nepřičetnosti a v něm spáchal trestný čin:

a) Pachatel ve stavu přičetnosti se rozhodl spáchat trestný čin a uvedl se úmyslně do stavu nepřičetnosti, aby v něm trestný čin páchal. Mohl tak učinit proto, aby získal odvalu („na kuráž“), nebo poněvadž se domnívá, že opilost jej učiní beztrestným. Zde již opití samo znamená uskutečnění úmyslu a pachatel je plně trestně odpovědný za spáchaný čin. Tak zvaná dolosní *actio libera in causa* právní vědy je teoreticky myslitelná, je však sporné, zda se vůbec vyskytuje, je-li k naplnění skutkové podstaty v průběhu opilosti nezbytné konání, např. k spáchání krádeže, vraždy apod. Jestliže se někdo uvede do stavu nepřičetnosti, je nanejvýš nepravděpodobné, že by mohl cílevědomě a úspěšně postupovat podle plánu, který si udělal před opitím. Zpravidla nesvědčí takové uskutečnění úmyslu pachatele, který pojal před opitím, pro stav nepřičetnosti. Trestné činy, kdy pachatel se napil „na kuráž“, a čin pak spáchal jsou pravidelně činy přičetného pachatele. Pachatel ovšem často tvrdí, že si nic nepamatuje, že neví co dělal, že má po dobu činu „okénko“, ale pečlivým vyšetřením lze zpravidla dokázat skutečnosti, které tomu odporují.

Podobně se pachatel mohl z nedbalosti uvést do stavu duševní poruchy, který vede k nepřičetnosti, požitím alkoholu (tzv. *actio libera in causa culposa*). I tu je pachatel plně trestně odpovědný za spáchaný trestný čin z nedbalosti. Jeho nedbalost je v tom, že se požitím alkoholického nápoje přivedl do stavu nepřičetnosti a že si alespoň mohl být vědom možnosti toho, že v takovém stavu se dopustí trestného činu (tak např. opilý řidič, který neopatrnou jízdouaviní zranění nebo smrt člověka bude trestný podle § 223 odst. 1, 2 nebo 224 odst. 1, 2 tr. zák.)

b) Pachatel se uvedl požitím alkoholického nápoje (nebo omamného prostředku) byť i z nedbalosti do stavu nepřičetnosti, v kterém spáchal trestný čin.

¹⁾ Užití ustanovení §§ 25, 32 odst. 2 by tu po našem soudu nepřicházelo v úvahu.

Tento případ má na zřeteli § 12 odst. 2 tr. zák., který stanoví, že ustanovení § 12 odst. 1 tr. zák., které vylučuje odpovědnost nepřičetného pachatele za spáchaný trestný čin se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku.

Na rozdíl od dolosní i culposní *actio libera in causa*, pachatel odpovídá za trestný čin, který v opilosti spáchal ne proto, že v době, kdy se přiváděl do stavu opilosti zamýšlel spáchat trestný čin, nebo že tu u něho v tomto směru byla nedbalost, nýbrž proto, že se sám zaviněně přivedl požitím alkoholu do stavu nepřičetnosti, v němž spáchal trestný čin a že mohl počítat s tím, že jeho počínání může vést ke ztrátě sebeovládání s tak závažnými důsledky, jako bylo právě spáchání trestného činu.

Předmětem úpravy § 12 odst. 2 jsou jen ty případy, kdy šlo vskutku o stupeň opilosti dosahující nepřičetnosti. Proto v každém posuzovaném případě je třeba zkoumat, o jaký stupeň opilosti šlo. V závislosti na tom bude možno rozhodnout, zda půjde o případ, který ještě nedosáhl intenzity předpokládané § 12 odst. 2 (a který se tedy posoudí podle zásad uvedených v bodech B 1,2) nebo zda šlo o případ spadající pod ustanovení § 12 odst. 2, posoudit náležitě stupeň nebezpečnosti činu spáchaného v opilosti pro společnost atd.

Ustanovení § 12 odst. 2 předpokládá, že se pachatel *zaviněně* (alespoň z nedbalosti) požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku přivedl do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu pod vlivem požitého alkoholu nebo omamného prostředku spáchal trestný čin. Zavinění zahrnuje alespoň ve formě nevědomé nedbalosti přivedení se požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku do stavu nepřičetnosti (pachatel nevěděl, že se požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku přivádí do stavu nepřičetnosti, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl). Nežádá se vědomí nebo možnost vědomí té okolnosti, že takové požití alkoholického nápoje (omamného prostředku) může vést k vážným důsledkům v podobě spáchání některého trestného činu. Jestliže se pachatel v tomto smyslu nepřivedl do stavu nepřičetnosti zaviněně, trestně odpovědný nebude, i když svým jednáním naplní znaky činu, který by za jiných okolností byl trestný (viz dále).

Spáchání trestného činu ve stavu opilosti (jiného opojení) je v *příčinné souvislosti* s požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku. Není-li tomu tak, nejde o případ, který má na zřeteli ustanovení § 12 odst. 2 a odpovědnost se posoudí podle obecných zásad.

Předpokládá se konečně, že pachatel ve stavu nepřičetnosti, vyvolaném požitím alkoholu nebo omamných prostředků spáchal *jakýkoliv trestný čin*, v jakékoliv formě, kterou zná platné čs. trestní právo (sr. § 89 odst. 2 tr. zák.). Nestačí tedy, spáchal-li pachatel v opilosti jednání, které dosahuje jen intenzity provinění podle zák. č. 38/1961 Sb. nebo přestupku podle zák. č. 60/1961 Sb.

Správné posouzení případů spadajících pod ustanovení § 12 odst. 2 vyžaduje,

aby bylo náležitě zjištěno, jakého trestného činu se pachatel ve stavu nepřičetnosti, vyvolaném požitím alkoholických nápojů nebo omamných prostředků, dopustil. Právě pro trestný čin v opilosti spáchaný, který bude v jeho jednání zjištěn, má totiž pachatel nést trestní odpovědnost. Pro posouzení této otázky jsou důležité nejen objektivní znaky spáchaného trestného činu, ale i jeho psychická stránka. Při jejím posouzení třeba postupovat analogicky, jako při posuzování zavinění podle §§ 4—6 tr. zák. resp. ostatních složek subjektivní stránky (jde tu rovněž o subjektivní stránku spáchaného trestného činu s přihlédnutím ovšem k tomu, že to je subjektivní stránka trestného činu spáchaného pod vlivem alkoholu). Třeba tu proto přihlídnout ke všem konkrétním okolnostem případu, za jakých k trestnému činu došlo, k osobě pachatele (nakolik se v činu odráží osobnost pachatele) atd. atp.

Posouzení psychické stránky činu má význam zejména tam, kde trestní zákon stanoví odpovědnost za stejné nebo podobné trestné činy, lišící se od sebe formou zavinění (např. vražda podle § 219 a usmrcení z nedbalosti podle § 224), obsahem zavinění (např. trestné činy podle §§ 223, 224), resp. lišící se od sebe jinými subjektivními momenty (např. §§ 197, 198). Dále tam, kde by pachatelova činnost mohla být kvalifikována podle zcela odlišných ustanovení trestního zákona, právě v závislosti na zjištění psychické stránky spáchaného činu.

Např. v případě pachatele, který ve stavu opilosti na veřejnosti před více osobami nejen urážel příslušníky KSČ, ale vyhrožoval jim dokonce smrtí, dospěl soud k závěru, že jde spíše o trestný čin podle § 198 než podle § 197, a to právě se zřetelem na psychickou stránku spáchaného trestného činu. Nelze totiž hodnotit v daném případě jen samotný obsah slovních hrozeb, jejich způsobilost odstrašit jiného od aktivní účasti na plnění úkolů socialistické společnosti, nýbrž i to, zda pachatel byl právě tímto veden při vyslovení svých hrozeb. Z okolností případu a zejména se zřetelem na osobu pachatele soud dovodil, že tomu tak ve skutečnosti nebylo. Šlo totiž o pracujícího člověka pocházejícího z rodiny kočího na velkostatku, jehož postoj k socialistickému zřízení podle písemných posudků i podle výpovědí svědků je kladný. Obžalovaný se ucházel o členství v KSČ. Podle posudků znalců postupující vážná choroba zanechává v projevech obžalovaného známky vztahovačnosti a z toho plynoucí obranné reflexy, kdy se obžalovaný brání objektivně neexistujícímu nebezpečí. Se zřetelem na to byla trestná činnost obžalovaného posouzena jen jako čin trestný podle § 198 tr. zák.¹⁾

Odpovědnost pachatele pro úmyslný trestný čin by nebyla vyloučena ani tenkrát, kdyby se přivedl do stavu nepřičetnosti z nedbalosti požitím alkoholického nápoje a pak spáchal trestný čin, který se zřetelem na svou psychickou stránku se jeví jako trestný čin úmyslný.

K posouzení psychické stránky činu, spáchaného ve stavu nepřičetnosti, vyvolaném opilostí, může vydatně přispět i znalec psychiatr.

Případy spadající pod ustanovení § 12 odst. 2 třeba odlišit od předchozích, uvedených ad. a). Rozdíl je stručně řečeno v míře zavinění. Pachatel, který se opil na kuráž, přímo zamýšlel spáchat trestný čin v opilosti, u pachatele,

¹⁾ Chtěli jsme na tomto příkladu jen ilustrovat význam psychické stránky činu pro posuzování případů podle § 12 odst. 2 tr. zák. Psychiatrická charakteristika daného případu je kusá a ani nás nezajímá, zda psychiatrické posouzení duševního stavu pachatele je správné.

který se trestného činu dopustil z nedbalosti, byla v tomto směru nedbalost. U případů spadajících pod § 12 odst. 2 se pachatel jen zaviněně požitím alkoholického nápoje přivedl do stavu nepřičetnosti a jeho zavinění ani ve formě nevědomé nedbalosti nezahrnovalo tu okolnost, že se může dopustit pod vlivem alkoholu trestného činu.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat tzv. patologické opilosti, která zaujímá zvláštní místo mezi různými druhy opilosti. Jde o krátkodobou psychosu, mráкотný stav, způsobující nepřičetnost. Forensní význam této kvalitativně odlišné opilosti spočívá v tom, že při ní není aktivita ochromena, že pohyby jsou koordinované a že jedinec má zkreslený obraz o situaci (halucinace, bludy). Forensně je významná též proto, že chování jedince nepůsobí vždy na pozorovatele jako chorobné. Patologická opojenost je stavem nepřičetnosti.

Odpovědnost opilého pachatele za trestný čin spáchaný v nepřičetnosti podle zásad § 12 odst. 2 tr. zák. není vyloučena ani u těch případů patologické opojenosti, alkoholové intolerance nebo epileptického psychomotorického záchvatu, vyprovokovaného alkoholem, u nichž si pachatel stav patologické opojenosti apod. sám požitím alkoholického nápoje zaviněně přivodil, jsa si vědom toho, co při jeho založení u něho může požití alkoholu vyvolat. Pachatele nezabavuje odpovědnosti ta okolnost, že při spáchání trestného činu spolupůsobila epileptická nebo jiná dispozice, neboť se zaviněně opil, jsa si vědom toho, že požití alkoholu vyvolává závažný patický stav, a jsa ovlivněn alkoholem spáchal trestný čin.

V každém zkoumaném případě je třeba přirozeně podrobným rozбором zvážit, o kterou z eventualit nastíněných v bodech a—b jde. I když pachatel, splňující předpokládané podmínky, bude odpovědný za trestný čin, který spáchal, bude rozdíl v tom, půjde-li o případ uvedený v bodu a), tj. tzv. *actio libera in causa*, který předpokládá vyšší míru zavinění (a tomu odpovídající výměru trestu) nebo případ uvedený v bodu b), tj. jednání pachatele, který se byť i z nedbalosti přivedl do stavu nepřičetnosti požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, v němž spáchal trestný čin, který se právě od *actio libera in causa* liší menší mírou zavinění. Rozdíl je konečně i mezi případy podle § 12 odst. 2 ve formě prosté opilosti a ve formě patologické opojenosti, přivoděné zaviněním pachatele. Spolupůsobilo-li při patologické opojenosti zvláštní založení pachatele při uvádění se do stavu nepřičetnosti, požitím alkoholického nápoje (pachatel mohl být dokonce v době, kdy se přiváděl do stavu opilosti zmenšeně přičetný — viz dále), mělo by to dojít výrazu při rozhodování o trestu tomuto pachateli a při výměře trestu. Jinak tomu bude samozřejmě tenkrát, když žádná podobná okolnost nespolupůsobila při uvádění se do stavu opilosti.

Příklad: Obžalovaný měl známost s L., která se k němu nastěhovala do bytu; brzy však docházelo mezi nimi k rozporům zejména proto, že L. přicházela pozdě domů. Za nějaký čas L., po předchozí hádce s matkou obžalovaného, odešla z domácnosti obžalovaného.

Obžalovaný, kterého tato skutečnost značně rozčílila, požil nejprve u své příbuzné dvě sklenice silné lihoviny. Nato koupil láhev 20proc. lihoviny a přemluvil svého kamaráda H., aby s ním lihovinu vypil. Předtím však odešel s jmenovaným na poštu, odkud telefonoval L. a žádal ji, aby se k němu vrátila, načež oba zašli do bytu H. a v krátkém čase asi 20 minut vypili láhev lihoviny, kterou obžalovaný přinesl. Obžalovaný pil více. Během pití se H. dvakrát vzdálil. Toho využil obžalovaný a uschoval pod bundou asi 31 cm dlouhý kuchyňský nůž, který viděl v bytě H. Po vypití lihoviny se obžalovaný telefonicky omluvil, že nepříjde do zaměstnání, poněvadž cítil, že je podnapilý. Při této rozmluvě bylo již na něm patrné, že je v podnapilém stavu. Po dokončení rozhovoru volal obžalovaný telefonicky ještě jednou L., která rovněž podle průběhu rozhovoru poznala, že obžalovaný je podnapilý. Potom s H. vyhledali taxikáře a nechali se odvézt k L.. Když ji potkali na ulici, obžalovaný vystoupil z vozu a potácej se přistoupil k ní, mluvil s ní a přitom vytáhl ukrytý nůž, jímž však bodat L., která se snažila před ním uprchnout. Když však upadla, bodal ji obžalovaný dále až do doby, kdy byl od poškozené odtržen. L. utrpěla zranění s následky třítydenní pracovní neschopnosti. K vážnějšímu zranění nedošlo jednak proto, že obžalovaný byl pod vlivem alkoholu a neměl dostatek sil, jednak proto, že L. jeho ranám uhýbala a že byl včas od ní odtržen. V tomto případě bylo třeba zjistit, zda obžalovaný byl v době činu ve stavu nepřičetnosti. Jestliže tomu tak bylo, dále zjistit a rozlišit: a) zda se do tohoto stavu nepřičetnosti zaviněně přivedl požitím alkoholických nápojů nebo b) zda přičetnost pachatele byla ovlivněna proto, že alkoholický nápoj na něho působil následkem předchozího poškození nervové soustavy nebo předchozí poruchy duševní. V případě, že byl obžalovaný již v době, kdy pojal úmysl spáchat trestný čin vraždy na L., ve stavu nepřičetnosti následkem epileptického záchvatu¹⁾, vyvolaného požitím alkoholického nápoje, bylo by nutno zjistit, zda tento stav zavinil alespoň z nedbalosti. c) Zda se obžalovaný úmyslně nepřivedl do stavu nepřičetnosti požitím alkoholických nápojů, aby v něm spáchal trestný čin vraždy na L. (opití na kuráž), v kterémžto případě nelze k takové nepřičetnosti přihlížet.

Podle nové úpravy zák. č. 140/1962 Sb. (případ byl posuzován za staré úpravy) by se trestná činnost pachatele v prvním případě posoudila podle zásad § 12 odst. 2 tr. zák. jako pokus vraždy podle § 8, 219 tr. zák., protože pachatel se zaviněně přivedl požitím alkoholického nápoje do stavu nepřičetnosti, v němž se pokusil o vraždu na L. Rovněž v druhém případě by šlo o pokus vraždy, podle zásad § 12 odst. 2 tr. zák., když při spáchání trestného činu spolupůsobila nervová, resp. duševní porucha, jestliže ovšem si pachatel svůj stav, v němž se pokusil o vraždu, zavinil. V posledním, nejzávažnějším případě by šlo o pokus vraždy podle § 8, 219 tr. zák. podle zásad tzv. dolosní actio libera in causa. Vyšší stupeň viny pachatele (opití se bylo součástí pachatelova záměru spáchat trestný čin vraždy) by bylo třeba vyjádřit ve vyšší výměře trestu pachateli než v předchozích případech.³⁾

c) Pachatel se vlivem požitého alkoholu ocitne ve stavu nepřičetnosti a v něm spáchá trestný čin, avšak pokud jde o požití alkoholu a uvedení se do stavu nepřičetnosti není tu ani jeho nedbalost. V takovém případě je vyloučena jeho odpovědnost za spáchaný trestný čin. Tak by tomu bylo v případech tzv. patologické opilosti, jestliže si pachatel své dispozice k zvláštním stavům po požití alkoholu nebyl vědom a často ani nemohl být vědom (např. proto, že šlo o ojedinělý jev v jeho životě), požil alkoholický nápoj a to jej přivedlo do stavu nepřičetnosti a k spáchání trestného činu. Tento případ je jasně mimo rámec ustanovení § 12 odst. 2 a posoudí se jako nepřičetnost, zbavující pachatele

¹⁾ Tato eventualita je v souvislosti tohoto případu velmi nepravděpodobná.

²⁾ Příkl. cit. podle č. 65/1958 Sb. rozh. čs. soudů.

odpovědnosti pro spáchaný trestný čin (§ 12 odst. 1 tr. zák.). Stejně by tomu bylo např. v případě, kdy byl pachateli podán k léčebným účelům alkohol a on v tomto stavu spáchal trestný čin.

Dále mohlo jít u pachatele před spácháním trestného činu pod vlivem alkoholu o *stav zmenšené přičetnosti* (A. II.). V době spáchání trestného činu mohl být pachatel opět ve stavu zmenšené přičetnosti (B. 4.). V takovém případě je trestně odpovědný za spáchaný trestný čin. Případně by však mohl být pachatel v době spáchání trestného činu vlivem požitého alkoholu ve stavu nepřičetnosti (B. 5.). Tu by přicházela pak v úvahu rovněž některá z alternativ, uvedených v bodu B. 3. schématu. Protože spáchání trestného činu ve stavu nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti předcházela stav zmenšené přičetnosti pachatele, je třeba uvážit užití ustanovení §§ 25, 32 tr. zák. Předpokladem užití těchto ustanovení by v těchto případech ovšem bylo, že stav zmenšené přičetnosti měl vliv na to, že pachatel se buď i z nedbalosti opil až do nepřičetnosti, v níž spáchal trestný čin.

Poslední skupinu tvoří případy, kdy pachatel byl v době před spácháním trestného činu pod vlivem alkoholu *nepřičetný* (A. III.), požil alkoholický nápoj a opět ve stavu nepřičetnosti spáchal trestný čin (B. 6.) Byl-li pachatel před spácháním trestného činu ve stavu nepřičetnosti, nemůže být podle obecných zásad ani podle zásad *actio libera in causa* nebo podle zásad § 12 odst. 2 tr. zák. trestný.

Duševní porucha, v níž se nachází před opitím, může být chronická nebo přechodná. Soudně psychiatrický význam těchto případů je v tom, že alkoholismus zakrývá základní chorobu, jež by mohla být přehlédnuta. Sklon k alkoholismu není řídký u schizofreniků formy paranoidní, jednoduché i hebefrenní, a to zejména u těch, u nichž schizofrenní proces se zastavil a zanechal defektní stav. Jindy se může za alkoholismem skrývat začínající progresivní paralysa, senilní demence, maniodepressivní psychosa a jiné.

Přechodnou duševní poruchou, ovšem v průběhu chronické choroby, je stav dipsomanie. Názory na dipsomanií nejsou jednotné a jisto je, že dříve byl pojem dipsomanie — jako vůbec pojem impulsivních stavů — neúčelně rozšiřován. V některých případech jde o epileptiky, kteří v dysforických obdobích, provázených depresí a zejména pocitem podrážděnosti a nesnesitelně stoupajícího napětí, jsou puzeni k alkoholu; někdy je tento stav ukončen velkým záchvatem.

Je nutno zdůraznit, že ne všechny dysforie epileptiků způsobují stav nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti. Souvislost dipsomanie s epilepsií u těch, kteří netrpí epileptickými záchvaty, není jasná; u některých takové souvislosti nasvědčují podle jistých autorů elektroencefalografické nálezy. Jiní autoři bližší souvislost dipsomanie s epilepsií vůbec popírají. V některých případech se dipsomanie zdá být příznakem maniodepressivní psychosy. A konečně byly zřejmě dříve pod dipsomanií zahrnovány hojně i takové případy, kdy jedinec

občas pil pod vlivem občasně se vyskytující tíživé životní situace, nebo naopak když měl občas víc peněz.

II. Trestní zákon dále obsahuje zvláštní úpravu odpovědnosti osoby, která spáchala trestný čin tím, že poté, co požíla alkoholický nápoj, vykonává zaměstnání nebo jinou podobnou činnost, při kterých by mohla ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku (§ 201 tr. zák.).

I tu pro účely forensní psychiatrie plynou některé otázky.

Hlavně je třeba si povšimnout *intensity* poruchy vyvolané alkoholem.

Zákon tu postihuje již případ, kdy pachatel požil alkoholický nápoj, avšak ještě se neopil (srov. dikci — „kdo poté, co požil alkoholického nápoje“). Stačí, že požitím alkoholického nápoje byly pachatelovy smysly tak ovlivněny, že by mohl při následujícím výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku. Stejně jako u dřívějšího ustanovení § 187 odst. 2 tr. zák. není třeba, aby pachatel byl tzv. „podnapilý“ nebo „částečně podnapilý“ a aby vůbec jevil navenek známky opilosti.¹⁾

Pochopitelně, že požití alkoholického nápoje podle § 201 tr. zák. zahrnuje i ty případy, kdy se pachatel přivedl do stavu silnějšího alkoholového opojení. Pokud zavinění zahrnuje okolnost, že pachatel poté, co požil alkoholický nápoj, vykonává zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, bude pachatel trestný pro opilství podle § 201.

Řekli jsme, že pachatel je trestný, požije-li alkoholický nápoj a poté vykonává zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, i když se ještě neopije. Ne však každé takové jednání by mělo být posuzováno jako opilství podle § 201 tr. zák. Požití alkoholického nápoje musí mít takový vliv na smyslové vnímání, pozornost a rozhodování pachatele, které v konkrétních podmínkách, při následujícím výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti může vyvolat možnost ohrožení života nebo zdraví lidí nebo způsobení značné škody na majetku (v méně závažných případech půjde jen o provinění podle § 19 zák. č. 38/1961 Sb.)²⁾

Zjištění tohoto vlivu alkoholu na stav pachatele je důležitou skutkovou okolností, jejíž osvětlení je úzce spjato s rozhodnutím otázky trestnosti pachatele.

Požití alkoholického nápoje za okolností uvedených v § 201 je formou spáchání trestného činu. Otázky, zda byl pachatel tohoto deliktu v době činu

¹⁾ Srov. č. 35/1954 Sb. rozh. čs. soudů.

²⁾ O provinění podle § 19 zák. č. 38/1961 Sb. by šlo tenkrát, jestliže pachatel požije alkoholické nápoje, ačkoli ví, že bude vykonávat zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit zdraví spoluobčanů, nebo bezpečnost majetku. Stejně by mohlo jít o toto provinění tenkrát, jestliže pachatel poté, co požil alkoholického nápoje, skutečně vykonával zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku (resp. jestliže šlo o pokus tohoto činu) a jeho počínání nedosahovalo nebezpečnosti pro společnost, předpokládané pro trestný čin (§ 3 odst. 2). I tu se však předpokládá, že si byl možných důsledků svého počínání v době požití alkoholu vědom.

ve stavu nepřičetnosti, zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti, způsobené vlivem alkoholu, tu nevznikají. Pachatel je trestný pro opilství. Uvedl-li se do stavu zmenšené přičetnosti, nelze tu užít ustanovení §§ 25, 32 tr. zák. Trestní odpovědnost není vyloučena, uvedl-li se pachatel požitím alkoholického nápoje do stavu nepřičetnosti.

Pro soudně psychiatrické účely má tu význam posouzení intenzity vlivu alkoholického nápoje, který pachatel požil. Toto posouzení je důležité v souvislosti s možností následků, které by z počínání pachatele mohly vyplynout.

Jiná je otázka, v jakém duševním stavu byl pachatel před spácháním trestného činu opilství, zda samotné spáchání tohoto deliktu nebylo např. ovlivněno duševní poruchou závažnějšího rázu apod.

Jestliže by šlo o duševní poruchu vyvolanou jinak než požitím alkoholického nápoje, posoudí se otázka odpovědnosti podle obecných zásad. Může tu jít pak o spáchání trestného činu ve stavu zmenšené přičetnosti, s přihlédnutím k ustanovení § 25 nebo 32 tr. zák. Jinak tomu však bude tehdy, když duševní porucha byla vyvolána požitím alkoholického nápoje.

Příklad: Obžalovaný v době, kdy věděl, že pojede motorovým vozidlem (nákladním autem), vypil jedno 10proc. pivo, tedy požil alkoholického nápoje. Podle názoru nižších soudů nešlo o trestný čin podle § 187 odst. 2 dřívějšího trestního zákona (§ 201 nového trestního zákona), vzhledem k tomu, že se jednalo jen o jedno pivo. Oba soudy však přehlédly, že obžalovaný — jak sám doznal — večer před činem požil větší množství alkoholických nápojů, takže ještě v době činu na sobě pociťoval vliv alkoholu (bolesti hlavy, pročez si bral proti tomu prášky). Se zřetelem na tuto skutečnost dospěl Nejvyšší soud k závěru, že obžalovaný, který za takovýchto okolností vypil pivo v době, kdy již věděl, že autem pojede, požil alkoholického nápoje za takových okolností, že by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku. Vzhledem k tomu, že obžalovaný vypil pivo před jízdou, věda, že autem pojede, ačkoliv ještě pociťoval účinky předtím vypitého alkoholu, nelze mít za to, že by si nebyl obžalovaný vědom toho, že požití, byť i jen menšího množství alkoholu, je třeba považovat za jeho požití za okolností uvedených v § 187 odst. 2 tr. zák., zejména když se neustále zdůrazňuje nejrůznějšími publikačními prostředky nebezpečí plynoucí z požívání alkoholu řidiči motorových vozidel.¹⁾ Okolnost, že se pachatel nalézal před činem ve stavu ovlivněném požitím alkoholu z předchozího dne nejen že tedy nebyla pachateli ku prospěchu, ale naopak byla zhodnocena jako součást okolností, za nichž došlo k (následujícímu) požití alkoholického nápoje ve smyslu § 187 odst. 2 tr. zák.²⁾

III. Spáchání trestného činu opitím se, je postiženo v trestním zákoně výslovně též v hlavě XII zvláštní části.

K tématu zde probíraném se vztahuje § 280 odst. 1 (pachatel je tu trestný mimo jiné proto, že se v úmyslu vyhnout se vojenské službě nebo plnění vojenských povinností opije) a § 281 (pachatel se za bojové situace učiní z nedbalosti nezpůsobilým vykonávat službu tím, že se opije).

U první formy se k opilosti nevyžaduje úplná opilost, stačí taková opilost,

¹⁾ Blíže viz č. 23/1958 Sb. rozh. čs. soudů.

²⁾ Takto by tomu bylo i podle § 201 nového trestního zákona, jestliže pachatel poté co za těchto okolností požil uvedené množství alkoholických nápojů vykonával své povolání řidiče.

kteřá podle záměru pachatele má mu znemožnit řádný výkon vojenské služby nebo vojenských povinností. U druhé formy záležitosti objektivní stránka trestného činu v tom, že pachatel se učiní nezpůsobilým vykonávat službu tím, že se opije; předpokládaná míra opití plyne z následků této činnosti. „Vznik nezpůsobilosti po požití alkoholických nápojů není závislý na množství požitého alkoholu, nýbrž na jeho účinku na pachatele a na nezávadný výkon služby“¹⁾.

V opilosti lze spatřovat popřípadě porušení pravidel strážní služby (§ 285 tr. zák.) nebo pravidel dozorcí služby (§ 286 tr. zák.) a nebo též pravidel služby při obraně vzdušného prostoru (§ 287 tr. zák.). Za trestné se považují tyto činy, jsou-li spáchány byt i z nedbalosti.

Pro forensní psychiatrii je u všech zmíněných deliktů XII. hlavy zvláštní částí trestního zákona především praktická otázka, v jakém duševním stavu byl pachatel, když si přivodil stav opilosti. Znalec psychiatr se tu však může uplatnit též při posuzování účinků alkoholu na pachatele ve vztahu k následkům těchto deliktů.²⁾

РЕЗЮМЕ

Работа рассматривает вопрос об оценке острого алкогольного отравления с судебно-психиатрической точки зрения согласно действующему чехословацкому уголовному праву.

I. Во всех случаях совершения преступного деяния под влиянием алкоголя судебная психиатрия должна решать два основных вопроса:

1. В каком душевном состоянии находился виновный, когда он привел себя в состояние опьянения?

2. В каком душевном состоянии совершил пьяный виновный преступное деяние?

В дальнейшем изложении более подробно характеризуются отдельные случаи, встречающиеся при судебно-психиатрической оценке алкогольного опьянения. Для облегчения изложения присоединяется схема, содержащая обзор всех возможностей, о которых может идти речь.

Прежде всего имеется в виду случай, когда речь могла идти о состоянии *вменяемости* у виновного перед совершением преступного деяния под влиянием алкоголя (A. I.). Во время же совершения преступного деяния возможны следующие случаи — состояние *вменяемости* (B.1.), состояние *уменьшенной вменяемости* (B.2.) и состояние *невменяемости* (B.3.).

Пьяный находится в состоянии вменяемости (B.1.). Так бывает чаще всего, в особенности когда речь идет о заранее подготовляемом преступном деянии. Алкоголь, правда, причиняет душевное расстройство разной степени, но в большинстве случаев не такое, которое лишило бы виновного возможности распознать, что налицо общественно-опасное действие, или руководить своими поступками. Виновный несет полную уголовную ответственность. То обстоятельство, что преступное деяние было совершено под влиянием алкоголя, иногда квалифицируется как обстоятельство, обуславливающее применение более высоких рамок наказания или как общее отягчающее обстоятельство.

Пьяный находится в состоянии уменьшенной вменяемости (B.2.). Поскольку виновный вызвал это состояние употреблением спиртного напитка (иного одурманивающего сред-

¹⁾ Div. gen. JUDr Viktor Kemlink, *Trestné činy vojenské*, str. 44.

²⁾ Srov. též doc. MUDr O. Vymětal — JUDr. V. Vydra, *Neprůčetnost v alkoholovém opojení*, Socialistická zákonost č. 10/1956.

ства) по своей вине сам, невозможно было бы применить постановлений §§ 25 и 32 об отказе от назначения наказания или же о снижении наказания. В качестве исключения можно было бы учесть это обстоятельство при определении размера наказания в понимании ч. 1 § 32, если отдельное лицо само не привело себя в это состояние.

Пьяный находится в состоянии невменяемости (В.3.). Это будет иметь место не так часто, скорее у преступных деяний по неосторожности, чем у преступных деяний умышленных.

а) Здесь речь будет идти прежде всего о случаях так наз. злонамеренного и неосторожного *actio libera in causa*, при которых виновный полностью отвечает за деяние, которое совершил в пьяном состоянии. Вина здесь обнимает и совершение преступного деяния в состоянии невменяемости.

б) Далее речь будет идти о случаях приведения себя, хотя бы по неосторожности, в состояние невменяемости путем употребления спиртного напитка или одурманивающего средства и совершения преступного деяния в этом состоянии, которые предусматриваются частью 2 § 12 УК. Согласно указанному постановлению здесь также не исключена ответственность виновного за преступное деяние, совершенное в состоянии, вызванном спиртным напитком (или другим одурманивающим средством). Этой регулировки потребовала систематическая борьба против алкоголизма в нашем обществе.

Предполагается виновное приведение себя в состояние невменяемости путем употребления спиртного напитка или одурманивающего средства (но не вина в отношении к преступному деянию, которое затем виновный совершил, как это имеет место у так наз. *actio libera in causa*), далее, причинная связь между употреблением спиртного напитка (одурманивающего средства) и совершением преступного деяния; наконец то, что виновный в состоянии невменяемости, которое причинил сам, совершил какое бы то ни было преступное деяние в какой бы то ни было форме, известной чехословацкому уголовному праву. Для правильной квалификации отдельных случаев необходимо учесть и внутреннюю, психическую сторону деяния, совершенного в состоянии невменяемости, что имеет значение в особенности там, где уголовный кодекс предусматривает ответственность за одинаковые или похожие друг на друга преступные деяния, взаимно отличающиеся только психическими моментами.

Уголовная ответственность согласно ч. 2 § 12 не исключена даже в тех случаях так наз. патологического опьянения, алкогольной интолеранции или эпилептического психомоторического припадка, спровоцированного алкоголем, когда виновный состояние патологического опьянения и т. п. сам употреблением спиртного напитка виновно причинил, сознавая что при его причинении может у него вызвать употребление алкоголя.

Всегда следует выяснить, о каком случае — а) или б) — идет речь, чтобы можно было постичь различную степень их значения и в этой связи правильно назначить также наказание.

в) Наконец речь может идти о приведении себя, путем употребления спиртного напитка, в состояние невменяемости, но без наличия вины со стороны виновного. Само собой понятно, что ответственность виновного за совершенное преступное деяние здесь исключена. Сюда относится невиновное патологическое пьяное состояние и т. п.

Далее речь могла идти, у виновного перед совершением преступного деяния, о состоянии *уменьшенной вменяемости (А.П.)*. В момент совершения преступного деяния обвиняемый мог быть опять в состоянии уменьшенной вменяемости (В.4.). В таком случае он несет полную ответственность за совершенное преступное деяние. Но виновный, в момент совершения преступного деяния под влиянием употребленного алкоголя, мог бы быть в состоянии невменяемости (В.5.). Тут могла бы идти затем речь об одном из случаев, указанных в пункте В.3. Ввиду того, что совершению преступного деяния в состоянии невменяемости или уменьшенной вменяемости предшествовало состояние уменьшенной вменяемости, необходимо обсудить возможность применения постановлений §§ 25 и 32 УК.

Последнюю группу составляют случаи, когда виновный, в момент перед совершением преступного деяния под влиянием алкоголя, *был невменяем* (А.3.), употребил спиртной напиток и опять в состоянии невменяемости совершил преступное деяние (В.6.). Если виновный, перед совершением преступного деяния был в состоянии невменяемости, он, ни согласно общим принципам, ни согласно принципам *actio libera in causa* или согласно принципам ч. 2 § 12 УК, не может быть подвергнут наказанию. В связи с этой группой особое внимание посвящено проблеме так наз. дипсомании.

II. Особо рассматривается судебно-психиатрическая проблематика квалификации пьянства как уголовного деяния согласно § 201 УК. Для судебно-психиатрических целей имеет здесь значение определение интенсивности влияния спиртного напитка, употребленного виновным. Это определение тут важно в связи с возможностью последствий, которые могли бы иметь место в результате поведения виновного (§ 201 предполагает, что виновный, после того, как употребил алкогольный напиток, осуществляет свои занятия или другую деятельность, при которых он мог бы поставить под угрозу жизнь или здоровье людей или причинить значительный вред имуществу). Вопрос другой — в каком душевном состоянии находился виновный перед совершением пьянства как преступного деяния, не повлияло ли на само совершение этого деяния, например, душевное расстройство более или менее серьезного характера и т. п. (поскольку это имело место и речь шла не о расстройстве, вызванном употреблением алкоголя, вопрос оценивается в соответствии с общими принципами).

III. Наконец рассматривается проблематика квалификации состояния опьянения согласно ч. 1. § 280 и § 281 и другим еще постановлениям XII главы особенной части уголовного кодекса. Для судебной психиатрии возникает здесь прежде всего практический вопрос, в каком душевном состоянии находился обвиняемый, когда он привел себя в состояние опьянения. Но эксперт-психиатр может быть здесь использован и при оценке действия алкоголя на виновного по отношению к последствиям этих правонарушений.

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Arbeit befaßt sich mit der gerichts-psychiatrischen Beurteilung der akuten Alkoholvergiftung nach dem gültigen tschechoslowakischen Strafrecht.

I. Die Gerichtspsychiatrie muß in den Fällen, wo die Straftat unter dem Einfluß von Alkohol vollbracht wurde, immer zwei Hauptfragen lösen:

1. In was für einem Geisteszustand befand sich der Täter, als er sich den Rauschzustand verursachte?

2. In was für einem Geisteszustand vollzog der betrunkene Täter die Straftat?

In der folgenden Darlegung werden die einzelnen Fälle, auf die man bei der gerichtspsychiatrischen Beurteilung des Alkoholrausches stoßen kann, näher charakterisiert. Zur Erleichterung der Darlegung ist ein Schema beigefügt, welches eine Übersicht aller Möglichkeiten enthält, welche in Betracht kommen.

In erster Linie handelt es sich um den Fall, in welchem der Täter vor der unter dem Einfluß von Alkohol vollbrachten Straftat *in zurechnungsfähigem Zustand war* (A. I.). Zur Zeit der Vollbringung der Straftat kommen dann folgende Möglichkeiten in Betracht: der Zustand der Zurechnungsfähigkeit (B. 1.), der Zustand verminderter Zurechnungsfähigkeit (B. 2.) und der Zustand der Unzurechnungsfähigkeit (B. 3.).

Der Betrunkene ist in zurechnungsfähigem Zustand (B. 1.). Dies kommt am häufigsten vor, besonders dann, wenn es sich um eine Straftat handelt, die im voraus vorbereitet wurde. Alkohol verursacht zwar Geistesstörungen verschiedenen Grades, doch größtenteils keine solche,

welche den Täter der Fähigkeit beraubt, zu erkennen, daß es sich um eine für die Gesellschaft gefährliche Tat handelt, oder sein eigenes Handeln zu beherrschen. Der Täter ist strafrechtlich voll verantwortlich. Daß er die Straftat unter Einfluß von Alkohol begangen hat, wird manchmal als Umstand beurteilt, welcher die Anwendung eines höheren Strafsatzes bedingt, oder als ein allgemein erschwerender Umstand.

Der Betrunkene ist im Zustand vermindeter Zurechnungsfähigkeit (B. 2.). Hat sich der Täter den Zustand durch Genuß alkoholischer Getränke (oder eines anderen Betäubungsmittels) selbst verschuldet, ist es nicht möglich die Bestimmungen von §§ 25, 32 über Strafablaß, resp. Strafminderung zu benützen, Ausnahmsweise könnte man diesen Umstand berücksichtigen bei Strafbemessung nach § 32, Absatz 1, wenn sich der Einzelne diesen Zustand nicht selbst verursacht hatte.

Der Betrunkene ist in unzurechnungsfähigem Zustand (B. 3.). Dies wird seltener vorkommen, eher bei Straftaten aus Fahrlässigkeit, als bei absichtlichen Straftaten.

a) In erster Linie handelt es sich hier um Fälle von sog. doloser und kulposer *actio libera in causa*, bei denen der Täter für die Tat, die er im Alkoholrausch vollführte, voll verantwortlich ist. Die Schuld umfasst hier auch die Vollziehung der Straftat im Zustand der Unzurechnungsfähigkeit.

b) Weiters handelt es sich um die Fälle, in welchen man bei Genuß von alkoholischen Getränken oder eines Betäubungsmittels, sei es auch nur aus Fahrlässigkeit, in den Zustand der Unzurechnungsfähigkeit verfällt und wenn die Tat in so einem Zustand vollbracht wird, welche die Bestimmung von § 12, Absatz 2 des Strafgesetzes im Sinne hat. Nach der angeführten Bestimmung ist hier die Verantwortung des Täters für die Straftat nicht ausgeschlossen, welche er in einem durch Alkohol oder ein anderes Betäubungsmittel hervorgerufenen Zustand vollbrachte. Diese gesetzliche Regelung ist durch den konsequenten Kampf gegen den Alkoholismus in unserer Gesellschaft motiviert.

Man setzt voraus, daß der Zustand der Unzurechnungsfähigkeit durch Genuß eines alkoholischen Getränkes oder Betäubungsmittels vom Täter selbst verschuldet wurde (nicht jedoch Verschulden in Bezug zur Straftat, die der Täter beging, wie dies bei der sogenannten *actio libera in causa* der Fall ist); weiters wird der Kausalzusammenhang zwischen dem Genuß des alkoholischen Getränkes (Betäubungsmittels) und der Durchführung der Straftat vorausgesetzt; endlich, daß der Täter im Zustand der Unzurechnungsfähigkeit, welchen er selbst verursachte, irgendeine Straftat in beliebiger Form vollzog, welche das gültige tschechoslowakische Strafrecht kennt. Um die einzelnen Fälle richtig zu beurteilen, ist es nötig, auch die innere, psychiatrische Seite der Tat zu beurteilen, welche im Zustand der Unzurechnungsfähigkeit vollzogen wurde, was besonders dort wichtig ist, wo das Strafrecht die Verantwortung für gleiche oder ähnliche Straftaten festlegt, die sich nur durch psychische Momente von einander unterscheiden.

Die Strafverantwortung nach § 12, Absatz 2 ist nicht einmal in den Fällen von sogenanntem pathologischen Rausch, alkoholischer Intoleranz oder eines epileptischen psychomotorischen Anfalls ausgeschlossen, wenn sich der Täter den Rausch u.ä. selbst durch Alkoholgenuß verschuldet hat, obwohl er sich dessen bewußt war, was bei ihm der Alkoholgenuß verursachen kann.

Es ist immer nötig zu erwägen, um welche der Eventualitäten ad a) oder b) es sich handelt, um ihre verschiedene Wichtigkeit zu erfassen und in diesem Zusammenhang auch richtig die Strafe festzusetzen.

c) Schließlich handelt es sich um den Fall, wo man sich durch Genuß eines alkoholischen Getränkes den Zustand der Unzurechnungsfähigkeit verursachte, jedoch ohne Verschulden des Täters. Die Verantwortung des Täters für die vollbrachte Straftat ist hier selbstverständlich ausgeschlossen. Hieher gehört z. B. die unverschuldete pathologische Trunkenheit u.ä.

Weiters konnte es sich bei dem Täter vor der Durchführung der Straftat unter Einfluß

von Alkohol *um einen Zustand verminderter Zurechnungsfähigkeit handeln* (A. II.). Zur Zeit der Vollbringung der Straftat, konnte der Täter wieder im Zustand verminderter Zurechnungsfähigkeit sein (B. 4.) In diesem Falle ist er für die vollbrachte Straftat voll verantwortlich. Gegebenenfalls könnte der Täter zur Zeit der Vollbringung der Straftat unter Einfluß von Alkoholgenuß im Zustand der Unzurechnungsfähigkeit sein (B. 5.). Hier käme dann eine der in B 3 angeführten Alternativen in Betracht. Da die Straftat, die im Zustand der Unzurechnungsfähigkeit oder im Zustand verminderter Zurechnungsfähigkeit begangen wurde, der Zustand verminderter Zurechnungsfähigkeit voranging, ist es nötig, die Bestimmung von §§ 25, 32 des zit. Gesetzes anzuwenden.

Die letzte Gruppe bilden die Fälle, in denen der Täter vor der Begehung der Straftat unter dem Einfluß von Alkohol *unzurechnungsfähig war* (A. III.), ein alkoholisches Getränk genoß und wiederum im Zustand der Unzurechnungsfähigkeit die Straftat beging (B. 6.). Wenn der Täter vor der Vollbringung der Straftat in unzurechnungsfähigem Zustand war, kann er weder nach den allgemein gültigen Grundsätzen noch nach dem Grundsatz *actio libera in causa* oder nach der Bestimmung von § 12, Absatz 2 des Strafgesetzes, straffällig sein. Im Zusammenhang mit dieser Gruppe schenken die Autoren besondere Aufmerksamkeit dem Problem der sogenannten Dipsomanie.

II. Die Autoren befassen sich besonders mit der gerichtspsychiatrischen Problematik der Beurteilung der Straftat im Rauschzustand nach § 201 des Strafgesetzes. Für die gerichtspsychiatrischen Zwecke ist hier die Beurteilung der Intensität des Einflusses des alkoholischen Getränkes, welches der Täter genoß, wichtig. Diese Beurteilung ist hier wichtig im Zusammenhang mit der Möglichkeit der Folgen, welche aus der Handlung des Täters entstehen konnten (§ 201 setzt voraus, daß der Täter nach dem Genuß des alkoholischen Getränkes seinen Beruf oder eine andere Tätigkeit ausübt, bei der er das Leben oder die Gesundheit anderer Menschen bedroht oder einen nennenswerten Sachschaden verüben könnte). Es ist eine andere Frage, in was für einem Geisteszustand der Täter vor der Vollziehung der Straftat im Alkoholrausch war, ob nicht das Begehen dieses Deliktes selbst z. B. durch eine ernstere Geistesstörung beeinflußt war (soweit dies der Fall war und es sich nicht um eine Störung durch den Genuß von Alkohol handelt, wird man diese Situation nach den allgemeinen Grundsätzen beurteilen).

III. Endlich befassen sich die Autoren mit der Problematik des Rauschzustandes nach §§ 280, Absatz 1 und 281 und weiteren Bestimmungen des XII. Kapitels des besonderen Teils des Strafgesetzes. Für die Gerichtspsychiatrie besteht hier die praktische Frage, in was für einem Geisteszustand der Täter war, als er sich den Rauschzustand verursachte. Der Psychiater kann sich hier auch bei der Beurteilung der Auswirkung des Alkohols auf den Täter in Beziehung auf die Folgen dieser Delikte, geltend machen.

NĚKTERÉ OTÁZKY NOVÉHO SYSTÉMU TRESTŮ

(Podle zák. č. 140/1961 Sb.)

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НОВОЙ СИСТЕМЫ НАКАЗАНИЙ

EINIGE FRAGEN DES NEUEN STRAFENSYSTEMS

ADOLF DOLENSKÝ

K partiím, jež doznaly největší změny při novelizaci našeho trestního práva v r. 1961, nepochybně patří systém trestů. Jeho základ je dán směrnicemi ÚV KSČ ze 7. — 8. prosince 1960, které konstatovaly rostoucí uvědomění pracujících a vyvodily z toho, že roste i výchovná úloha trestu, zejména v souvislosti s tím, že se stále více uplatňuje morální působení kolektivu pracujících na provinilce. Možno tedy vystačit s kratším trváním trestů odnětí svobody a daleko více využívat trestů bez odnětí svobody, v praxi často nazývaných „výchovné“, na rozdíl od těžších „represivních“ trestů; takovými výchovnými tresty jsou nápravné opatření, podmíněné odnětí svobody. Při tom je však nutno nadále přísně chránit stát a společnost před pachateli závažných trestných činů. Zvláštní pozornost v poslední době na sebe soustředila, a to u nás i v jiných socialistických státech, recidiva, jejíž nebezpečnost byla — snad též vinou teoretické neujasněnosti — podceňována¹⁾. Statistika uložených trestů v posledních letech ukázala, že se již u nás začala uskutečňovat myšlenka jednoho vynikajícího sovětského kriminalisty: Pro socialistické právo jsou typické tresty bez odnětí svobody (kdežto pro buržoazní — tresty odnětí svobody a pro feudální — tresty tělesné). Podmíněné odsouzení spolu s nápravným opatřením činí již dnes více než polovinu uložených trestů.

To vše musel vyjádřit nový trestní zákon.

V našem článku se zaměříme jen na část této nové problematiky. Podáme zejména některé souhrnné pohledy na systém trestů (část II), dále dvě otázky týkající se zvláště nebezpečné recidivy (část III) a konečně malý příspěvek k otázkám úhrnného a souhrnného trestu (část IV). Tento výběr obsahuje řádu otázek spíše legislativně technického a popisného rázu na úkor otázek

¹⁾ Srov. sovětskou učebnici obecné části, red. Čchikvadze, čes. SPN, Praha 1954, str. 341: „Platné sovětské právo nezná termín ‚recidiva‘ nebo ‚recidivista‘. — Skutečnost, že tyto termíny se v sovětském zákonodárství nevyskytují, není náhodná. V SSSR nebyla a není půda pro recidivu a pro zločinnost z povolání.“

obecně teoretických. Autor to omlouvá nejen zřeteli ryze praktickými, jež převažují po vydání nového zákona, nejen tím, že hlubší teoretické zpracování nového zákona vyžaduje delšího času (již jen proto, že je třeba nasbírat zkušenosti z jeho aplikace), ale i tím, že jej lákala možnost uplatnit zde některé, v právnických pojednáních méně obvyklé metody zpracování.

Jde v podstatě o tyto metody: statistický rozbor určitých prvků vyskytujících se ve větším zákonném celku, některé matematicko-logické úvahy, tabulkové a grafické přehledy. Většinou je těchto metod využito pro účely legislativně technické, zčásti však i pro interpretaci zákona. Samy o sobě nejsou to metody nové. Zvláštnost je tu spíše jen v tom, že pro tyto účely nebylo jich dosud téměř vůbec používáno.

Statistické zpracování předpokládá, že máme co činit s větším více méně stejnorodým statistickým souborem. Toto zpracování skýtá nám přehled o celkové charakteristice souboru, přehled, který ukáže souvislosti, jež při detailním pohledu nejsou patrné. Při zkoumání právních norem se sice jen zřídka setkáváme s větším, z našeho hlediska homogenním souborem, ale jsou takové soubory; tak je tomu např. ve zvláštní části trestního práva, kde je přes 200 paragrafů svou strukturou velmi podobných; také pro účely u nás dosud málo pěstované srovnávací právovědy může se tato metoda uplatnit.

Početní úvahy našeho článku jsou několikero druhu a nepochybně by se našly i další pro naše účely vhodné druhy. Je to především použití kombinatoriky. Pro legislativní práci je někdy užitečné znát, v jakých kombinacích se mohou určité prvky vyskytnout. To je pochopitelné — zná-li zákonodárce pole možností, může se vystríhat nežádoucích mezer právní úpravy, může pamatovat na nevhodné kombinace, je upozorněn na obtíže vznikající z příliš velkého počtu kombinací. Také s matematickými řadami se někdy zákonodárce může setkat²⁾. Dále se v článku operuje s algebraickým vyjádřením prvků, jež mohou být kvantitativně odstupňovány a jež dohromady tvoří určitý celek. Algebraické vyjádření dodává takovým a podobným úvahám přehlednost, vyžaduje však od čtenáře, aby si na zkratkové vyjádření navykl.

Tím se dostáváme k další metodě, která je spíše jen vyjadřovacím prostředkem než samostatnou metodou, a to jsou tabulky a grafy. Jsou to prostředky propracované statistickou vědou a běžně používané v statistice, v politické ekonomii a v jiných oborech, bohužel málo v právu. Jejich význam je v přehlednosti, která je potřebná nejen pro legislativní práce, ale zejména pro pedagogické účely. Ale této otázce, otázce názornosti výuky, chceme věnovat zvláštní pojednání.

²⁾ Tak např. v době kodifikace našeho rodinného práva v r. 1949 v zájmu naprosté rovnosti muže a ženy se navrhovalo, aby děti měly příjmení po obou svých rodičích. Návrh byl doplněn požadavkem, že dítě po nabytí zletilosti se rozhodne pro jedno z obou příjmení. Kdyby tu nebylo tohoto omezení, vznikla by tu geometrická řada: v druhé generaci by to byla již 4 příjmení, ve třetí — 8 příjmení atd.

Význam uvedených metod v právu lze předem těžko posoudit, protože je s nimi dosud málo zkušeností. Patrně to nejsou metody v právu universálně použitelné, budou omezeny povahou zpracovávaných otázek. Domnívám se však, že i jen to málo, co je sneseno v následujícím pojednání, dokumentuje jejich užitečnost.

II.

Trestní zákon nově upravil systém trestů. Do systému trestů spadají především otázky, které tresty jsou v zákoně obsaženy, jaký je jejich vzájemný vztah a jak je to vše legislativně technicky provedeno, zejména co je ve zvláštní části a co v obecné.

Odpověď na prvou otázku dávají §§ 27, 29. Tři dosavadní tresty, vyloučení z vojska, zákaz pobytu a uveřejnění rozsudku, byly ze seznamu trestů vypuštěny³⁾.

Dosavadní trestní zákon rozlišoval dvě skupiny trestů, tresty hlavní a vedlejší; mezi hlavními tresty mělo zvláštní postavení nápravné opatření, jež na rozdíl od jiných hlavních trestů nefigurovalo přímo v sazbách zvláštní části, ale bylo jen jakousi alternativa facultas trestu odnětí svobody. Sovětské právo zná tři skupiny trestů, tresty hlavní, vedlejší a ty, jež mohou být ukládány buď jako hlavní nebo jako vedlejší. Naše právo má systém složitější. Snahou zákonodárce bylo dosáhnout co nejlepší individualizace trestu. „K dokonalému uplatnění těchto hledisek se jeví nutným upravit systém trestů tak, aby bylo umožněno uložit takový trest, který by nejlépe dosáhl cílů s ukládáním trestů sledovaných při plném zřeteli ke všem okolnostem případu a osobně pachatele“ (důvodová zpráva).

Základní myšlenka nové úpravy byla, aby zásadně všechny tresty bylo možno ukládat samostatně nebo vedle sebe. Ovšem tuto zásadu nebylo možno plně realizovat z několika důvodů:

1. Některé tresty se vzájemně vylučují, protože
 - a) se zbytečně kumulují (např. nápravné opatření a peněžitý trest), nebo
 - b) se ve svých účincích vzájemně ruší (např. odnětí svobody a nápravné opatření).
2. Některé tresty samostatně uložené by nesplnily účel trestu, protože
 - a) některé mírnější tresty nutno omezit na trestné činy méně závažné (nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest, propadnutí věci),
 - b) některé tresty pak vůbec pro svou povahu se nehodí k samostatnému ukládání (ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, propadnutí majetku).

³⁾ Důvodová zpráva pro připomínkové řízení k tomu stručně poznamenala: „Z dosavadních trestů se vypouštějí zákaz pobytu, vyloučení z vojska a uveřejnění rozsudku pro jejich neúčelnost.“ Konečné znění důvodové zprávy se o důvodech vypuštění nezmiňuje.

Výsledek všech těchto výjimek mění původní zásadu „kterýkoli trest samostatně nebo spolu s jiným“ tak pronikavě, že se nám do jisté míry vracejí hlavní a vedlejší tresty. Možno proto tresty třídit takto:

1. Tresty, jež lze uložit samostatně nebo spolu s jiným trestem:

- a) trest smrti — stojí mimo systém trestů, obsahuje ztrátu čestných titulů a vyznamenání a ztrátu vojenské hodnosti, je slučitelný pouze s propadnutím majetku,
- b) odnětí svobody — obsaženo samostatně nebo alternativně v každé sankci zvláštní části,
- c) nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest, propadnutí věci — alternativně v některých sankcích zvláštní části,
- d) vyhoštění — lze uložit za každý trestný čin na základě ustanovení obecné části.

2. Tresty, jež lze uložit pouze spolu s jiným trestem:

- d) ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti — pouze vedle odnětí svobody, kdežto v trestu smrti jsou již obsaženy,
- b) propadnutí majetku — pouze vedle odnětí svobody nebo trestu smrti.

Tresty odnětí svobody a nápravné opatření jsou zdaleka nejpočetnější; trest vyhoštění je sice, abstraktně vzato, v sankcích stejně častý, jako odnětí svobody, ale ve skutečnosti je určen pro případy poměrně vzácné. Mezi tresty smrti, odnětí svobody a nápravného opatření platí vzájemná neslučitelnost. Když toto vše uvážíme, můžeme zjednodušit shora uvedené rozdělení tak, že se nám objeví tři skupiny obdobné sovětskému právu:

Tabulka I

Tresty	Sovětské právo	Československé právo
hlavní	— odnětí svobody — nápravné práce — veřejné pokárání — vojenský kárný útvar	— odnětí svobody — nápravné opatření — —
smíšené	— vykázání pobytu — zákaz pobytu — — ztráta práva zastávat funkci nebo zákaz činnosti — ztráta funkce — peněžitý trest — — povinnost nahradit škodu	— — — — vyhoštění — zákaz činnosti — — peněžitý trest — propadnutí věci —
vedlejší	— propadnutí majetku — zbavení vojenské nebo zvláštní hodnosti —	— propadnutí majetku — ztráta vojenské hodnosti — — ztráta čestných titulů a vyznamenání

Prozkoumejme dále případy, kdy je vyloučeno současné uložení dvou různých trestů. Některé případy uvádí § 28, nikoli však všechny. Další plynou z §§ 30, 46, 47 a 51. Pro přehled se tu dá dobře použít tabulkového znázornění; znak — označuje neslučitelnost výslovně zákonem stanovenou, znak + případy opačné:

Tabulka II

Trest	Trest smrti	Odnětí svobody	Nápravné opatření	Ztráta čestných titulů	Ztráta vojenské hodnosti	Zákaz činnosti	Propadnutí majetku	Peněžitý trest	Propadnutí věci	Vyhoštění
Trest smrti	■	—	—	—	—	—	+	—	—	—
Odnětí svobody	—	■	—	+	+	+	+	+	+	+
Nápravné opatření	—	—	■	—	—	+	—	—	+	+
Ztráta čestných titulů	—	+	—	■	+	+	+	+	+	+
Ztráta vojenské hodnosti	—	+	—	+	■	+	+	+	+	+
Zákaz činnosti	—	+	+	+	+	■	+	+	+	+
Propadnutí majetku	+	+	—	+	+	+	■	—	+	+
Peněžitý trest	—	+	—	+	+	+	—	■	+	+
Propadnutí věci	—	+	+	+	+	+	+	+	■	+
Vyhoštění	—	+	+	+	+	+	+	+	+	■

Ne bez důvodu jsme neřekli přímo, že + znamená slučitelnost. Kombinace nápravné opatření plus vyhoštění není sice výslovně zákonem vyloučena, z účelu obou trestů však, myslím, plyne, že jsou rovněž neslučitelné. Těžko si představit případ, že by vzhledem k osobě pachatele a možnosti jeho nápravy nebylo třeba uložení trestu odnětí svobody a postačilo nápravné opatření, zároveň však tu byl obecný zájem na tom, aby pachatel — po odpykání nápravného opatření — byl z ČSSR navždy vyhoštěn.

Pochybnosti by ještě mohlo vzbudit spojení propadnutí majetku a propadnutí věci, jestliže vedeme analogii s nepřipustným spojením propadnutí majetku a peněžitý trest. Mezi oběma případy jsou určité rozdíly. Ukážeme si, v čem tyto rozdíly mezi peněžitým trestem a propadnutím věci jsou; z toho nám snad vyplyne, zda tu je situace do té míry odlišná, že by tresty propadnutí majetku a propadnutí věci slučitelné byly. Právní mocí o propadnutí majetku a propadnutí věci přechází vlastnictví k určitým majetkovým předmětům na stát. Právní mocí o peněžitém trestu vzniká státu pohledávka na peněžitou částku. Propadlé věci jsou svou povahou takové věci, které mají zcela určité použití nebo zcela určitý původ, kdežto peníze jsou nejobecnějším vyjádřením majetkové hodnoty, jejíž vztah k trestnému činu bývá zpravidla volnější než je tomu u propadlé věci. Propadnutí majetku a propadnutí věci postihuje předměty, které jsou v okamžiku právní moci ve vlastnictví pachatele, kdežto peněžitý trest často postihuje jeho budoucí příjmy (jinak by nemělo smyslu ustanovení trestního řádu o povolení splátek). Ze všech rozdílů by mohla být důvodem pro slučitelnost propadnutí majetku a propadnutí věci nejspíše jen ta okolnost,

že výrokem o propadnutí věci se zvláště zdůrazňuje zneškodnění určitých věcí, jež mají přímý vztah k trestnému činu. Myslím, že to je důvod dosti slabý. Jinak je propadnutí věci vedle propadnutí majetku zbytečné a vlastně i nelogické, protože propadnutí téže věci by se v rozsudku vyslovovalo dvakrát.

V sankcích zvláštní části jsou uváděny pouze tresty smrti, odnětí svobody, nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest a propadnutí věci, a to alternativně. Podle § 57 možno všude doplnit vyhoštění, ovšem ze zřetelem k účelu trestu nebude tato alternativa přicházet v úvahu u trestných činů závažnějších. Spojka „nebo“ v seznamu trestů ve zvláštní části má podle § 28 ten smysl, který logika označuje jako nevylučující; je to disjunkce, nikoli alternativa v přesném slova smyslu. Z trestů uvedených v jednotlivém ustanovení zvláštní části lze uložit každý samostatně nebo i více jich vedle sebe; nadto na základě ustanovení obecné části lze připojit jiné v § 27 uvedené tresty — a to vše s výhradou, že tresty jsou slučitelné.

Trestní zákon RSFSR z r. 1960 uvádí všechny tresty, které přicházejí v úvahu, přímo ve zvláštní části. Z příslušného ustanovení je patrné i to, zda tresty mohou být uloženy kumulativně nebo alternativně. Československá úprava trestů dává soudu sice větší výběr možností než sovětská a o to lépe hovoří požadavku individualizace, ovšem za cenu menší přehlednosti. Bez pečlivého pročtení obecné části nelze říci, co za který trestný čin pachatelů hrozí. Naproti tomu sovětský trestní zákon dává již v každém ustanovení zvláštní části jasný obraz o trestní hrozbě.

Bude jistě zajímavé podat přehled sankcí ve zvláštní části podle druhů a ukázat, kolikrát se která vyskytuje:

Tabulka III

Hlava	Počet trestních sazeb							
	Celkem	Tresty odnětí svobody			Tresty			
		samostatně	alternativně		nápravné opatření	zákaz činnosti	peněžitý trest	propadnutí věci
			trest smrti	jiné				
	a	b	c	d	e	f	g	h
I.	40	23	9	8	7	—	1	—
II.	69	24	—	45	41	16	35	11
III.	49	25	1	23	22	8	7	—
IV.	28	10	1	17	17	3	10	2
V.	19	6	—	13	13	3	5	1
VI.	13	12	—	1	1	—	1	—
VII.	24	14	1	9	9	3	—	—
VIII.	33	25	—	8	8	2	—	—
IX.	23	9	—	14	13	—	13	1
X.	11	6	5	—	—	—	—	—
XI.	14	11	—	3	3	—	1	—
XII.	45	34	11	—	—	—	—	—
Celkem	368	199	28	141	134	35	73	15

Každý odstavec je počítán zvlášť, odkazy na jiné sankce (§§ 99, 108) nejsou počítány. Součet $b + c + d = a$, kdežto součet $e + f + g + h$ se nemůže rovnat d , protože tyto tresty jsou někde po dvou i po třech v jedné sankci.

Z přehledu je vidno, že alternativy vedle trestu odnětí svobody jsou v souvislosti jednak s druhovým objektem trestného činu, jednak se všeobecným stupněm nebezpečnosti trestného činu. Trest smrti je omezen na trestné činy proti republice, trestné činy vojenské (k nim lze přiřadit i § 158 odst. 3 ze III. hlavy) a jim blízké trestné činy proti lidskosti; vedle toho je to ještě úmyslné obecné ohrožení se smrtelným následkem a vražda. Nápravné opatření je nejčastější sankcí po odnětí svobody (nepočítáme-li vyhoštění); u něho je souvislost s druhovým objektem patrná jen v tom, že chybí v 10. a 12. hlavě a je vzácný v 11. hlavě. Pozoruhodné je, že je vzácný i v 6. hlavě — trestné činy proti rodině a mládeži, kde sankce odnětí svobody s jedinou výjimkou nepřekračují 3 léta. Jinak je tu zřejmá souvislost se všeobecným stupněm nebezpečnosti pro společnost. Zákaz činnosti, peněžitý trest a propadnutí věci jsou převážně určeny na trestné činy hospodářského rázu, čímž míním nejen druhou hlavu zvláštní části, ale i některé jinde umístěné trestné činy, např. §§ 181 aj.

Všechny alternativy obsahují odnětí svobody. Jsou sankce s přísnější alternativou, tj. s trestem smrti, a s mírnější, tj. nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest a propadnutí věci. Nikdy není vedle odnětí svobody současně mírnější i přísnější alternativa. Nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest a propadnutí věci jsou v různých kombinacích. Ze všech patnácti možných bylo, resp. nebylo v zákoně použito těchto:

Tabulka IV

	Vyskytují se tyto kombinace:		
1.	nápravné opatření	peněžitý trest	propadnutí věci
2.	nápravné opatření zákaz činnosti	nápravné opatření peněžitý trest	peněžitý trest propadnutí věci
3.	nápravné opatření zákaz činnosti peněžitý trest	nápravné opatření peněžitý trest propadnutí věci	
	Nevyskytují se tyto kombinace:		
1.	zákaz činnosti		
2.	nápravné opatření propadnutí věci	zákaz činnosti peněžitý trest	zákaz činnosti propadnutí věci
3.	nápravné opatření zákaz činnosti propadnutí věci	zákaz činnosti peněžitý trest propadnutí věci	
4.	nápravné opatření zákaz činnosti peněžitý trest propadnutí věci		

Trestní sazby odnětí svobody vykazují oproti dřívějšímu značné změny. Vyšší tresty se redukovaly nejvýše na 15 let, úměrně se snižovaly i střední sazby, nižší většinou zůstávaly beze změn. Zvláště nízké sazby do 3 měsíců byly zvýšeny na horní hranici nejméně 6 měsíců. Kromě toho v ojedinělých případech byly zvyšovány nižší sankce u trestných činů páchaných typicky příživnickými, protispoločenskými živly, jako majetkové trestné činy, vydírání, loupež, zanedbání povinné výživy aj.

Ani zde u trestů odnětí svobody nebude bez zajímavosti podat statistický obraz sazeb. Tabulku využijeme zároveň k jinému pro praxi velmi užitečnému účelu: K základním sazbám přiřadíme výpočet zvýšených sazeb podle § 42, k čemuž se ještě v části III této statě několika slovy vrátíme:

Tabulka V

Sazba odnětí svobody			Vyskytuje se					
základ		§ 42	samostatně			alternativně		
roky	měsíce	roky/měsíce	§§*)	hlavy	kolikrát	§§*)	hlavy	kolikrát
0— $\frac{1}{2}$	4—8	0/4—0/8	284/1	12	2 ×	134/3	2 násl.	18 ×
0—1	8—16	0/8—1/4	211	6 násl.	8 ×	119	1 násl.	43 ×
0—2	16—32	1/4—2/8	142/1	2 násl.	13 ×	102	1 násl.	39 ×
$\frac{1}{2}$ —2	19—32	1/7—2/8	268/2	11,12	3 ×	—	—	—
0—3	24—48	2/0—4/0	112	1 násl.	10 ×	107/1	1 násl.	17 ×*
$\frac{1}{2}$ —3	27—48	2/3—4/0	100/1	1 násl.	26 ×	121/1	2 násl.	12 ×
0—5	40—80	3/4—6/8	—	—	—	171	3	1 ×
$\frac{1}{2}$ —5	43—80	3/7—6/8	134/2	2 násl.	15 ×	109/1	1 násl.	9 ×
1—5	46—80	3/10—6/8	98/1	1 násl.	34 ×	111	1	1 ×
1—6	54—96	4/6—8/0	136/2	2,4,6	4 ×	129/2	2	1 ×
1—7	62—112	5/2—9/4	283/1	12	1 ×	—	—	—
2—7	68—112	5/8—9/4	262/1	10,12	4 ×	—	—	—
1—8	70—128	5/10—10/8	116/3	2,8	2 ×	—	—	—
2—8	76—128	6/4—10/8	118/2	2 násl.	13 ×	—	—	—
3—8	82—128	6/10—10/8	115/1	1 násl.	13 ×	—	—	—
1—10	86—160	7/2—13/4	113	1	1 ×	—	—	—
2—10	92—160	7/8—13/4	242/2	8,11	2 ×	—	—	—
3—10	98—160	8/2—13/4	94/1	1 násl.	20 ×	—	—	—
5—10	110—160	9/2—13/4	115/2	1,2	2 ×	—	—	—
5—12	120—180	10/0—15/0	94/2	1 násl.	9 ×	—	—	—
8—12	138—180	11/6—15/0	92/1	1	2 ×	—	—	—
3—15	108—180	9/0—15/0	—	—	—	264	10,12	3 ×
5—15	120—180	10/0—15/0	117/3	2,12	3 ×	158/3	3 násl.	6 ×
7—15	132—180	11/0—15/0	—	—	—	283/2	12	1 ×
8—15	138—180	11/6—15/0	132/3	2,3,4	4 ×	263/2	10	1 ×
10—15	150—180	12/6—15/0	105/1	1 násl.	8 ×	94/3	1 násl.	9 ×
12—15	162—180	13/6—15/0	—	—	—	91	1,4,10	8 ×
Celkem					199 ×			169 ×

Poznámka *): v tomto sloupci uvedeno ustanovení, kde se sazba vyskytuje poprvé

Vnitřní souvislosti jsou na první pohled patrný. Nejmnější sazby odnětí svobody mají ve většině případů mírnější alternativu nápravné opatření, popř. další mírnější tresty. Pokud ji nemají, lze to většinou vysvětlit zvláštnostmi

12. hlavy o vojenských trestných činech. Nejprísnejší sazby odnětí svobody mají většinou přísnější alternativu trest smrti a poslední sazba se vůbec samostatně nevyskytuje. Střední sazby jsou bez alternativ.

Podíváme-li se na rozpětí trestu odnětí svobody, ukazuje se jasně, že se zákonodárce nijak nesnažil vtěsnat trestní sankce do předem stanovených odstupňovaných rámců. Pestrost sazeb většinou odpovídá individuálním zvláštnostem trestných činů, u vojenských trestných činů je zvyšována přizpůsobením sovětskému právu, někde dává tušit rozdílnou redakci jednotlivých hlav.

Předností zvolených sankcí odnětí svobody je, že rámce jsou přiměřeně široké; jen ojediněle, a to u vojenských a některých jim blízkých trestných činů, se vyskytují velmi široké rámce jako 1—10, 3—15 let. Nikde není absolutní výše trestu odnětí svobody a nikde není sankce bez horní hranice. Třeba však poznamenat, že sazby 3—15 let jsou svým původem sazbami pouze s dolní hranicí, neboť tu navazujeme na vojenské trestné činy sovětského práva⁴). Rozpětí 3—15 let odnětí svobody, vždy alternativní s trestem smrti, pokládám za přílišné a myslím, že je nelze zdůvodnit zvláštnostmi trestných činů, u nichž se vyskytuje. Vždyť přece bylo snadné oddělit základní a kvalifikovanou skutkovou podstatu těchto trestných činů.

Sankce odnětí svobody v sovětském trestním právu se pohybují v podobných proporcích jako v našem právu. Trestní zákon RSFSR uvádí ve zvláštní části nejen rámce sazeb odnětí svobody, ale i rámce nápravných prací, peněžitého trestu a vykázání pobytu. Myslím, že u našeho nápravného opatření takový rámec pro činnost soudů nepostrádáme; vždyť v sovětském právu zní tato sankce téměř stereotypně na jeden rok. Má to však význam pro neprávnické čtenáře zákona. U peněžitého trestu to má větší význam a rozdíly v trestním zákoně RSFSR jsou tu značné (čl. 135 — do 30 rublů, čl. 84 do 1000 rublů). Sovětský zákonodárce usměrňuje soud, aby ukládal i peněžitý trest v závislosti na závažnosti trestného činu a aby se nedal vést pouze majetkovými poměry pachatele. To je užitečné připomenout i pro naše právo, které v § 54 mluví pouze o poměrech pachatele. Podle mého názoru je nepochybné, že se i na peněžitý trest vztahují obecné zásady § 31 a že ustanovení § 54 má jen doplnit k nim to, co je pro peněžitý trest specifické⁵). Sovětský zákon je dále podrobnějším vodítkem i v tom, že u některých trestných činů upozorňuje na možnost vyřízení věci opatřením společenského působení.

Nakonec věnujme pozornost struktuře trestních sazeb odnětí svobody v těch ustanoveních, kde tyto sazby jsou odstupňovány ve více odstavcích téhož paragrafu. Ze všech 193 paragrafů zvláštní části, které obsahují trestní sankce (nepočítaje odkazy v §§ 99, 108), je 131 sankcí odstupňovaných, ostatní

⁴) Srov. např. čl. 193²⁰ písm. b) tr. zák. RSFSR 1926, čl. 261 tr. zák. RSFSR 1960, § 292 čs. tr. zák.

⁵) V diskusi připomněl dr. Tolar, že § 54 tuto funkci neplní, protože k osobním a majetkovým poměrům pachatele je třeba přihlížet při ukládání každého trestu již na základě § 31.

paragrafy obsahují sazbu jedinou. Tento celkový obraz je příznivý, neboť odstupňování znamená zpřesnění podmínek vyšší trestní odpovědnosti a odstranění příliš širokých sazeb.

Paragrafy s jedinou sazbou obsahují buď skutkové podstaty tak závažných trestných činů, že nižší tresty nepřicházejí v úvahu (§§ 91, 93, 114, 219, 289), anebo jen málo závažná jednání, kde naopak nepřicházejí v úvahu těžší případy; těchto je většina. Výjimečně jsou paragrafy s jedinou sazbou ve středních polohách (§ 113 se sazbou 1 až 10 let, § 220 se sazbou 3 až 8 let), anebo zabírají svou šíří od nízkých trestů až po nejvyšší (§§ 264, 292 se sazbou 3 až 15 let). Nezapomínejme ovšem, že odstupňování sazeb se může stát nejen v odstavcích téhož paragrafu, ale i v několika samostatných, obsahově na sebe navazujících paragrafech (např. §§ 196, 197 nebo §§ 219, 220 nebo §§ 93, 94 apod.).

Paragrafy s odstupňovanými sazbami jsou zpravidla konstruovány tak, že se sazby zčásti překrývají, např. § 241 odst. 1 se sazbou 3 až 8 let, odst. 2 se sazbou 5 až 12 let, odst. 3 se sazbou 10 až 15 let odnětí svobody. Na 23 místech zákona se setkáváme s tím, že nižší a vyšší sazba na sebe plynule navazuje, pouze v § 285 odst. 2 a 3 je mezera mezi horní hranicí nižší a dolní hranicí vyšší sazby. Při obsahovém zkoumání bychom našli možná ještě několik málo dalších takových mezer, např. mezi §§ 219, 220.

Plynulé navazování odstupňovaných sazeb je tedy výjimkou, skok mezi nimi vzácnou výjimkou. Nechceme se tu pouštět do obsahového rozboru těchto případů⁶⁾; to by se vymykalo charakteru tohoto článku. Chceme jen upozornit, že by každá taková výjimka měla být vždy dobře uvážena. Je možné, že tu věcné důvody k takové struktuře sazeb budou. Zde se pokusíme jen o obecné vyjádření závislosti mezi sazbami pro základní a kvalifikované skutkové podstaty.

Nebezpečnost pro společnost vyjádřená sazbou uvádí rozpětí mezi nejzávažnějšími a nejméně závažnými případy určitého trestného činu. Tato výše vyplývá pouze ze znaků uvedených ve zvláštní části⁷⁾. Je dána souhrnem skutečností jim odpovídajících, pro jednoduchost možno říci součtem. Horní hranice základní sazby odpovídá tedy součtu maximálních hodnot jednotlivých složek, dolní hranice kvalifikované sazby — součtu minimálních hodnot. Kvalifikovaná skutková podstata se liší od základní tím, že k znakům základu přistupuje nějaký další nový znak (např. § 241 odst. 3 — smrtelný následek), nebo že některý ze znaků základu je tak vystupňován, že kvalitativní vzrůst znamená novou kvalitu (ublížení na zdraví — těžká újma na zdraví) anebo

⁶⁾ Jsou to §§ 92, 95, 96, 117, 140, 153, 158, 159, 170, 174, 175, 179, 187, 216, 225, 227, 231, 279, 280, 282, 283, 285, 287.

⁷⁾ Při vyměřování trestu v konkrétním případě musíme ovšem posuzovat nejen závažnost skutečností odpovídajících těmto znakům, ale celou řadu dalších, v nich nezachycených okolností, jako např. osobu pachatele, pohnutky atd.

jsou to jakési záchytné body na stupnici plynule rostoucí veličiny (značná škoda).

Případy, kdy horní hranice nižší sazby se rovná dolní hranici vyšší sazby, možno shrnout do těchto dvou základních typů:

a) Nebezpečnost pro společnost základního trestného činu je tvořena souhrnem určitých neproměnných okolností (K) plus okolností proměnných (P) — dejme tomu výši škody, přičemž zvláště přitěžující okolnost záleží pouze ve vyšším stupni těchto proměnných okolností — dejme tomu je to značná škoda. Možno to vyjádřit vzorcem:

$$\text{horní hranice v odst. 1} = K + P$$

$$\text{dolní hranice v odst. 2} = K + P'.$$

Toto je ovšem případ velmi vzácný, neboť sotva najdeme takovou skutkovou podstatu, která by vyhovovala tomuto schématu. Téměř všechny znaky mohou být v konkrétních případech odstupňovány, tj. význam okolností jim odpovídajících je pro určení společenské nebezpečnosti různý.

b) Nebezpečnost pro společnost základního trestného činu je tvořena souhrnem více proměnných okolností (A, B), při čemž zvláště přitěžující okolnost záleží v nějaké další nové⁸⁾ okolnosti (C). Pak platí:

$$\text{horní hranice v odst. 1} = A_{\max} + B_{\max}$$

$$\text{dolní hranice v odst. 2} = A_{\min} + B_{\min} + C_{\min}$$

I toto je ovšem výjimečný případ, neboť okolnost zvláště přitěžující by se svým významem pro společenskou nebezpečnost musela přesně rovnat rozpětí, v jakém se pohybuje význam okolností odpovídajících znakům základní skutkové podstaty, tj.

$$C_{\min} = A_{\max} + B_{\max} - A_{\min} - B_{\min}$$

Početní úvahy pod a) a b) uvedené bychom mohli rozšířit i na případy, kdy mezi nižší a vyšší sazbou je mezera. Případ typu a), který předpokládá okolnost s plynule proměnným významem pro společenskou nebezpečnost, by ovšem neměl mít mezeru mezi nižší a vyšší sazbou.

Jsem si vědom toho, že nebezpečnost pro společnost není prostý součet nějakých komponentů, ale že je dána mnohem složitějšími vztahy. Nicméně se domnívám, že zjednodušený obraz nezkrsluje podstatné souvislosti a je proto užitečný. Na správnosti těchto úvah nic nemění ani materiální pojetí zvláště přitěžujících okolností (§ 88), třebaže prakticky mírní eventuální ne-

⁸⁾ Mohla by to ovšem být i okolnost typu P, P' z příkladu a) shora, tj. okolnost, která se v nižší míře vyskytuje již v základní skutkové podstatě.

příznivé důsledky nevhodně navazující vyšší trestní sazby. Jestliže skutečnost je ještě složitější, je to jen na podporu požadavku, aby se zákonodárce u odstupňovaných sazeb co možná nejvíce vyhýbal mezerám a plynulému navazování a aby raději volil sazby částečně se překrývající. Složitost skutečnosti bude totiž jen prohlubovat rozdíly v nebezpečnosti pro společnost mezi různými případy základních a kvalifikovaných trestných činů, takže shoda mezi horní hranicí nižší sazby a dolní hranicí vyšší sazby, která i podle zjednodušených schémat a) a b) byla zřejmě vzácná, bude spíše ještě vzácnější.

III.

Jednou z pozoruhodných novinek trestního zákona z r. 1961 je režim trestů pro zvláště nebezpečné recidivisty. Otázkami recidivy se v poslední době záslužně zabýval u nás doc. CSc dr Vybíral⁹⁾. Z celé problematiky recidivy se zde omezím pouze na vyšší trestních sazeb.

Pro zvláště nebezpečné recidivisty je stanovena obecně v § 42 vyšší trestní sazba odnětí svobody než „normální“ (nelze říci „základní“, protože nejde jen o prvé odstavce). Dosud nauka hovořila o obecných a zvláště přitěžujících okolnostech. Nyní tu máme, smíme-li to tak říci, „obecnou zvláště přitěžující okolnost“.

Sovětské právo řeší postih zvláště nebezpečných recidivistů také zvýšenými sazbami, je však konkrétnější a má o tom příslušná ustanovení ve zvláštní části u některých — nikoli u všech — trestných činů. Opět se tu tedy setkáváme se zjevem, na který jsme již výše narazili, tj. že naše úprava je obecnější, sovětská konkrétnější. Pro aplikaci zákona v případě, kterým se právě zabýváme, je proto třeba zdůraznit materiální pojetí zvláště nebezpečné recidivy podle § 41, které je důležitým korektivem proti nadměrnému používání § 42.

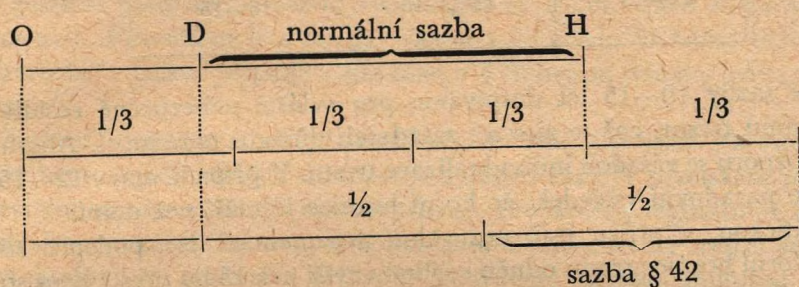
Vyšší trestní sazba podle čs. úpravy je v určitém poměru k sazbám normálním. Zákon o tom praví: „Horní hranice trestní sazby odnětí svobody stanovena v tomto zákoně se u zvlášť nebezpečného recidivisty zvyšuje o jednu třetinu. Zvlášť nebezpečnému recidivistovi soud uloží trest v horní polovině takto stanovené trestní sazby odnětí svobody.“ I zde platí maximum 15 let. O dolní hranici se tu sice výslovně nemluví, ale i zvláštní dolní hranice tu je. CSc dr Přenosil a CSc dr Tolar¹⁰⁾ ji počtetně vyjádřili tak, že se rovná aritmetickému průměru mezi horní hranicí normální sazby, zvýšené o třetinu, a normální dolní hranicí. Označíme-li normální horní a dolní hranici písmeny H, D, pak pro zvláště nebezpečného recidivistu platí

⁹⁾ *Právník*, č. 3/1961, str. 249 a č. 7/1961, str. 561.

¹⁰⁾ *Právník*, č. 2/1962, str. 101.

$$H_r = H + \frac{H}{3}, \quad D_r = \frac{H + \frac{H}{3} + D}{2} = \frac{H_r + D}{2}$$

Pro názornost ještě grafické vyjádření:

Pohodlnější a spolehlivější je ovšem mít po ruce tabulku¹¹⁾ přepočítaných sazeb, kterou jsme zde již uvedli a která by neměla chybět v žádném sebe-skrvnějším knižním vydání trestního zákona.

Ve výpočtu dolní hranice trestní sazby u zvláště nebezpečného recidivisty je problém, který byl již diskutován mezi praktiky a k němuž již zaujal své stanovisko Nejvyšší soud. Horní hranice H_r nesmí podle § 42 odst. 2 převyšovat 15 let. Máme s tímto omezením na 15 let počítat i při určování aritmetického průměru, který tvoří dolní hranici, anebo napřed vypočteme aritmetický průměr a pak teprve provedeme redukci horní hranice na 15 let?

Ciferné výsledky jsou v obou případech rozdílné, např.

Tabulka VI

Normální sazba	Zvýšená sazba	
	1. způsob výpočtu	2. způsob výpočtu
5—12	10 —15	$10\frac{1}{2}$ —15
8—12	$11\frac{1}{2}$ —15	12 —15
3—15	9 —15	$11\frac{1}{2}$ —15

Text zákona by svědčil pro druhý způsob. Postup myšlenek v § 42 je: a) zvýšit horní hranici, b) zjistit horní polovinu nové sazby, c) event. redukovat horní hranici na 15 let. To by však nebylo správné. Názorně o tom nás přesvědčí pokračování shora uvedené tabulky:

11) Srov. stanovisko Nejvyššího soudu č. TP 49/62. Tabulka tam uvedená neobsahuje všechny trestní sazby v zákoně se vyskytující. U trestní sazby 2 až 8 let je třeba upozornit na psací chybu: místo „6 r. a 10 m.“ má být „6 r. a 4 m.“

Tabulka VII

Normální sazba	Zvýšená sazba	
	1. způsob výpočtu	2. způsob výpočtu
10—15	$12\frac{1}{2}$ —15	15—15
12—15	$13\frac{1}{2}$ —15	16—15

V případě sazby 10—15 let dospíváme pro zvláště nebezpečné recidivisty k absolutnímu trestu, což je zjev ze zásadních důvodů nežádoucí. Absolutní trest je v rozporu se zásadou individualizace trestu. V případě sazby 12—15 let objevuje se paradoxní výsledek, že horní hranice je nižší než dolní.

Matematickou, v právu jistě nezvyklou argumentaci lze podepřít touto úvahou: Horní hranice trestu odnětí svobody vyšší než 15 let prostě neexistuje. Dolní hranice trestu podle § 42 odst. 1 je závislá na hranici horní. Tuto závislost musíme brát podle skutečné horní hranice; nemá tedy smyslu vycházet při výpočtu z nějaké jiné, fiktivní horní hranice. Zákonodárce zřejmě nezmýšlel vytvořit zde absolutní tresty, když říká: „soud uloží trest v horní polovině... sazby“, to jest v rozmezí horní poloviny sazby.

Dalším problémem je, zda zvýšení podle § 42 platí i pro mladistvé a jestliže ano, kolik toto zvýšení činí. Ani tato otázka nebyla zprvu v praxi nepochybná. Na semináři k otázkám mládeže¹²⁾ vyslovil předseda Nejvyššího soudu dr. Urválek názor, že „pokud jde o použití nového trestního zákona o zvlášť nebezpečném recidivistovi u mladistvého, není to sice... vyloučeno, avšak může být použito jen zcela ojediněle, např. jestliže se pachatel dopustil opětovně nebezpečných násilných jednání namířených proti životu“. Ve směrnicih III/1962 Sb. rozh. je však názor opačný: „nelze zásadně užít trestního zákona o zvlášť nebezpečných recidivistech u mladistvých (zejména vzhledem k ustanovení § 79 tr. zák. o trestních sazbách u mladistvých a ustanovení § 83 tr. zák. o podmíněném propuštění)...“. Přesto, že tu je již rozhodnutí takové autority, jako jsou směrnice, budiž mi dovoleno, abych se věcí zabýval, a to jen z hlediska zákonných sazeb.

Zjištění, že jde o zvláště nebezpečného recidivistu, má několik důsledků: zvýšení sazeb podle § 42, zprísnění předpokladů podmíněného propuštění podle § 62, odchýlný výkon trestu podle § 320 tr. ř. a výrok v rozsudku podle § 122 tr. ř. Zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých ze všech těchto důsledků výslovně vylučují jen druhý, a to v § 83. Poukaz na § 83 je proto dosti slabý argument; spíše by se nabízela úvaha a contrario stran ostatních dů-

¹²⁾ Seminář k otázkám rodiny a mládeže konaný ve dnech 19. a 20. února 1962 na ministerstvu spravedlnosti v Praze, str. 151 litografovaného záznamu.

sledků zvláště nebezpečné recidivy, tj. že se u mladistvých nevylučují. V § 79 je řečeno jen tolik, že trestní sazby odnětí svobody stanovené v tomto zákoně se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. Otázka je, co jsou to „trestní sazby stanovené v tomto zákoně“, zda to jsou sazby, které lze číst ve zvláštní části anebo sazby vyplývající ze zákona jako celku pro dospělé pachatele. Pravidlem je vykládat zákon jako celek. Uvažme tedy, co by to znamenalo v našem případě a zda snad v § 79 nejsou míněny jen sazby zvláštní části.

Zvýšení trestních sazeb při recidivě lze řešit, jak jsme již viděli, dvojnásobem: u jednotlivých ustanovení zvláštní části (v sovětském právu) nebo obecným ustanovením (v našem právu). Pro kterou legislativní techniku se rozhodneme, záleží na tom, u kolika ustanovení chceme trestní sazby zvyšovat; bude-li to nemnoho případů, použijeme prvního způsobu, bude-li to všeobecné pravidlo, užijeme druhého. Ta nebo ona legislativní technika má ovšem i důsledky pro srozumitelnost zákona, pro možnosti konkretizace a individualizace příslušných ustanovení. Nás tu však zajímá jen výše „trestních sazeb uvedených v tomto zákoně“. A tu myslím, že je čistě otázkou legislativní techniky, zda zvýšené sazby jsou ve zvláštní nebo obecné části. Omezovat výklad § 79 na trestní sazby napsané ve zvláštní části by bylo i proto nesprávné, že by zvláštní část našeho trestního zákona musela vypadat jinak v četných ustanoveních, kdyby nebylo obecného zvýšení podle § 42. U celé řady ustanovení by musely být další odstavce s vyšší sazbou pro případy recidivy. Proto ani text § 79 odst. 1 není důvodem proti použití § 42 u mladistvých. Pro vyloučení stigmatizace „zvláště nebezpečný recidivista“ u mladistvých mluví však jiné důvody, které vzdáleně zaznívají z §§ 74, 76 o pozorné péči, se kterou socialistická společnost přistupuje k mládeži, jež se dostala na scesti. To by však bylo třeba v zákoně vyjádřit výslovně. Odůvodnění směrnice III/1962 Sb. rozh. by bylo případnější, kdyby místo juristické argumentace pomocí §§ 79, 83 se dovolávala naznačené argumentace sociálně politické. Jinak souhlasím s tím, že se § 42 u mladistvých nemá zásadně užívat, jestliže dvojznačné slovo „zásadně“ chápeme jako pravidlo, které připouští jen velmi ojedinělé výjimky.

Kolik by tedy činily zvýšené trestní sazby pro mladistvé? Myslitelný je dvojnásob výpočtu: a) vyjít ze zvýšených sazeb pro dospělé (2. a 3. sloupec tabulky V) a redukovat je podle § 79 nebo b) vyjít ze snížených sazeb pro mladistvé podle § 79 a na ně použít přepočítacího klíče § 42. Oba způsoby se rozcházejí u vyšších trestních sazeb, kde se uplatňuje strop 1—5 let. Mám za to, že je tu třeba vycházet z toho, že „trestní sazby stanovené v tomto zákoně“ jsou v našem případě sazby zvýšené podle § 42. Proto první způsob výpočtu se zdá správnější. Prakticky to znamená, že z tabulky V, sloupec 2 a 3, platí — je-li náš názor správný — pro mladistvé pouze sazby v 1. a 2.

řádku zmenšené na polovinu, sazby v 3. až 6. řádku zmenšené na polovinu pouze ve svých horních hranicích, kdežto dolní hranice tu činí 1 rok. Všechny ostatní sazby sloupce 2 a 3 se redukují na 1—5 let.

Tabulka VIII

Základ	1. způsob výpočtu		2. způsob výpočtu	
	zvýšení § 42	redukce § 79	redukce § 79	zvýšení § 42
roky	měsíce	měsíce	měsíce	měsíce
0— 2	16— 32	8—16	0—12	8—16
1— 5	46— 80	12—40	6—30	23—40
3—10	98—160	12—60	12—60	46—80

Samo zvýšení podle § 42 by se tedy u mladistvých neprojevalo nijak citelně. To však není uspokojivý výsledek. Vždyť prakticky to budou případy sice výjimečné, ale mimořádně závažné. Zařazení mladistvého mezi zvláště nebezpečné recidivisty by se mělo projevit v sazbě výrazněji. Výrazné zvýšení je předností druhého způsobu výpočtu; myslím však, že se nelze pro ten či onen způsob rozhodnout jen podle účelového hlediska. Jinak nevidím žádný závažnější logický nebo systematický argument pro druhý způsob výpočtu. Je snad § 42 speciální v poměru k § 79?¹³⁾ Obě ustanovení jsou výjimkou z obecných zásad a tu je podle mého zdání věru těžko rozhodnout, které je speciálnější.

Jiná otázka ovšem je, zda vůbec je vhodné de lege ferenda takovým mechanickým způsobem přenášet instituci, určenou pro zcela jiný okruh pachatelů, na mladistvé. To se však vymyká z rámce našeho zkoumání.

IV.

Poslední část našeho rozboru věnujeme úhrnnému a souhrnnému trestu. Novinkou úhrnného trestu je, že zákon opustil princip asperace s maximální hranicí a zavedl princip absorpce sazeb. Další novinkou je, že případy dosud řešené dodatkovým trestem se nyní řeší vyslovením nového, „souhrnného“ trestu za současného zrušení trestu dřívějšího. Trestní zákon tu zobecnil postup, který dřívější trestní právo mělo jen v jediném případě (§ 22 odst. 3 tr. zák. 1950).

Důvodová zpráva k prvé změně stručně konstatuje, že „pro spravedlivé potrestání postačí trestní sazba u trestného činu ze sbíhajících se trestných

¹³⁾ Prof. Solnař v postgraduálním kursu, 27. 11. 1962, na tuto otázku odpověděl kladně. Doporučoval 2. způsob s tím, že po zvýšení podle § 42 je znovu třeba použít ustanovení § 79 o maximální horní a dolní hranici 1—5 let.

činů nejpřísněji trestného“. Původní znění důvodové zprávy pro připomínkové řízení poukazovalo na to, že trestní sazby jsou „dostatečně široké“. Průzkum ukázal, že možnosti zvýšení o 1/4 podle dřívějšího práva bylo používáno v mizivém promile případů. Druhou novinku odůvodňuje důvodová zpráva tím, že „ponechání dosavadního dodatkového trestu by vyžadovalo upravit způsob jeho ukládání vzhledem ke všem druhům trestů, které mohou nyní být ... uloženy dřívějším rozsudkem. Taková úprava pro všechny druhy trestů by zkomplikovala zákon, ztěžovala jeho pochopení a ztěžovala by i práci soudů“. To je jen důsledek skutečnosti, kterou prokázal CSc dr Tolar ve své práci¹⁴⁾, že souhrnný trest lépe plní požadavek, aby trest za sbíhající se trestné činy byl jednotný, homogenní.

V podstatě stejnými pravidly se řídí ukládání trestu při souběhu podle sovětského trestního práva (čl. 40 tr. zák. RSFSR). Pro úhrnný trest nemá zákon zvláštní označení. Jeho maximální výměra je dána sazbou za čin nejpřísněji trestný. Soud však musí v rozsudku vyslovit trest „odděleně za každý trestný čin“. Teprve pak určí úhrnný trest „tím, že méně přísný trest je absorbován přísnějším anebo úplným či částečným sčítáním uložených trestů v mezích stanovených článkem obsahujícím nejpřísnější trestní sazbu.“

Tuto úpravu dával v úvahu svého času prof. DrSc Solnař¹⁵⁾ i pro naše právo, vycházejí ovšem z dřívějšího systému trestů. Výhodu spatřoval v tom, že při pozdější změně trestu, např. v důsledku amnestie pro jeden ze sbíhajících se trestných činů, je tu hned po ruce podklad pro rozhodnutí o trestu za druhý neamnestovaný trestný čin. Domnívám se, že výhoda je tu právě jen při dvou sbíhajících se trestných činech. Aby tato výhoda byla zachována i pro tři trestné činy, musel by soud předběžně vyslovit nejen tresty odděleně za každý ze tří činů (a, b, c.), ale též pro kombinaci ab (bude-li amnestován c), ac (bude-li amnestován b) atd. Pro čtyři trestné činy je to již $\binom{4}{1} +$

$+\binom{4}{2} + \binom{4}{3} = 14$ kombinací! Z praxe je známo, že souběhy tří, čtyř i více trestných činů nejsou žádnou vzácností. Další okolností, jež zamýšlenou výhodu činí problematickou, je, že soud při pozdější změně úhrnného trestu, odpadne-li některý z původně pachatelů přičítaných trestných činů, neposuzuje věc výhradně ex tunc; přihlíží a má přihlížet i k pozdějšímu vývoji situace a osoby pachatele. A tak se domnívám, že netřeba litovat, že zákon nežadá a ani nepřipouští, aby soudce úhrnný trest rozepisoval. Ostatně při nynějším systému trestů by to bylo zvlášť komplikované.

O souhrnném trestu má trestní zákon RSFSR ustanovení velmi jednoduché: Platí stejná pravidla jako pro úhrnný trest; trest odpykaný na základě dřívějšího odsouzení se započítá. O zrušení dřívějšího rozsudku není tam zmínka.

¹⁴⁾ *Trest úhrnný a souhrnný*, NČSAV, Praha (v tisku).

¹⁵⁾ *Nová kodifikace trestního práva a úkoly vědy*. Stát a právo III, NČSAV, Praha 1957, str. 111.

Vraťme se však k našemu platnému právu. Z problematiky úhrnného trestu vybereme dvě otázky: 1. co je „zákonné ustanovení, které se vztahuje na trestný čin z nich (tj. ze sbíhajících se trestných činů) nejpřísněji trestný“, 2. jaký vliv mají ostatní v tomto nejpřísnějším ustanovení absorbované trestní sazby.

O tom, kterou sankci je třeba pokládat za nejpřísnější, zákon přímo neříká nic. Zdá se, že odpověď je nabílední. Pohled na tabulku trestních sankcí IV nám však ukáže, že jsou tu problémy. Samozřejmě je toto: Trestní sazba obsahující alternativně trest smrti je přísnější než sazba bez takové alternativy. Při jinak stejných sazbách odnětí svobody je mírnější ta, která připouští mírnější alternativu, např. nápravné opatření, zákaz činnosti apod. Obtíž nečiní ani srovnání sazeb typu 1—10 a 2—7 let odnětí svobody (tj. druhá sazba je v obou směrech překryta rámcem první sazby), neboť na to pamatuje druhá věta § 35 odst. 1. Co však platí, když srovnáváme následující dvojice (příslušný skutkový děj lze si snadno představit):

- I. příklad § 247 odst. 1 $\frac{1}{2}$ —3 léta odnětí svobody nebo nápravné opatření nebo peněžitý trest
§ 213 odst. 1 0—1 rok bez mírnější alternativy
- II. příklad § 124 odst. 1 0—2 léta odnětí svobody nebo peněžitý trest nebo propadnutí věci
§ 156 odst. 1 0—2 léta odnětí svobody nebo nápravné opatření

Otázka v I. příkladu zní, zda máme posuzovat přísnost sankce podle nejpřísnějšího nebo nejmírnějšího možného trestu. Všimněme si, že trestní právo spojuje nebo spojovalo některé účinky s určitou výší horní hranice trestní sankce (promlčení trestního stíhání, obligatorní obhajoba, obligatorní předběžné projednání obžaloby), jiné účinky pak váže nebo vázalo na dolní hranici (obecná trestnost spolčení, trestnost nepřekážení, vyšší trestnost nadřezování, obligatorní vazba). To má své dobré důvody. Někdy nás zajímá, jaký je nejnižší možný stupeň nebezpečnosti daného trestného činu, jindy zase, jaký je nejvyšší možný. Není třeba zde rozvádět všechny souvislosti jmenovaných institucí trestního práva s tou či onou hranicí trestní sazby. Pro úhrnný trest budovaný na principu absorpce sazeb, je pochopitelně rozhodující horní hranice. To je *implicite*¹⁶⁾ obsaženo ve větě: „Jsou-li dolní hranice trestních sazeb odnětí svobody různé, je dolní hranicí úhrnného trestu nejvyšší z nich“ (§ 35 odst. 1); kdyby rozhodující byla dolní hranice, byla by tato věta zbytečná. Mírnější alternativy, tj. nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest, propadnutí věci (a není pochyb, že jsou to skutečně mírnější alternativy než nepodmíněný trest odnětí svobody), představují nám další dolní hranice *sui generis* u celé alternativní sazby.

¹⁶⁾ Výslovně to v § 35 obsaženo není. První věta odst. 1 hovoří o trestném činu nejpřísněji trestném; jde však o to, podle čeho tuto přísnost posuzujeme.

Naše závěry potvrzuje i poslední věta § 35 odst. 1, která má právě na mysli případ I, při čemž zákon stanoví „na některý z ... trestných činů pouze trest odnětí svobody“ a mlčky se rozumí, že se vyměřuje trest podle jiného ustanovení, které má přísnější (nikoli stejný, protože při stejných sazbách odnětí svobody by bylo přísnější to ustanovení, jež nemá mírnější alternativu a citovaná věta zákona by se neuplatnila), leč alternativní trest odnětí svobody.

Prozatím jsme nerozlišovali mezi mírnějšími alternativami trestu odnětí svobody. K zamyšlení nad touto otázkou nás vede příklad II. Z tabulky IV vyčteme, že z uvažovaných trestů (nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest, propadnutí věci) musíme srovnávat — za předpokladu stejné sazby odnětí svobody a ten je skutečně v zákoně v řadě případů splněn — bezmála každý s každým. Nemusíme zatěžovat tento článek zkoumáním, které kombinace jsou praktické. Teoretické řešení by nám to neusnadnilo. Jisto je, že je celá řada případů velmi praktických.

Srovnáváním tíže uvedených trestů (nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest a propadnutí věci) se zabýval již CSc dr Růžek pro potřeby zákazu reformationis in peius. Ačkoli jemu šlo především o srovnání určité výměry trestu, kdežto nám o trestní sazbu, uvažoval Růžek také o sazbách: „Rozdílnost těchto zvláštností úkolů nedovoluje zásadně řadit vedlejší tresty do pořadí podle jejich tíže. Z pořadí vedlejších trestů ve výpočtu § 18 odst. 2 tr. zák. a v § 11 odst. 2 tr. zák. spr. nelze proto dovozovat nic pro řešení vzájemného poměru jednotlivých vedlejších trestů podle jejich tíže.“¹⁷⁾ Z toho pak činí některé výjimky (např. propadnutí majetku — peněžitý trest), kdy srovnání připouští.

Růžek se mohl pro zákaz reformationis in peius vyhnout srovnávání tehdejších vedlejších trestů, my se tomu však vyhnout nemůžeme. Nepomohlo by nám ani prohlásit o sazbách v příkladu II, že obě jsou stejně těžké, neboť i to by bylo srovnáváním; postavení nápravného opatření, zákazu činnosti, peněžitého trestu a propadnutí věci na stejnou úroveň by bylo řešením horším než jakékoli jejich, byť i nedokonalé odstupňování. Zákon důsledně všude ve zvláštní části dodržuje stejné pořadí jako je i v § 27, totiž nápravné opatření, zákaz činnosti, peněžitý trest, propadnutí věci. Uvažme, zda je to alespoň přibližně stupnice tíže trestů.

Nápravné opatření má zvláštní postavení vůči ostatním trestům zde jmenovaným — je to dřívější hlavní trest, s možností přeměny v odnětí svobody, zahrnuje v sobě i majetkovou újmu, ale jeho podstata je v něčem jiném, ve výchově prací. Právem je můžeme řadit na první místo v pořadí. Horší je to s pořadím tíže zákazu činnosti, peněžitého trestu a propadnutí věci.

Oba majetkové tresty je sice možno v konkrétním případě vyjádřit v korunách a srovnávat, ale nám jde o srovnání na obecnější úrovni. A tu nelze říci,

¹⁷⁾ *Zákaz reformationis in peius v novém trestním řádu*. Stát a právo IV, NČSAV, Praha 1957, s tr. 135 násl., cit. místo na str. 162.

který z obou trestů působí pachateli větší majetkovou újmu. Některé podmínky pro jejich ukládání jsou si velmi blízké: „získal nebo snažil se získat majetkový prospěch“ — „věc, kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj“, nicméně podmínky ukládání peněžitého trestu jsou a zejména dříve byly závažnějšího rázu. Nezaplacení peněžitého trestu donedávna mělo pro pachatele velmi závažné následky, náhradní trest odnětí svobody. Naproti tomu propadnutí věci se ve svých podmínkách i účincích velmi blíží zabrání, které již vůbec není trestem, ale ochranným opatřením. Snad tedy i ve vztahu peněžitý trest — propadnutí věci je zákonné pořadí i pořadím co do tíže trestu.

Nejobtížnější je srovnávat zákaz činnosti s majetkovými tresty. Než i zde patrně odpovídá zařazení v zákoně povaze trestu. Zákaz činnosti prakticky znamená ztrátu možnosti pracovat v určitém druhu povolání po několik let. Je tedy zásahem do pracovního zařazení a tím se tento trest již blíží nápravnému opatření; trvá však zpravidla delší dobu než nápravné opatření a znamená tak obtížné omezení, často i s finančními důsledky. Tím se dotýká citelněji přímo osoby pachatele než majetkové tresty. S touto koncepcí je sice v rozporu úprava zahlazení, které u majetkových trestů (peněžitého trestu, propadnutí věci) je vázáno lhůtou jednoho roku, kdežto u nápravného opatření a zákazu činnosti následuje ihned po odpykání trestu. Nezapomínejme však, že toto „ihned po odpykání“ u nápravného opatření může činit jeden rok, u zákazu činnosti dobu ještě mnohem delší, počítáme-li od počátku výkonu trestu. Ostatně úprava zahlazení není spolehlivým ukazatelem tíže trestu¹⁸⁾.

Těmito úvahami jsme dospěli k jakýmsi výsledkům, ale nevyvrátili jsme námitku Růžkovu, že tu chybí tercium comparationis, společné měřítko tíže trestu pro všechny čtyři srovnávané tresty. Myslím však, že tu přece jen jedno měřítko je, měřítko, jež nelze vyjádřit ani v korunách ani v měsících a letech, ale možno je zvážit soudcovskou zkušeností. Je to otázka, do jaké míry se trest dotýká přímo osoby pachatele. Je zajímavé, že zhruba stejnou stupnicí trestů dostaneme, srovnáme-li výchovný účinek a možnosti uplatnění veřejnosti na výkonu trestu. Hledisko osoby pachatele nám potvrzuje, že nápravné opatření je ze srovnávaných trestů nejzávažnější, neboť zákon jím u méně závažných trestných činů nahrazuje krátkodobé tresty odnětí svobody; také výchovné působení kolektivu spolupracovníků je tu nejsilnější. Po něm následuje zákaz činnosti, který — jak uvedeno — se rovněž silně dotýká osoby pachatele a jeho zaměstnání. Kdežto nápravné opatření určuje zaměstnání pachatele pozitivně, tj. kde musí pracovat, zákaz činnosti je určuje negativně, tj. kde nesmí pracovat (kromě toho ovšem se týká i činností, jež nemusí souviset s povoláním). Negativní určení není tak citelné jako pozitivní. U majetkových

¹⁸⁾ Srov. § 39 odst. 3, kde máme pro jeden a tentýž trest vedle normální lhůty pro zahlazení ještě zvláštní kratší lhůtu, závislou na určitém způsobu výkonu trestu.

trestů je spoluúčast veřejnosti nepatrná. Peněžitý trest se dotýká blíže osoby pachatele než propadnutí věci, neboť jeho ukládání je vázáno na pohnutky trestného činu, na subjektivní stránku, kdežto propadnutí věci je vázáno na souvislost věci s trestným činem, souvislost spíše objektivního rázu.

Srovnávání nápravného opatření, zákazu činnosti, peněžitého trestu a propadnutí věci můžeme tedy uzavřít podmíněným výrokem: Musíme-li nějaké pořadí stanovit, je pořadí v zákoně uvedené nejvhodnější ze všech jiných možných. Přijmeme je tedy i pro účely § 35 odst. 1. Můžeme tak učinit bez obav, protože to nemá žádné věcné důsledky pro výměru trestu. V příkladu II je tedy trest podle § 156 odst. 1 trestem přísnějším.

Druhou otázku z oblasti úhrnného trestu jsme stručně označili jako vliv absorbovaných trestních sazeb. Jinými slovy lze říci: Jaká právní úprava zajišťuje, aby pachatel, odsouzený podle nejprísnejší sazby, neunikl některým trestním důsledkům plynoucím z ostatních trestních sazeb absorbovaných nejprísnejší sazbou?

Možno nalézt v § 35 odst. 1 tři případy takového vlivu absorbovaných trestních sazeb: a) „Jsou-li dolní hranice trestních sazeb odnětí svobody různé, je dolní hranicí úhrnného trestu nejvyšší z nich.“ b) „Stanoví-li tento zákon na některý z takových trestných činů pouze trest odnětí svobody, nemůže být úhrnným trestem jiný z trestů uvedených v § 27 jako trest samostatný.“ c) „Vedle trestu přípustného podle takového zákonného ustanovení lze v rámci úhrnného trestu uložit i jiný druh trestu, jestliže jeho uložení by bylo odůvodněno některým ze souzených trestných činů.“

K prvému případu není třeba nic dodávat. Je to ustanovení známé nám již z trestního zákona z r. 1950. Druhý případ je v zákoně formulován kuse, protože se tu nemluví o trestu vyhoštění, který přece může být vždy uložen jako trest samostatný. Při úhrnném trestu není důvodu k výjimce. Kusou dikci lze si vysvětlit výjimečností trestu vyhoštění a mezeru v zákoně vyplnit správným systematickým výkladem zákona.

V třetím případě mám pochybnosti, zda tu je na místě výraz „lze“ a zda tu spíše nebyla míněna nutnost uložit i jiný druh trestu vedle trestu uloženého podle nejprísnejší trestní sazby sbíhajících se trestných činů. Možnost uložit další tresty je tu přece vždy na základě § 28 a není třeba ji zde zvlášť připomínat.

Proti tomu lze namítat¹⁹⁾, že by obligatorní uložení takového trestu nebylo v souladu se zásadou individualizace trestu. Zejména by tu šlo o to, že a) úhrnný trest uložený podle nejprísnejší sazby by byl tak vysoký, že další trest odůvodněný — izolovaně posuzováno — některým ze sbíhajících se trestných činů by byl zbytečný (např. při víceletém trestu odnětí svobody uloženém staršímu

¹⁹⁾ Na tuto námitku upozornil dr. Tolar, který pokládal výraz „lze“ v zákoně za správný.

pachateli by nebylo třeba ukládat zákaz činnosti např. v určitém povolání, protože vzhledem k věku po propuštění nebude toto povolání přicházet v úvahu), b) že by se tím některé tresty, jejichž uložení je podle zákona fakultativní (např. § 49 odst. 1, § 53 odst. 2 aj.) stávaly obligatorními.

Pokud jde o smysl námitky konkretizovaný ad b), lze se námitce vyhnout vhodnou formulací zákona. Nejde zde samozřejmě o obligatorní ukládání trestů, které jsou jinak fakultativní. Jde tu jen o to, že když je určitý trest (podle zákona fakultativní) v konkrétním případě odůvodněn, musí se projevit i v úhrnném trestu. Závažnější je však smysl námitky ad a). Případy toho druhu by se skutečně vyskytnout mohly. Půjde však asi o ojedinělé výjimky, protože za prvé ani delší trest odnětí svobody nenahradí rovnocenným způsobem účinky dalších v § 27 jmenovaných trestů (ostatně ani v uvedeném příkladu není zcela bez významu uložit zákaz činnosti), za druhé některé méně závažné sbíhající se trestné činy se v kvalifikaci a tím ani v trestu neprojeví z důvodu faktické konsumpce.

Po tomto vysvětlení mám i nadále za to, že slovo „lze“ nevystihuje podstatu věci, uznávám však, že tu není ani bezvýjimečná nutnost. Formulace zákona, nemá-li upadnout do těžkopádnosti a složitosti, se však nemůže pouštět do vysvětlování podrobností. Spíše by však bylo na místě užít v zákoně výrazu „soud uloží“ nebo „soud zpravidla uloží“ a podrobnosti ponechat výkladu.

Jen několik slov z hlediska trestních sazeb věnujeme též souhrnnému trestu. Souhrnný trest podle § 35 odst. 2 nesmí být mírnější než trest uložený rozsudkem dřívějším. To je přirozené, protože vždy se posuzuje těžší vina než se posuzovala v rozsudku dřívějším. Kdežto v § 35 odst. 1 jsme srovnávali trestní sazbu, zde srovnáváme výměru trestu. Proto tu budou použitelné úvahy Růžkovy psané pro zákaz reformationis in peius.

Souhrnný trest nemusí nutně obsahovat týž druh trestu, který byl uložen dřívějším rozsudkem. Přesto je však třeba vyloučit nežádoucí důsledky, jež by vznikly, kdyby se některé dříve uložené a již vykonané tresty neopakovaly v souhrnném trestu a kdyby se pachateli měla vracet některá ztracená práva. Zákonodárce pokládal za nutné vždy znovu uložit v souhrnném trestu ztrátu čestných titulů a vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, propadnutí majetku a propadnutí věci; netřeba tedy opakovat zejména nápravné opatření, zákaz činnosti a peněžitý trest. Jestliže byl pachateli původně uložen některý trest, který se již neobjeví v souhrnném trestu, odpykaná část se započítat a — není-li to možno — přihlédne soud k této skutečnosti při stanovení druhu trestu, popř. jeho výměry (§ 38).

Завěrem možno zdůraznit dvě myšlenky, jež obě byly v předchozím výkladu doloženy na konkrétních příkladech. Prvá je obecnou charakteristikou nového systému trestů. Tento systém umožňuje ve vysokém stupni individualizaci trestu. Ve srovnání se sovětským právem jde ještě dále v tomto směru, avšak za cenu menší přesnosti a srozumitelnosti zákona. Náš zákon přesouvá celou řadu otázek do obecné části, kde je řeší obecně. Toto legislativně technické řešení klade samozřejmě větší nároky na ty, kdo zákon vykládají. Zejména je třeba dbát vzájemné souvislosti ustanovení obecné a zvláštní části, obecných a zvláštních zásad ukládání trestu, atd. Druhá myšlenka je, že pro legislativní práci je účelné v závěrečné redakci pořídit takové a podobné přehledy, jaké přináší tento článek. Tabulký a jiné přehledy ukážou souvislosti, které by při dílčím pohledu mohly uniknout pozornosti a tak mohou přispět k větší jednotnosti textu zákona.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена по преимуществу законодательно-техническим вопросам новой системы наказаний. Проблематика чехословацкого уголовного права сравнивается с аналогической регулировкой уголовного кодекса РСФСР 1961 года.

В кратком введении анализируется значение использованных в настоящей статье методов (статистики, математических операций, таблиц, диаграмм) для легислативной работы и для толкования закона.

Часть II содержит обзор системы наказаний с нескольких точек зрения. Наказания в общем можно разбить на три группы аналогично советскому подразделению, на наказания основные, дополнительные и наказания смешанного характера. Далее здесь исследуется вопрос, когда невозможно одновременное назначение двух разных наказаний (см. таблицу II). Таблицы III и V дают обзор частоты разных рамок санкций в законе. Из обзора явствует связь рамок санкций с видовым объектом преступления. В заключении части II автор обосновывает свой взгляд, что рамки низших и высших санкций в том же постановлении закона должны отчасти перекрываться.

В III части решаются два вопроса о наказании для особо опасных рецидивистов согласно § 42 УК. Первый вопрос касается того, как исчисляются повышенные рамки санкции у наиболее тяжких рамок (таблицы VI, VII). Другой вопрос касается возможности применения § 42 УК в отношении несовершеннолетних. Статья приходит к выводу, что в преобладающем большинстве случаев это является нежелательным, но закон этого не исключает; кажется, что повышение согласно § 42 УК в отношении несовершеннолетних касалось бы только шести наиболее низких рамок санкции, указанных в таблице V.

IV часть рассматривает вопросы, касающиеся назначения наказания при совокупности преступлений, так называемого суммарного наказания (ч. 1 § 35 УК — úhrnný trest, ч. 2 § 35 УК — souhrnný trest). Регулировку, которая в отношении наказания по совокупности расписывает его составные части, автор не считает примером достойным подражания. Из проблематики наказания по совокупности решается здесь вопрос, по чему следует рассматривать строгость рамок санкции; проблематическим представляется здесь в особенности то, когда мы сравниваем рамки санкции, содержащие только лишение свободы, с рамками санкции, содержащими более мягкие и альтернативные наказания

(исправительные работы без лишения свободы и др.). Автор приходит к выводу, что законная очередность является и очередностью в отношении тяжести наказаний, поскольку мы вообще можем тяжесть наказаний сравнивать. Далее здесь рассматривается вопрос, какая правовая регулировка обеспечивает то, чтобы виновный, осужденный согласно наиболее строгим рамкам санкции, не избежал некоторых уголовных последствий, вытекающих из остальных уголовных рамок санкции, поглощенных наиболее строгими рамками санкции. Статья здесь делает предметом своего рассмотрения толкование правильного смысла ч. 2 § 35 УК и показывает, что нельзя пользоваться только буквальным толкованием.

Заключение обобщает две идеи, разработанные в статье на ряде примеров. Прежде всего, новый чехословацкий уголовный кодекс существенно повысил возможности индивидуализации наказания, но правильное применение новой системы наказаний предъявляет большие требования к судам; в особенности следует соблюдать принципы логического и систематического толкования. Далее, для законодательной работы весьма полезно производить статистические, легко обозримые сравнения того вида, каковыми являются некоторые таблицы в статье.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz ist hauptsächlich den gesetzgebungstechnischen Fragen unseres neuen Strafsystems gewidmet. Die Problematik des tschechoslowakischen Strafrechts wird mit der analogen Regelung in dem Gesetz der RSFSR aus dem Jahre 1961 verglichen.

In einer kurzen Einleitung (I) wird die Bedeutung der in diesem Aufsatz benützten Methoden (Statistik, mathematische Operationen, Tabellen und Diagramme) für die legislative Arbeit und für die Gesetzesauslegung analysiert.

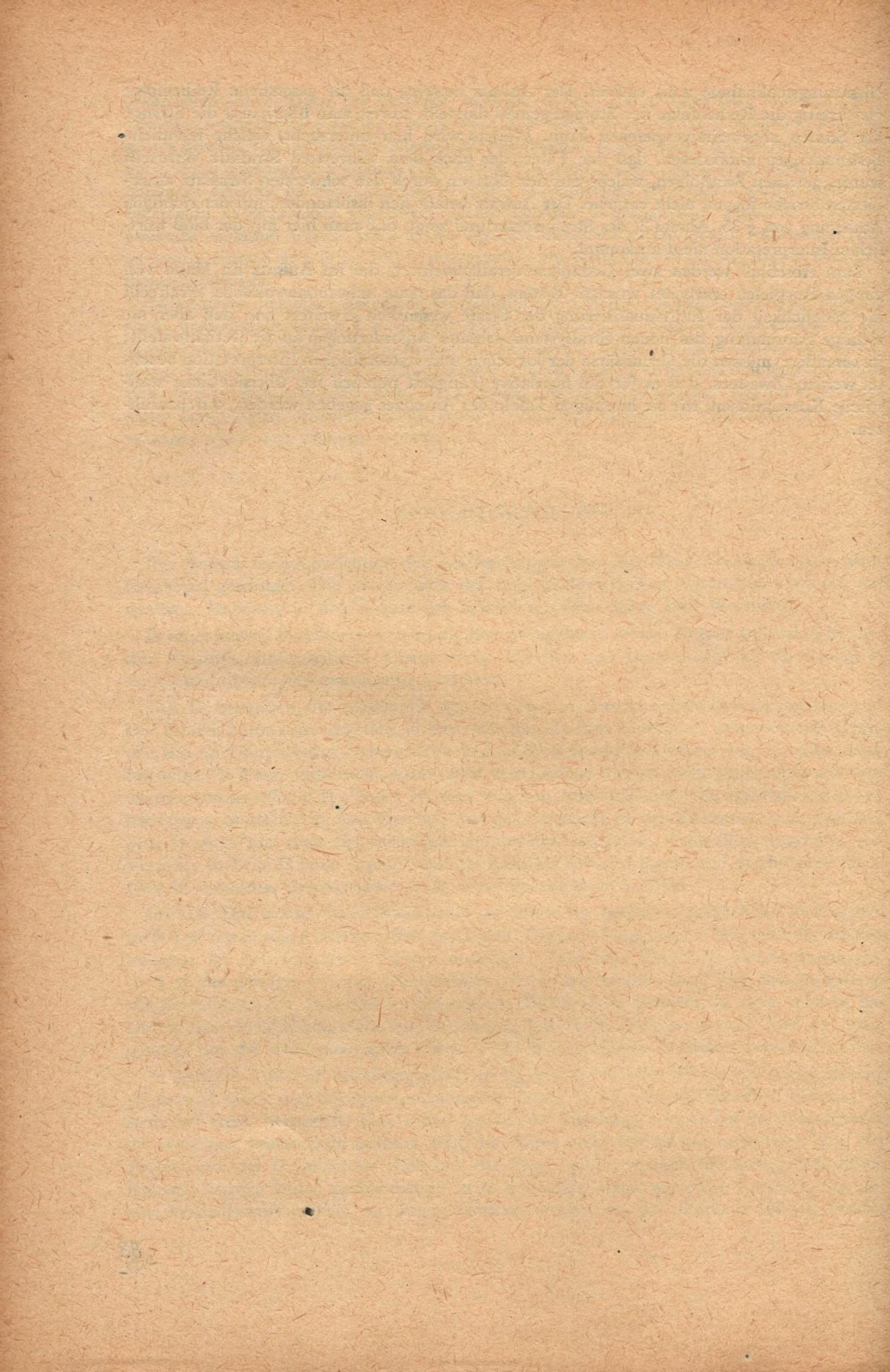
Teil II behandelt die Systematik der Strafen von verschiedenen Gesichtspunkten aus. Die Strafen kann man ungefähr in drei, der sowjetischen Einteilung entsprechende Gruppen, d.h. in Hauptstrafen, Nebenstrafen und in Strafen von gemischter Art, einteilen. Weiters wird die Frage untersucht, wann zwei verschiedene Strafen nicht gleichzeitig auferlegt werden können (Tafel II). Tafel III und V geben Aufschluß über die Häufigkeit der verschiedenen Strafsätze in dem Gesetze. Aus der Übersicht ist der Zusammenhang zwischen dem Strafsatz und dem Gruppenobjekt der Straftat ersichtlich. Schließlich begründet der Verfasser in Teile II seine Ansicht, daß die Rahmen der niedrigeren und der höheren Strafsätze in derselben Gesetzesbestimmung sich teilweise decken sollen.

Im III. Teil werden zwei Fragen, die die Strafe für besonders gefährliche Rezipidivisten nach § 42 des Strafgesetzes betreffen, behandelt. Die erste Frage lautet: Wie wird der erhöhte Strafsatz bei den schwersten Strafen errechnet (Tafel VI, VII)? Die zweite untersucht, ob § 42 des Strafgesetzes bei Jugendlichen angewendet werden darf. Der Aufsatz gelangt zur Schlußfolgerung, daß dies in den meisten Fällen nicht geeignet ist, doch schließt das Gesetz diese Möglichkeit nicht aus; es scheint, daß die Straferhöhung nach § 42 des Strafgesetzes nur die sechs niedrigsten der in Tafel V angeführten Strafsätze betreffen könnte.

In dem IV. Teil wird die Gesamtstrafe (§ 35, Abs. 1, No 140/1961 der Gesetzessammlung — úhrnný trest) und die zusammenfassende Strafe (§ 35, Abs. 2, desselben Gesetzes — souhrnný trest) behandelt. Eine solche gesetzliche Regelung, welche bei der Gesamtstrafe die einzelnen Bestandteile anführt, hält der Autor nicht für nachahmungswert. Von der Problematik der Gesamtstrafe wird hier die Frage gelöst, wonach die Strenge der Strafe beurteilt werden kann; problematisch ist es besonders, wenn wir einen Strafsatz, der nur eine Freiheitsstrafe enthält, mit einem Strafsatz vergleichen, der alternativ mildere Strafen

(Besserungsmaßnahme u.ä.) enthält. Der Aufsatz beweist, daß die gesetzliche Reihenfolge gleichzeitig die Reihenfolge der Strenge gemäß darstellt, soweit man überhaupt die Strenge der Strafen allgemein vergleichen kann. Weiters wird hier untersucht, welche rechtliche Bestimmungen garantieren, daß der Täter, der nach dem schwersten Strafsatz verurteilt wurde, gewissen Straffolgen, welche aus den übrigen durch den schwersten Strafsatz absorbierten Strafen folgen, nicht entgehe. Der Aufsatz befaßt sich insbesondere mit der richtigen Auslegung von § 35, Absatz 2, des Strafgesetzes und zeigt, daß man hier mit der bloß wörtlichen Interpretation nicht auskommt.

Zum Abschluß werden zwei Gedanken verallgemeinert, die im Aufsatz an Hand von einigen Beispielen erarbeitet wurden. Erstens, daß das neue tschechoslowakische Strafrecht die Möglichkeit der Individualisierung der Strafe wesentlich erweitert hat, daß aber die richtige Anwendung des neuen Strafsystems erhöhte Anforderungen an die Gerichte stellt; insbesondere müssen die Grundsätze der logischen und systematischen Interpretation beachtet werden. Zweitens, daß es für die legislative Tätigkeit nützlich ist, übersichtliche statistische Korrelationen, wie sie in einigen Tafeln des Aufsatzes gegeben wurden, durchzuführen.

NOVÝ TRESTNÍ ŘÁD A KRIMINALISTIKA

НОВЫЙ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС И КРИМИНАЛИСТИКА

DIE NEUE STRAFORDNUNG UND DIE KRIMINALISTIK

IVAN PJEŠČAK

Náš nový trestní řád (zák. čís. 141/61 Sb.) odpovídá potřebám společnosti v období vybudování socialismu, budování vyspělé socialistické společnosti a shromažďování sil pro přechod ke komunismu. Zákonná úprava je volena tak, aby mohla sehrát významnou úlohu zejména v boji proti kriminalitě, která zůstává i při své klesající tendenci jedním z nejzávažnějších záporných společenských jevů¹⁾ Je v ní vyjádřeno v podstatě všechno kladné z dosavadní vcelku úspěšné praxe na úseku boje proti kriminalitě, jakož i nejnovější poznatky trestně procesní a kriminalistické vědy. Významnou úlohu zde sehrála i aplikace poznatků, získaných ze studia především sovětských zkušeností, sovětské vědy, praxe a trestního zákonodárství na naše československé poměry. To vše ve svých důsledcích umožňuje nové pohledy na některé, především styčné, trestně procesní a kriminalistické otázky. V dalším soustředíme svoji pozornost na tři otázky podobného charakteru: za první, na vztah kriminalistiky a trestního procesu, za druhé, na vztah základních zásad trestního řízení, zásad přípravného řízení a zásad provádění jednotlivých kriminalistických metod a způsobů a nakonec, za třetí, na úkoly kriminalistiky při zkoumání příčin kriminality, jakož i při předcházení trestné činnosti.

I.

Je to především otázka *vztahu kriminalistiky a trestního procesu*. V naší kriminalistické a trestně procesní literatuře se setkáváme s rozdílnými, někde i protichůdnými názory na tuto otázku.²⁾ Řešení navrhovaná jednotlivými autory jsou zpravidla podmíněna jejich stanoviskem k širší otázce — k předmětu

¹⁾ Srovnej k tomu důvodovou zprávu k vládnímu návrhu osnovy zákona o trestním řízení soudním (Zák. čís. 141/61 Sb.), Národní shromáždění Československé socialistické republiky 1961, III. volební období, čís. 66, str. 115.

vědy trestně procesní a kriminalistické. V tomto článku se dotkneme jen některých doposud nejméně rozpracovaných dílčích aspektů této složité problematiky.³⁾

Trestní řád, jak vyplývá z § 1, upravuje postup orgánů činných v trestním řízení. Studium vyšetřovací a soudní praxe ukazuje, že činnost těchto orgánů nelze zúžit jen na dodržování stanovené zákonné úpravy postupu. Např. vyšetřovatel při provádění ohledání místa činu používá za účelem vyhledání a zajištění stop trestné činnosti různé jiné prostředky, způsoby a metody. Zvolený postup na místě činu není něco neměnného. Mění se zpravidla podle charakteru vyšetřované události, rozsahu znalosti o ní apod. Při volbě postupu není vyšetřovatel zcela „svobodný“; individuálnost každého jednotlivého případu podmiňuje i tomu odpovídající konkrétní postup. Přitom § 113 trestního řádu upravuje jen účel ohledání — přímým pozorováním objasnit skutečnosti, důležité pro trestní řízení — jakož i povinnost sepsat o tomto úkonu protokol, který by poskytoval úplný a věrný obraz o předmětu ohledání. V podstatě je obdobná situace i u ostatních vyšetřovacích a jiných úkonů náležitého zjišťování věcí. Vzniká proto otázka, *podle jakých hledisek se provádí výběr vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků náležitého zjišťování věcí pro jejich přímé vyjádření v trestně procesním zákonu* (které, v jakém rozsahu, proč a pod.).

Nelze považovat za vyčerpávající a uspokojivou odpověď, že např. jsou to „významnější“, „nesporné“, „zásadní“, „praxí prověřené“ metody, způsoby a prostředky kriminalistikou „vypracované“ a „doporučované“⁴⁾ nebo že je třeba „provádět určité zásahy do individuální sféry třetích osob (svědků, znalců)“⁵⁾. Tím je dána odpověď jen na část otázky, z našeho hlediska méně podstatnou. Je samozřejmé, že například u vyšetřovacích metod půjde jen o nesporné, v praxi prověřené, významnější, zásadnější vyšetřovací metody. Ale skutečnost je taková, že ne všechny podobné metody jsou v trestním řádu výslovně uvedeny; ne vždy musí být také stejný stupeň „závažnosti“,

³⁾ Srovnej k tomu např. tyto práce: Štorch, *Řízení trestní rakouské*, díl I., 1887; Prušák, *Československé trestní řízení*, 1921; Kalláb, *Učebnice trestního řízení*, 1930; Miřička, *Trestní právo procesní*, 1932; Solnař, *Učebnice trestního řízení*, 1946; *Československé trestní řízení*, pod red. Vl. Solnaře, 1958; Němec, *Základy kriminalistiky*, 1954; *Učebnice kriminalistiky*, pod red. B. Němce, 1959; *Československé trestní řízení*, pod red. Vl. Solnaře, 1963. V podstatě je obdobná situace i v sovětské literatuře a v literatuře ostatních socialistických států.

⁴⁾ V ostatních otázkách odkazujeme především na práci S. P. Mitričeva, *Předmět, metod i sistema sovětské kriminalistiky*, Moskva 1956; N. N. Poljanskij, *Voprosy teorii sovětského ugovnogo processa*, Moskva 1956; *Kriminalistika*, Moskva 1959; *Učebnice kriminalistiky*, Praha 1959; *Československé trestní řízení*, Praha 1958; I. Pješčak, *K předmětu socialistické kriminalistiky*, — *Kriminalistický sborník*, čís. 2, roč. 1959; I. Pješčak, *K některým aktuálním otázkám socialistické kriminalistiky*, *Právnícké štúdie*, čís. 1, roč. 1960.

⁵⁾ M. N. Grodzinskij, *Sovetskij ugovovnyj process i kriminalistika*, *Voprosy kriminalistiky*, čís. 1—2, roč. 1962, str. 10; *Kriminalistika*, Moskva 1951, str. 5—7; A. I. Vinberg, *Otázky kriminalistiky v novém trestně procesním zákonodárství*, *Sovětskoje gosudarstvo i pravo*, čís. 4, roč. 1961, překlad, *Kriminalistický sborník*, čís. 9, roč. 1961.

⁶⁾ *Československé trestní řízení*, vysokoškolská učebnice, pod redakcí Vl. Solnaře, Praha 1958, str. 147.

„významnosti“ příslušné vyšetřovací metody z trestně procesního a kriminalistického hlediska. Ve vyšetřovací praxi se, například, již dávno s úspěchem používá vyšetřovací experiment. I kriminalistická věda vcelku v dostatečném rozsahu propracovala taktiku a techniku provádění tohoto významného vyšetřovacího úkonu. Přesto nový trestní řád se o něm nezmiňuje. Do trestně procesního zákona jsou nepochybně zahrnovány vyšetřovací metody postupně, jak je kriminalistika rozpracovává.⁶⁾ Nelze však ani tuto okolnost povýšit na obecně platné hledisko. Potvrzuje to vývoj našeho trestně procesního zákonodárství. Ohledání místa činu znaly již nejstarší trestní řády, platné na našem území.⁷⁾ Od té doby se však ledacos podstatně změnilo, a to nejenom v provádění tohoto úkonu, ale i v jeho samotné podstatě. Kriminalistika vypracovala podrobnou techniku a taktiku jejího provádění. Přesto se tyto změny neodrazily v trestně procesním zákoně v rozsahu našich očekávání. Jak již bylo výše uvedeno, náš nový trestní řád se omezuje jen na stručnou charakteristiku účelu ohledání a některých náležitostí protokolu o něm, což izolovaně vzato by mohlo znamenat určité zúžení zákonné úpravy postupu při provádění tohoto úkonu. Považovat tuto okolnost za obecně platné hledisko, znamenalo by dále, že budeme svědky stále rozsáhlejších, objemnějších trestně procesních zákonů. Vývoj našeho trestně procesního zákonodárství potvrzuje spíše opačnou tendenci.⁸⁾ Nemůže být obecně platným hlediskem, ani prohlubování „formálních záruk“ zajišťování objektivního provádění těchto vyšetřovacích úkonů. Náš trestní řád, například, nevyžaduje přibírání nezúčastněných osob k provádění ohledání místa činu; s podobným požadavkem jsme se však setkali v § 227 zák. článku XXX. z roku 1896.⁹⁾ Nakonec nelze bez výhrad souhlasit ani s tvrzením, že kriminalistika se má omezit jen na detailní rozpracování metod, způsobů a prostředků výslovně vyjádřených v trestně procesním zákonu. Podobné „podřizování“ kriminalistiky trestnímu procesu je nesprávné například již proto, že u řady vyšetřovacích metod se setkáváme s opačným jevem: nejprve podrobné propracovávání metod, způsobů a prostředků kriminalistic-

⁶⁾ Není to nic jiného než výraz požadavku, aby vědečtí pracovníci (věda vůbec) rozpracovávali určité otázky, významné z hlediska společenských potřeb s určitým předstihem. (Srovnaj materiály z konference koordinátorů státního plánu vědecko-výzkumné práce, pořádané ČSAV, v roce 1961).

⁷⁾ V § 225 (zák. článek XXXIII. z roku 1896) se hovoří: „Je-li třeba osobního pozorování, aby byli zistěné a objasněné skutkové okolnosti, důležité pro trestní věc, budete přibíráni znalci.“

⁸⁾ Tak trestně soudní řád (zák. článek XXXIII. z roku 1896) obsahoval celkem 592 paragrafů, zákon z 19. prosince 1956, čís. 64 Sb., o trestním řízení soudním 415 paragrafů, platný trestní řád (zákon ze dne 29. listopadu 1961, čís. 141 Sb.) 391 paragrafů. Zákon ze dne 12. července 1950, čís. 87 Sb., o trestním řízení soudním měl dokonce jen 326 paragrafů. Samozřejmě, nelze zjednodušovat tuto problematiku na formální výpočet paragrafů. Ve skutečnosti je však stejná situace v podstatě i pokud jde o obsah a rozsah těchto ustanovení, zejména z hlediska zákonného vyjádření vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků.

⁹⁾ Tím se nedotýkáme otázky účelnosti zařazení tohoto požadavku (de lege ferenda) výslovně do trestně procesního zákona, podobně jak je tomu v sovětských trestně procesních zákonech.

kou vědou a jejich všestranné prověření v praxi a teprve poté vyjádření v zákonu některých jejich stránek a při tom ani ne vždy (z celkového hlediska příslušné vyšetřovací metody) těch nejzákladnějších nebo bez toho, aby vznikala potřeba jejich další detailizace. V tom se přece projevuje i určitý vliv kriminalistiky na tvorbu trestně procesních norem.

Tato otázka souvisí s obecnější otázkou: které společenské vztahy a proč mají být právem upravované? V této obecnější poloze jde však o otázku obecné teorie státu a práva; bezprostředně se dotýká podstaty a funkcí práva vůbec, podstaty a funkce socialistického práva při výstavbě socialismu a komunismu zvláště.¹⁰⁾ Z hlediska námi zkoumané problematiky chceme poukázat zejména na tyto skutečnosti. Dosažený stupeň našeho vývoje vyžaduje nadále využívat v boji se zločinností socialistické právo (československé socialistické trestní právo a československé socialistické trestně procesní právo), neustále zdokonaľovat tento účinný nástroj i pro zvyšování socialistické a komunistické uvědomělosti lidí, včetně orgánů činných v trestním řízení. Je to jedna z nezbytných podmínek dalšího, ještě podstatnějšího snížení kriminality v naší vlasti a perspektivy její úplné likvidace. Při volbě určité úpravy postupu orgánů činných v trestním řízení zákonodárce se řídí především snahou upravit postup orgánů činných v trestním řízení, jakož i práva a povinnosti subjektů trestně procesních právních vztahů tak, aby co nejlépe odpovídal sociálně ekonomickým změnám, ke kterým u nás dochází při výstavbě vyspělé socialistické společnosti a shromažďování sil pro přechod ke komunismu a zároveň aby tato úprava, na jedné straně, zajišťovala reálnou možnost rychlého, úplného a objektivního odhalení a vyšetření každé trestné činnosti (náležitého zjištění věcí), spravedlivé potrestání (podle zákona) jejich pachatelů, jakož i předcházení trestné činnosti (což vše předpokládá i určité zásahy do individuální sféry jednotlivých občanů) a na straně druhé, aby byly přesně vymezeny základní práva a povinnosti subjektů trestně procesních právních vztahů a aby byly poskytnuty účinné záruky pro ochranu práv a oprávněných zájmů všech občanů, účastnících se trestního řízení. Tomuto základnímu hledisku je podřízen v podstatě i výběr kriminalistických vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků pro jejich vyjádření v trestně procesním zákonu. S přihlédnutím k tomu můžeme pak všechny kriminalistické vědecko-technické a taktické způsoby, metody a prostředky, vyjádřené v platném trestním řádu, rozdělit do několika skupin. Přitom důvody jejich zákonného zařazení se namnoze překrývají, vzájemně souvisí a navzájem se podmiňují. Budou to především vědecko-technické a tak-

¹⁰⁾ V tomto směru odkazujeme zejména na připravenou k tisku monografickou práci Boguszaka o problematice socialistické zákonnosti. Pokud jde o otázku, které kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky jsou zakotveny v novém trestním řádu, odkazujeme na článek L. Zázvurka, *Otázky kriminalistiky v novém trestním řádu*, Kriminalistický sborník, čís. 5, roč. 1963. Tuto problematiku v sovětském trestně procesním zákonodárství řeší A. I. Vinberg v článku *Otázky kriminalistiky v novém trestně procesním zákonodárství*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, čís. 4, roč. 1961, překlad, Kriminalistický sborník, čís. 9, roč. 1961.

tické metody, způsoby a prostředky, které představují proces postupného rozvíjení a zdokonalování socialistické demokracie i na tomto úseku naší společenské praxe. V tomto směru jsou to především vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které znamenají další prohloubení demokratických základů našeho trestního procesu, odpovídajícího dosaženému stupni vývoje společnosti. Tento demokratický základ působí v našem směru hlavně přes základní zásady trestního řízení, jakož i trestně procesní formu. Budou to dále vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které přispívají k postupnému rozvíjení účasti pracujících i na úseku náležitého zjišťování trestné činnosti a jejího předcházení. Zlepšování práce orgánů činných v trestním řízení (s přihlédnutím ke kladům a nedostatkům, vyskytujícím se v jejich činnosti) a postupné zesilování kontroly (včetně lidové kontroly) jejich činnosti sleduje další skupina vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků. Zvláště škodlivě se může projevovat v práci orgánů činných v trestním řízení rutinérství, byrokratismus, formalismus, obžalovací úchylna, neplánovitost apod. Do další skupiny zahrnujeme především stále se prohlubující záruky dodržování socialistické zákonnosti v činnosti těchto orgánů. Při tom problematiku nelze zúžit jen na záruky zajišťování práva obviněného na obhajobu v tom nejširším smyslu slova, ale i záruky účinného využívání všech zákonných možností v zájmu úspěšného boje s kriminalitou, včetně v zájmu rychlého, úplného a objektivního odhalení a vyšetření každé věci. Poslední skupinu tvoří vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které jsou vyjádřením hlubšího poznání procesu zjišťování objektivní pravdy v trestním řízení. Budou to tedy nejpokrokovější vědecko-technické a taktické způsoby, metody a prostředky, které se v praxi již osvědčily a které jsou objektivně schopné vést k poznání objektivní pravdy v trestním řízení apod.

To jsou nejzákladnější obecně platná hlediska zákonného vyjadřování kriminalistických vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků, a to jak v minulosti, tak v budoucnosti. Ukazují na podstatu vztahu kriminalistiky a trestního procesu (kriminalistika proto obohacuje trestní proces, ovlivňuje tvorbu trestně procesních právních norem, přispívá k úspěšnému plnění jeho úkolů apod.), jakož i na celkovou tendenci vývoje v tomto směru. Perspektivně (de lege ferenda) se projeví konkrétně v tom, že dojde například k zákonnému vyjádření některých dalších kriminalistických doporučení, zejména u ohledání, konfrontace, opoznáání věci a osob (rekognice), vyšetřovacího experimentu, rekonstrukce apod. Zároveň, což je neméně důležité, umožňují nám tato hlediska rozeznat jejich kvalitativní odlišnost od hledisek zákonné úpravy v buržoazním státě.

Správnost tohoto našeho závěru nejlépe vynikne, když zevrubněji prozkoumáme důvody, které vedly ke změně našeho trestního řádu v roce 1956 a 1961. V období před rokem 1956 vyskytly se na úseku trestního řízení mimo jiné případy použití nesprávných vyšetřovacích metod, které nepřispívaly ke zjištění

objektivní pravdy, ale naopak vedly k jejímu zkreslení, čímž byla narušována důvěra pracujících v naše bezpečnostní, vyšetřovací a soudní orgány. Celostátní konference KSČ v roce 1956 vyšla z kritiky těchto nedostatků a učinila v tomto směru konkrétní opatření. Uložila, jak se výslovně zdůrazňuje v usnesení, zakotvit v trestním řádu mimo jiné zásadu, že „samotné doznání obviněného nezabavuje vyšetřovací orgány a soud povinnosti použít i dalších prostředků pro zjištění objektivní pravdy a zakázat takový postup při vyšetřování, který nezajišťuje jeho správné provedení, zjištění objektivní pravdy a získání pravdivých důkazů“.¹¹⁾ Tato směrnice byla potom konkrétně vyjádřena v základních zásadách trestního řízení (zákon čís. 64/56 Sb.), jakož i v § 102 odst. 2 a § 182 odst. 4 tr. ř., kde je výslovně uvedeno, že doznání obviněného nezabavuje vyslyšajícího povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými prostředky ověřit všechny okolnosti případu. Do trestního řádu byly zakotveny i další taktické zásady podobného charakteru. Tak v § 102 odst. 1 trestního řádu z roku 1956 se hovoří, že k výpovědi nebo k doznání nesmí být obviněný žádným způsobem donucován a při výslechu je třeba brát ohled na jeho osobnost; tamtéž v § 101 odst. 3 je uvedeno, že vyslyšající musí klást otázky jasné a srozumitelné, bez předstírání klamných a nepravdivých okolností a že tyto nesmějí obsahovat pokyn, jak má na ně odpovídat. To však neznamená, že trestní řád z roku 1950 umožňoval kritizovaný postup, zejména neproověrování doznání, předstírání různých klamných a nepravdivých okolností apod. Bylo by to v rozporu s jeho socialistickou podstatou; i on byl založen důsledně na zásadě objektivní pravdy. Naše kriminalistická a trestně procesní věda na to poukazovala, i když ne vždy důsledně.¹²⁾ V praxi se však vyskytly případy nerespektování těchto vědeckých poznatků. Ukazovala se proto potřeba povýšit tato doporučení na právní normu a i za pomoci tohoto nástroje prosadit tento postup do praxe. Potvrzení toho najdeme přímo v usnesení Celostátní konference KSČ. Výslovně se v něm hovoří, že tato opatření bylo třeba učinit v zájmu upevnění socialistické zákonnosti v trestním řízení, zajištění vzájemné prověrky práce orgánů bezpečnosti, prokuratury a soudu, objektivnosti průběhu trestního řízení a práva obviněného na obhajobu.¹³⁾

Nový trestní řád z roku 1961 tuto poslední úpravu v podstatě převzal. Ukázalo se totiž, že změny, provedené v roce 1956 ve smyslu zásad, které vytyčila v roce 1956 Celostátní konference KSČ pro práci orgánů bezpečnosti, prokuratury a soudu, se v uplynulých letech ve svém celku plně osvědčily a vyhovují i pro současnou etapu socialistické výstavby naší vlasti. Změny, ke kterým došlo v trestním řádu byly podmíněny především sociálně ekonomickými změnami, k nimž došlo v naší vlasti a odrážejí se v nich hlavní tendence našeho dalšího

¹¹⁾ Materiály z celostátní konference KSČ, *Nová mysl*, zvláštní číslo, roč. 1956, str. 186.

¹²⁾ Bylo to i v důsledku nepříznivého vlivu Vyšinského názoru na otázku doznání v kontrarevolučních trestních věcech.

¹³⁾ Materiály z celostátní konference KSČ, *Nová mysl*, zvláštní číslo, roč. 1956, str. 286.

vývoje, jakož i dosažený stav na úseku boje s kriminalitou a cesty jeho zlepšování vzhledem k perspektivním úkolům. Například na úseku přípravného řízení sledují další zkvalitnění vyšetřování, zvýšení účinnosti práce orgánů přípravného řízení a prohloubení jeho socialistického charakteru a výchovného poslání.¹⁴⁾ Předně je zde skupina změn, která vyjadřuje proces zdokonalování socialistické demokracie a rozšiřování přímé účasti pracujících i na tomto důležitém úseku společenské praxe. Tento proces našel svůj výraz především v nové základní zásadě trestního řízení, v zásadě spolupráce se společenskými organizacemi, která si ponechává svoji platnost i ve stadiu přípravného řízení. Zde se projevuje jak při vyřizování některých trestných činů, tak i při odhalování a vyšetřování trestných činů, při čemž formy účasti pracujících v této poslední oblasti zákon blíže nespecifikuje. Ponechává to praxi a vědě. Dále jsou to změny podmíněné snahou prohloubit kvalitu vyšetřování, zejména formou rozšiřování samostatnosti vyšetřovacích orgánů, zvýšení jejich iniciativy a aktivity při vyšetřování. Projevilo se to především ve výslovném ustanovení, že hodnocení důkazů, podle vnitřního přesvědčení provádí nejen soud, nýbrž i prokurátor a vyšetřovatel. Zákonodárce však nestanovil speciální záruky pro zajištění této zásady v praxi. Výrazem snahy prohloubit samostatnost vyšetřovacích orgánů je i výslovný požadavek zákona, aby vyšetřování konal vyšetřovatel osobně a při vyšetřování postupoval z vlastní iniciativy a samostatně. Zákon činí vyšetřovatele plně odpovědným za zákonné a včasné provádění jednotlivých vyšetřovacích úkonů apod. Třetí skupina změn byla provedena za účelem určitého zjednodušení přípravného řízení při zachování záruk zákonnosti úkonů (vyšetřovacích i jiných), jichž se tyto změny týkají. Platná úprava např. nevyžaduje vznášet nová obvinění při každé změně kvalifikace skutku, který je předmětem vyšetřování. Usnesení o vznesení obvinění nebude nutno vždy zvlášť písemně vyhotovovat. Není obligatorní účast zapisovatele po dobu celého provádění výslechu obviněného nebo svědka. Je dána možnost v omezeném rozsahu převzít některé materiály získané před zahájením vyšetřování, jakož i provádět některé vyšetřovací úkony pomocí bezpečnostních či jiných orgánů apod. Nakonec nová úprava dále prohloubila záruky pro úplné, všestranné a objektivní vyšetřování každé trestní věci. Projevilo se to jednak ve výslovném zdůraznění, že již v průběhu vyšetřování je třeba objasnit i okolnosti potřebné pro rozhodnutí o náhradě škody a učinit opatření k jejímu zajištění, jakož i odhalit okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožňovaly její spáchání a jednak v rozšíření práv obhájce již v tomto stadiu trestního řízení.

V této souvislosti vzniká další otázka: do jaké míry je sama podstata kriminalistikou vypracovaných a doporučovaných vědecko-technických metod, způsobů a prostředků ovlivňována skutečností, zda jsou v trestně procesním zákonu výslovně vyjádřeny, či nikoliv. Předně se domníváme, že v trestně

¹⁴⁾ *Československé trestní řízení*, Praha 1963.

procesním zákonu výslovně vyjádřené kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky neztrácejí svůj kriminalistický charakter a v důsledku toho nepřestávají tvořit i nadále součást předmětu kriminalistické vědy.¹⁵⁾ Tento kriminalistický charakter si zachovávají nejen kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, používané vyšetřovacími orgány v přípravném řízení, ale i jinými orgány, případně i v jiných stádiích trestního řízení, konkrétně prokurátory, soudci, soudními experty a bezpečnostními orgány. V kriminalistické literatuře převládá všeobecně názor, že rozdíl mezi těmito dvěma základními skupinami kriminalistických metod, způsobů a prostředků spočívá v tom, že „věda trestního procesu zkoumá právní normy, které jsou závazné pro všechny účastníky procesu. Naproti tomu kriminalistika, vycházejíc z těchto právních norem, vypracovává technická a taktická doporučení, jejichž použití záleží na účelnosti v konkrétním případě“.¹⁶⁾ Považujeme to v zásadě za správné, avšak s těmito výhradami: za prvé, že se kriminalistické metody, způsoby a prostředky v trestně procesním zákonu výslovně uvedené nevylučují z předmětu kriminalistiky a za druhé, že „účelnost“ použití není chápána jako libovůle, ničím neomezená volnost. Individuálnost každé konkrétní trestní věci podmiňuje použití zcela konkrétní individuálně určité kriminalistické metody, způsobu a prostředku pro možnost jejich náležitého zjištění; nesprávná volba v tomto směru přinejmenším ztěžuje nebo vůbec znemožňuje náležité zjištění věcí. Nerespektování tohoto požadavku je taktéž porušováním socialistické zákonnosti příslušnými orgány trestního řízení. Rozdíl spočívá však v určitých důsledcích z toho vyplývajících, především v tom, že nedodržení kriminalistických metod, způsobů a prostředků první skupiny je zpravidla důvodem k vrácení věci soudem jak v zájmu odstranění vad řízení, tak i v zájmu náležitého objasnění věci, kdežto u kriminalistických metod, způsobů a prostředků druhé skupiny je to důvod k vrácení jen tehdy, když tyto nedostatky se projeví v nedostatečném objasnění věci.

Je však nesprávné považovat všechny kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky v trestně procesním zákonu výslovně nevyjádřené, za nezákonné.¹⁷⁾ S tímto názorem se v kriminalistické a trestně procesní literatuře skutečně setkáváme. Některé z nich jsou skutečně nezákonné a pro naši praxi nepřipustné. A nejde zde jen o jednoznačně reakční metody, způsoby a prostředky doporučované namnoze buržoazní kriminalistikou. Nelze využívat ve vyšetřovací a soudní praxi například i některé vědecky plně opodstatněné experimentální metody psychologie apod. Kde je pak hranice zákonnosti těchto kriminalistických metod, způsobů a prostředků? Nelze považovat za zcela uspokojivou odpověď pouhé odvolání se na znění § 89 odst. 2

¹⁵⁾ Tvoří součást i předmětu trestně procesní vědy. Jejich vyjádření v zákonu znamená další konkretizaci trestně procesních právních vztahů.

¹⁶⁾ *Kriminalistika*, Moskva 1959, str. 6.

¹⁷⁾ M. S. Strogovič, *Kurs sovětského úголовného processa*, Moskva 1958, str. 329, první poznámka.

tr. ř. Skutečnost, že trestní řád v tomto svém ustanovení nepodává, na rozdíl od sovětské úpravy, taxativní výpočet důkazních prostředků, sama o sobě ještě neřeší otázku zákonnosti či nezákonnosti metod, způsobů a prostředků, používaných k náležitému zjišťování věci, především k objasňování a vyšetřování trestných činů. Předně otázku zákonnosti nelze zúžit jen na to, co je v zákonu výslovně uvedeno,¹⁸⁾ a navíc, kde je zde hranice před druhým extrémem, že budeme považovat za důkazní prostředek i to, co jím být nemůže z hlediska socialistické podstaty našeho trestního řízení. Ne zcela vyhovuje ani řešení navrhané autory vysokoškolské učebnice československého trestního řízení, i když zůstává skutečností, že doposud nejlépe vystihovalo skutečný stav věci.¹⁹⁾ Okolnost, zda lze (či nikoliv) zařadit v praxi používaný, v trestně procesním zákonu výslovně však neuvedený, příslušný důkazní prostředek „pod některý z těch, který zákon uvádí“²⁰⁾, ztěžuje řešení některých dalších významných otázek bezprostředně s ním souvisejících, především otázky samostatnosti jednotlivých důkazních prostředků;²¹⁾ není také pro svoji jistou neurčitost a obecný charakter dostatečně účinnou zárukou, že budou vyloučeny všechny nezákonné metody, způsoby a prostředky z vyšetřovací a soudní praxe.

Za zákonné a pro praxi přípustné můžeme označit jen ty vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které splňují všechny tyto základní požadavky: za prvé, jsou vyjádřením demokratického základu socialistického trestního řízení a jeho vývojových tendencí; za druhé, nejsou trestně procesním zákonem výslovně zakázány; za třetí, vycházejí z trestně procesního zákona, především ze základních zásad trestního řízení, z jejich specifiky v jednotlivých stádiích trestního řízení; za čtvrté, jimi získáváme nové nebo prověřujeme již zjištěné, z trestně právního hlediska důležité skutečnosti; za páté, při jejich provádění jsou dodržovány záruky trestně procesním zákonem výslovně stanovené pro zajištění zákonnosti provádění podobných, v trestně procesním zákonu výslovně uvedených úkonů (zejména záruky zajištění práva obviněného na obhajobu apod.); za šesté, je možno hodnověrnost jimi dokazovaných skutečností kdykoliv prověřit, včetně použití prověrky jinými, v zákonu výslovně uvedenými důkazními prostředky. Je možno dále jimi dokazované skutečnosti a zákonnost postupu hodnotit podle všeobecně platných trestně procesních zásad; za sedmé, mají přísně vědecký charakter, jsou tedy objektivně schopné vést k poznání objektivní pravdy v trestním řízení.

¹⁸⁾ Na tuto okolnost správně poukazují někteří sovětsští vědci, viz redakční článek v *Socialističeskaj zakonnosti*, čís. 8, roč. 1962, str. 15—20.

¹⁹⁾ Československé trestní řízení, Praha 1958, str. 147. Tento názor převzali i autoři nové učebnice *Československého trestního řízení*, Praha 1963.

²⁰⁾ Tamtéž, str. 147.

²¹⁾ Otázka samostatnosti jednotlivých důkazních prostředků není, jak správně poukazuje A. N. Vasiljev a S. S. Stepičev, čistě „akademickou“ otázkou; má svůj praktický a teoretický význam (A. N. Vasiljev a S. S. Stepičev, *Vosproizvedenije pokazanij na mjeste pri rassledovanii prestuplenij*, Moskva 1959, str. 10).

Jsmo toho názoru, že tyto požadavky splňuje v současné době v praxi úspěšně používaný (i když v trestně procesním zákonu není o něm zmínka) vyšetřovací experiment nebo rekonstrukce na podkladě výpovědi a za přítomnosti vyslychaného. Trestně procesní literatura, včetně vysokoškolských učebnic československého trestního řízení, se o těchto nových, dnes již samostatných zákonných důkazních prostředcích buď vůbec nezmiňuje (například o rekonstrukci podle výpovědi a za přítomnosti vyslychaného), nebo jen velmi stručně (například o vyšetřovacím experimentu na čtyřech řádcích)²²). V podstatě obdobná je situace i pokud jde o konfrontaci a opoznání. V kriminalistice je situace o něco jiná, i když i zde, zejména pokud máme na mysli československou kriminalistiku, nelze považovat současný stav za zcela uspokojivý.²³) Kriminalistická věda postupně rozpracovávala tyto otázky; vypracovala především podrobnou taktiku a techniku provádění těchto úkonů a tím účinně přispívala k tomu, že se tyto důkazní prostředky postupně osamostatnily (u některých tento proces není zcela ukončen).²⁴) Jejich vyjádření v trestně procesním zákonu (de lege ferenda) jen potvrdí tento vývoj a povede k jejich ještě lepšímu využívání v praxi. Výše uvedeným prostředkům na druhé straně neodpovídají a důkazní hodnotu nezvyšují například různé způsoby formálního zajišťování doznání obviněného (opakování výpovědi před svědky nebo na místě činu, což zpravidla bývá spojeno s fotografováním nebo dokonce filmováním činnosti obviněného, zapisováním jeho opakované výpovědi na magnetofonovou pásku apod.). Souhlasíme proto v tomto zúženém smyslu s názorem G. Alexandrova a M. S. Strogoviče, že „operace podobného druhu nepřinášejí pro vyšetřování nic nového, nic neobjasňují, neupřesňují a nedoplňují a jen vytvářejí zdání objektivního potvrzení doznání obviněného“.²⁵)

II.

V trestně procesní a kriminalistické vědě je dosud sporná otázka, *zda je správné hovořit o specifických zásadách přípravného řízení, a v případě že ano, jaký je jejich vztah, na jedné straně, k základním zásadám trestního řízení a na straně druhé, k zásadám*

²²) Ve vysokoškolské učebnici *Československé trestní řízení* z roku 1958 se hovoří o vyšetřovacím experimentu toto: „Druhem ohledání je i pokus provedený za účelem ověření výpovědi obviněného (obžalovaného nebo svědka) například za účelem zjištění, zda obviněný nebo svědek mohl z místa, kde se nacházel, vidět určitý děj nebo slyšet určitý výrok.“

²³) Je třeba vidět, že jednotlivé kriminalistické poznatky v tomto směru jsou zpracovávány ve formě doposud těžce přístupné širší vědecké veřejnosti, jakož i samotným praktikům.

²⁴) V současném období probíhá živá výměna názorů zejména na některé otázky podstaty a důkazního významu rekonstrukce podle výpovědi a za přítomnosti vyslychaného. V tomto článku nemůžeme zaujmout stanovisko k této poměrně velmi složité problematice. Odkazujeme proto čtenáře na práce: A. N. Vasiljev a S. S. Stepičev, *Vosproizvedenije pokazanij na mjeste pri rassledovanii prestuplenij*, Moskva 1959, G. Alexandrov a M. S. Strogovič, *Nepravil'naja praktika*, Socialističeskaja zakonnosť, čís. 3, roč. 1960.

²⁵) G. Alexandrov a M. S. Strogovič, *Nepravil'naja praktika*, Socialističeskaja zakonnosť, čís. 3, roč. 1960, str. 21.

jednotlivých kriminalistických metod a způsobů (například k zásadám plánování vyšetřování). Názory kriminalistů a procesualistů se v tomto směru doposud diametrálně liší.²⁶⁾ Setkáváme se s názory, které výslovně popírají samostatnou existenci specifických zásad přípravného řízení, při čemž jen část z nich blíže zdůvodňuje své stanovisko; jiní se o tom vůbec nezmiňují. Druhá skupina vědců existenci podobných zásad přípravného řízení připouští, nejednotné jsou však jejich názory na charakter těchto zásad, jakož i na důvody jejich samostatné existence. Často je to podmíněno i nejednotným chápáním charakteru základních zásad trestního řízení, systému i počtu a jejich platnosti ve stadiu přípravného řízení. Jedni tuto platnost považují za samozřejmost, jiní zase uznávají platnost jenom některých z nich. Obdobný je stav i pokud jde o řešení otázky charakteru zásad jednotlivých kriminalistických metod a způsobů.

Jde tedy o poměrně širší komplex otázek; my se však v dalším soustředíme jen na jednu stránku tohoto komplexu, jejíž řešení nám ulehčuje do určité míry nový trestní řád zejména tím, že podrobněji než tomu bylo v minulosti upravil některé otázky přípravného řízení, především postup při vyšetřování. Zejména tato poslední skutečnost nás opravňuje k závěru, že přípravné řízení jako každé jiné stadium trestního řízení je vybudováno na základních zásadách trestního řízení; je to vyjádření jejich obecné platnosti v rámci trestního řízení jako jeden z nutných znaků, charakterizujících jejich podstatu. Samozřejmě i ve stadiu přípravného řízení ne všechny základní zásady trestního řízení se uplatňují ve stejné míře a ve stejné formě.²⁷⁾ Zejména specifické úkoly přípravného řízení a zvláštní procesní forma, v nichž probíhá přípravné řízení, podmiňují určité zvláštnosti (specifikum), ve kterých se realizují základní zásady trestního řízení v přípravném řízení. Nový trestní řád, zejména v § 167, ale i v některých dalších, tuto specifičnost realizace základních zásad trestního řízení ve stadiu přípravného řízení vymezil v nejobecnějších rysech. Při hlubším zkoumání vidíme, že některé z těchto zvláštností mají samostatný charakter, jakož i určující a rozhodující význam pro úspěšné plnění účelu přípravného řízení, což nás opravňuje hovořit (v tomto přesně vymezeném smyslu) o aktivitě, rychlosti, objektivnosti a úplnosti přípravného řízení jako specifických zásadách přípravného řízení, které se svých důsledcích ovlivňují také zásady provádění jednotli-

²⁶⁾ O této nejednotnosti svědčí jak učebnicová literatura, tak i monografická a článková. Porovnej k tomu *Československé trestní řízení*, Praha 1958; *Československé trestní řízení*, Praha 1963; M. S. Strogovič, *Ugolovnyj process*, Moskva 1946; P. I. Tarasov—Radionov, *Predvaritel'noje sledstvie*, Moskva 1948; *Nastol'naja kniga sledovatel'a*, Moskva 1949; M. A. Čelcov, *Sovetskij ugolovnyj process*, Moskva 1951; *Sovetskij ugolovnyj process*, pod redakcí D. S. Kareva, Moskva 1953; N. N. Poljanskij, *Voprosy teorii ugolovnogo processa*, Moskva 1956; S. A. Alpert, *Princip publicnosti (oficial'nosti) i jeho značenie v dejatel'nosti sovetskich organov predvaritel'nogo rassledovanija*, Učennye zapiski, Charkov 1957; L. G. Krupatkin, *Ocenka dokazatel'stv v stadii predvaritel'nogo rassledovanija v sovetskom ugolovnom processe*, Učennye zapiski, Charkov 1957; M. S. Strogovič, *Kurs sovetskogo ugolovnogo processa*, Moskva 1958; V. A. Stremovskij, *Predvaritel'noje rassledovanije v sovetskom ugolovnom processe*, Moskva 1958; V. M. Savickij, *Prokuratorskij nadzor za doznaniem i predvaritel'nym sledstviem*, Moskva 1959; M. L. Jakub, *Demokratičeskije osnovy sovetskogo ugolovnogo processa*, Moskva 1961.

²⁷⁾ *Československé trestní řízení*, Praha 1963.

vých kriminalistických metod a způsobů, používaných při odhalování a vyšetřování trestných činů. Považuji za nutné ještě poukázat na dvě okolnosti: za prvé, je samozřejmé, že s požadavky aktivity, rychlosti, úplnosti a objektivnosti se setkáváme v určité obměně i v některých dalších trestně procesních stádiích. Zde však tyto požadavky se projevují jinak, což je podmíněno především skutečností, že i základní zásady trestního řízení se uplatňují na jednotlivých stádiích trestního řízení v nestejné míře a v nestejné formě. Za druhé, v zahraniční kriminalistické a trestně procesní literatuře se setkáváme s názory, které mezi speciální zásady přípravného řízení zahrnují ještě některé další. Tak například V. A. Stremovskij ve výše citované práci považuje za specifickou zásadu přípravného řízení i zásadu hodnocení důkazů vyšetřovatelem a prokurátorem podle jejich vnitřního přesvědčení. Specifikum spatřuje v tom, že jde o předběžné hodnocení důkazů. Domníváme se, že podobné řešení není správné. Jsou zde především směřovány dvě otázky: otázka právních důsledků podobného hodnocení pro další průběh trestního řízení a otázka vlastní podstaty hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení. V tomto druhém posledním případě žádnou specifickou nevidíme, a proto jsme tuto okolnost nepovýšili na specifickou zásadu přípravného řízení. Hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení jako základní zásada trestního řízení se projevuje ve všech stádiích přípravného řízení v podstatě stejně.

V zásadě aktivity přípravného řízení se realizuje několik základních zásad: objektivní pravdy, oficiality, legality, obžalovací, hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení, spolupráce se společenskými organizacemi, zajištění práva obviněného na obhajobu, jakož i další zásady — zásada socialistické zákonnosti apod. Zásada aktivity je vyjádřena v trestním řádu zejména v § 167. Vyplývají z ní tyto významnější požadavky. Při odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti jsou povinny vyšetřovací orgány postupovat samostatně a z vlastní iniciativy za podmínek důsledného dodržování zákonem stanovené trestně procesní formy a co nejúčelnějšího využívání vědeckotechnických a taktických prostředků, způsobů a metod vypracovaných kriminalistikou v souladu s trestně procesním zákonem. Vyšetřovací orgán nemůže proto pasivně vyčkávat na návrhy zainteresovaných osob nebo orgánů; jedná zpravidla nad rámec i proti návrhům těchto osob a orgánů. Iniciativně podává návrhy i k provádění těch úkonů, které může provést jenom se souhlasem prokurátora nebo které může provést jenom prokurátor sám. Při nevyhovění podnětu může se dožadovat změny u nadřízeného prokurátora. Povinnost v průběhu přípravného řízení shromažďovat a v příslušné trestně procesní formě zajišťovat vše, co může přispět k objasnění věci — je dalším požadavkem, vyplývajícím ze zásady aktivity přípravného řízení. Naš trestní řád nezná v tomto směru žádná omezení (§ 89 odst. 2). Ze zásady aktivity přípravného řízení vyplývají dále ještě dva požadavky: požadavek těsné spolupráce vyšetřovacích orgánů s bezpečnostními orgány a využívání přímé účasti pracujících

při odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. Těsná spolupráce s bezpečnostními orgány je obzvláště aktuální a nevyhnutelná u některých druhů trestné činnosti (vloupání, loupeží, vražd, znásilnění, bytových krádeží apod.). Bez pomoci těchto orgánů prakticky nelze tyto trestné činy rychle, úplně a objektivně vyšetřit. To zajisté platí i pokud jde o využívání přímé účasti pracujících nejen při vyřizování trestných činů, nýbrž i při odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. Prohlubování této praxe i uvědomělé účasti pracujících je jedna z cest dalšího zkvalitňování vyšetřování. Aktivita vyšetřovacích orgánů není v těchto směrech ničím omezena. Není tomu tak ani pokud jde o skutek, pro který bylo vyšetřování zahájeno nebo právní kvalifikaci tohoto skutku, jak je uvedena v usnesení o zahájení vyšetřování. Vyšetřovací orgán může toto usnesení změnit. Důvodem změny nemusí být jenom zjištění nových skutečností; změna je odůvodněna i odchylným hodnocením původně zjištěných skutečností. Tato iniciativa není svázána ani výkonem prokurátorského dozoru nad vyšetřováním. Naopak, správné pokyny prokurátora jenom prohlubují iniciativu a samostatnost vyšetřovacího orgánu, jeho odpovědnost za zákonné a včasné provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů. Hodnocení důkazu podle vnitřního přesvědčení orgány přípravného řízení, tedy i vyšetřovacími orgány, jejich vysoká politická uvědomělost a dobrá odborná připravenost, jakož i správná úprava jejich práv a povinností v trestním řádu jsou účinnou zárukou důsledného uplatnění zásady aktivity přípravného řízení v praxi.

Rychlost vyšetřování je druhou zásadou přípravného řízení. V ní se realizují zásady objektivní pravdy, oficiality, zajištění práva obviněného na obhajobu a další. Spočívá v požadavku maximálního zkrácení doby od spáchání trestné činnosti do rozhodování o ní prokurátorem nebo soudem při důsledném respektování ostatních zásad přípravného řízení, zejména zásady objektivní a úplnosti. Stupeň sladění těchto dvou zájmů určuje stupeň kvality vyšetřování.

Rychlé vyšetření věci je jedním ze základních předpokladů účinného boje proti kriminalitě. Rychlé odhalení a vyšetření každého trestného činu má generálně preventivní význam: včas odrazuje další osoby od páčání trestné činnosti. V tom se projevuje známá leninská myšlenka, že preventivní význam trestu není podmíněn jeho přísností, nýbrž jeho neodvratitelností.²⁸⁾ Neméně významný je i individuálně preventivní dopad rychlého vyšetření věci. Čím rychleji a bezprostředněji následuje uložení trestu po spáchání trestné činnosti, tím větší je zde možnost dosažení v co nejkratší lhůtě a v co nejtrvalejší formě výchovného účelu uloženého trestu. Zásada rychlosti vyšetřování má velký význam i pokud jde o možnost zjištění objektivní pravdy ve vyšetřované věci; s odstupem času zanikají stopy trestné činnosti (působením povětrnostních podmínek, úmyslným jednáním pachatele apod.). Nerespektování této zásady

²⁸⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 4, str. 373.

neprospívá ani zajištění práva obviněného na obhajobu (vazba, zajištění majetku apod. se protahuje), ani zákonným zájmům dalších účastníků trestního řízení (nastává ohrožení možnosti reálného zajištění nároků poškozeného např. vyhledáním a vrácením odcizených věcí apod.). Z toho všeho vyplývá požadavek maximálního zkracování všech vyšetřovacích lhůt v přípravném řízení, aniž došlo k porušení ostatních zásad přípravného řízení.

Jednou ze záruk, že vyšetřování bude trvat jen po dobu nezbytně nutnou k objasnění věci, jsou vyšetřovací lhůty stanovené trestním řádem. Nejdůležitější je dvouměsíční lhůta pro skončení vyšetřování a předložení spisu prokurátorovi se závěrečnou zprávou a návrhem na konečné opatření (§ 170). Počítá se od okamžiku zahájení vyšetřování podle § 164; neběží tedy dvouměsíční lhůta až od okamžiku vznesení obvinění. Ve vazebních případech se započítává do této dvouměsíční lhůty i zpracování konečného návrhu prokurátora (§ 71). Lhůtu ke skončení vyšetřování může prodloužit o jeden měsíc prokurátor, který vykonává dozor nad vyšetřováním. Povolit prodloužení lhůty o další měsíc je oprávněn prokurátor nadřízený, na delší dobu generální prokurátor. Pro došetření věci po jejím vrácení soudem (§ 191 odst. 3, § 149 odst. 2, § 221 odst. 3, § 260, § 234 odst. 2) je stanovena jednoměsíční lhůta; prodloužit tuto lhůtu může jen nadřízený prokurátor. K urychlení vyšetřování slouží též lhůty stanovené pro trvání vazby (§ 71).

Třetí zásadou přípravného řízení je jeho *objektivnost*. V této zásadě přípravného řízení se realizuje zejména zásada zajištění práva obviněného na obhajobu, presumpce nevinu, objektivní pravdy, oficiality, vyhledávací a další. Zásadu objektivnosti charakterizují zejména tyto požadavky: vyhledávat, zajišťovat a hodnotit důkazy ne podle vztahu k obvinění, ale důsledně podle vztahu k vyšetřované věci, to znamená sbírat důkazy bez rozdílu, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného, zda dokazují jeho vinu nebo nevinu. Povinnost dokázat obvinění nebo nevinu již v přípravném řízení leží na vyšetřovacích orgánech, a ne na obviněném. Obviněný může vůbec odmítnout vypovídat. Všemi zákonnými prostředky prověřit hodnověrnost jednotlivých důkazů, u nepřímých důkazů i jejich vztah k vyšetřované věci. Proto samotné doznání obviněného nezabavuje vyšetřovací orgány povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými důkazy ověřit jeho pravdivost. Podobně musí být pečlivě prozkoumána a ověřena obhajoba obviněného, není-li zřejmě nerozhodná (§ 167 odst. 3). Objektivnost vyšetřování neznamená však lhostejný poměr vyšetřovatele k objasnění trestné činnosti a usvědčení jejího pachatele; šlo by o porušování této zásady z opačné strany. V neposlední řadě je zde požadavek používat ve vyšetřování jenom ty vyšetřovací metody, které nejsou v rozporu s trestním řádem. Jiné nezajišťují objektivnost vyšetření věci. Proto například obviněný nesmí být žádným způsobem k výpovědi nebo k doznání donucován, otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamných a nepravdivých okolností; nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět (§ 92

odst. 3). Porušením této zásady je tzv. obžalovací úchylka, kdy vyšetřování je zaměřeno jenom na shromáždění důkazů, svědčících v neprospěch obviněného; nesprávně se zde předpokládá, že shromažďování důkazů svědčících v jeho prospěch prý je výlučnou povinností obviněného a jeho obhájce. Jednou ze záruk objektivnosti vyšetřování je právo obviněného vědět z čeho je obviňován (§§ 92, 165) a povinnost vyšetřovacích orgánů umožnit mu podrobně se vyjádřit k obvinění, zejména uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí a nabídnout o nich důkazy (§ 92 odst. 2). Poskytnout obviněnému a některým dalším osobám co nejširší možnost dožadovat se nápravy slouží taktéž tomuto účelu. Zákon připouští stížnost proti každému usnesení vyšetřovacího orgánu (§ 171 odst. 1); navíc je zde možnost kdykoliv v průběhu vyšetřování žádat prokurátora, aby byly odstraněny průtahy ve vyšetřování nebo závady v postupu vyšetřovacích orgánů. Podání žádosti není vázáno žádnou lhůtou. Žádost má být prokurátoru ihned předložena, Prokurátor je zase povinen neprodleně žádost vyřídit (§ 171 odst. 2).

Požadavek úplného a všestranného vyšetření každé trestní věci již v průběhu přípravného řízení je výrazem čtvrté zásady přípravného řízení — *zásady úplnosti*, v níž se realizuje zásada objektivní pravdy, oficiality, zajištění práva obviněného na obhajobu, hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení a další. Je vyjádřena zejména v § 167 odst. 2 a § 89. Zde je výslovně uložena vyšetřovacím orgánům povinnost postupovat při vyšetřování tak, aby co nejúplněji byly objasněny a dokázány všechny skutečnosti potřebné k posouzení případu, osoby pachatele i nároku poškozeného na náhradu škody a aby byly odhaleny příčiny, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání. Tím byly odstraněny některé nejasnosti, podmíněné i nejednotným výkladem příslušných ustanovení starého trestního řádu. Ze zásady úplnosti lze vyvodit i další závěr: již v průběhu přípravného řízení je třeba zjistit objektivní pravdu ve věci. Bez zjištění objektivní pravdy nelze považovat vyšetřování za skončené a věc nemůže být předána soudu. Zjistit objektivní pravdu ve věci znamená ve většině případů správně vytyčit a poté všestranně prověřit všechny odůvodněné vyšetřovací verze. Vyšetřování lze považovat za skončené teprve vyloučením všech odůvodněných vyšetřovacích verzí až na jednu jedinou a dokázáním této jediné vyšetřovací verze. Vyšetřovací orgány mají i pro plnění těchto požadavků všechny nezbytné předpoklady. Pro zajištění úspěšné realizace této zásady v praxi zná náš trestní řád několik účinných záruk. Především je zde institut vznesení obvinění: obviněný se seznamuje s určitými důvody stíhání, hodnotí je, vyjadřuje se k nim a zpravidla nabízí důkazy. Všestranné zkoumání vyšetřovacího materiálu provádí z hlediska jeho úplnosti obviněný a jeho obhájce ve stadiu skončení vyšetřování a seznámení se s jeho výsledky a podává v tomto směru návrhy. Zvláštní úprava možnosti zamítnutí jejich návrhů (jenom když jsou „zřejmě nepotřebné“), jakož i možnost účasti obhájce při provádění vyšetřovacích úkonů, kterými se na návrh obhajoby vyšetřování

doplňuje (§ 168 odst. 2), prohlubují taktéž záruky dodržování zásady úplnosti. Úplnost vyšetřování je prověřována prokurátorem vykonávajícím dozor nad vyšetřováním v průběhu celého vyšetřování a nakonec při rozhodování o návrhu vyšetřovacího orgánu po skončení vyšetřování. Z tohoto hlediska zkoumá materiály přípravného řízení i soud, a to jak ve stadiu předběžného projednávání obžaloby, tak i v ostatních stádiích řízení před soudem (v hlavním líčení, při projednávání odvolání, stížnosti pro porušení zákona apod.). V obou případech vážnější nedodržení zásady úplnosti je důvodem pro vrácení věci k došetření.

Všechny tyto zásady přípravného řízení těsně souvisí, vzájemně se podmínují. Nelze dosáhnout například úplného vyšetření věci bez dodržení zásady objektivnosti, aktivity a rychlosti a naopak objektivnost vyšetření věci je nemyslitelná bez její úplnosti apod.

III.

Nový trestní řád ulehčuje řešení i další doposud sporné kriminalistické otázky: *zda kriminalistika má plnit nějaké speciální úkoly na úseku zkoumání příčin kriminality, jakož i na úseku předcházení trestné činnosti, a když ano, v jakém rozsahu, a v důsledku toho, zda zkoumání těchto otázek tvoří součást předmětu kriminalistiky?* V této podobě jde o otázku hlavně v našich československých podmínkách poměrně novou. Výrazněji vystoupila do popředí teprve se zvýšením nároku na účinnost boje proti kriminalitě, zejména na úseku předcházení a zabránění trestné činnosti, jakož i výslovným vyjádřením požadavku objasňování příčin a podmínek každého trestného činu v trestně procesních zákonech většiny socialistických států, včetně Československa.²⁹⁾ Dlouhou dobu převládal i mezi kriminalisty názor, že kriminalistice jsou cizí jakékoliv úkoly v tomto směru.³⁰⁾ Dnes mezi socialistickými kriminalisty (viz např. výše citované práce Vasiljeva, Mitričeva, Vinberga, jakož i našeho Němce) převládá kladná odpověď na první část otázky.³¹⁾ Vyjádřením toho je okolnost, že se na tuto skutečnost výslovně, i když mnohdy jen v obecné, málo určující a ne dost výstižné formě odvolávají definice před-

²⁹⁾ V § 1 tr. ř. pojednávajícím o účelu zákona se hovoří, že „Řízení přitom musí působit k upevnování socialistické zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti (proloženo autorem — I. P.), k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i čestného plnění povinnosti ke státu a společnosti“. § 89 odst. 1 písm. f) tr. ř. stanoví, že v trestním řízení je třeba mimo jiné dokazovat okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožňovaly jejich spáchání.

³⁰⁾ Svědčí o tom jak vyšetřovací praxe, kde se tyto okolnosti nezjišťovaly, tak i starší kriminalistická literatura, ve které nenajdeme v tomto směru žádnou zmínku.

³¹⁾ S. P. Mitričev, *Předmět, metod i sistema sovetskoj kriminalistiky*, Moskva 1956; A. N. Vasiljev, *Sledstvennaja taktika i jejo mjesto v sisteme kriminalistiky*, Sovetskaja kriminalistika na službě sledstvijsa, čís. 15, roč. 1961; A. I. Vinberg, *Otázky kriminalistiky v novém trestně procesním zákonodárství*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, čís. 4, roč. 1961, překlad v Kriminalistickém sborníku, čís. 9, roč. 1961; B. Němec, *Základy kriminalistiky*, Praha 1954.

mětu socialistické kriminalistiky v kriminalistických učebnicích z posledního období.³²⁾

Sporná a dosud nevyřešena zůstává druhá část otázky: v jakém rozsahu zkoumá tyto otázky socialistická kriminalistika? V tomto směru se domníváme, že dosud nebylo upuštěno od názoru, že kriminalistika se sice účastní této práce, ale jen formou vypracovávání technických prostředků zabraňování trestné činnosti, jakož i tím, že přispívá ke včasnému a rychlému odhalování a vyšetřování trestných činů, což působí preventivně na osoby, které by chtěly spáchat trestný čin (vědomy si toho, že jejich seberafinovanější trestná činnost bude odhalena a oni potrestáni, upouštějí od svého rozhodnutí spáchat trestný čin). Považujeme to za nesprávné zužování předmětu socialistické kriminalistiky a snižování jejího významu v boji proti kriminalitě. V souhlase s názorem Vl. Solnaře³³⁾ se domníváme, že kriminalistice zde patří významné místo. Podílí se na řešení této problematiky hlavně v těchto směrech: za prvé, rozpracovává obecné otázky této problematiky (místo a úkoly kriminalistiky v této sféře); za druhé, vypracovává především pro potřeby vyšetřovacích a bezpečnostních orgánů vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky k zjišťování příčin páčání jednotlivých druhů trestných činů jako návod pro co nejúspěšnější odhalení příčin a podmínek spáchaného konkrétního činu, s cílem jejich odstranění; za třetí, vypracovává pro potřeby soudních expertů metodiku zjišťování některých příčin a podmínek jednotlivých druhů trestné činnosti prostředky soudní expertizy; za čtvrté, vypracovává opatření různého charakteru za účelem předcházení, zabránění nebo i jen znesnadnění trestné činnosti. Jsou to nejen různá vědecko-technická opatření za účelem ochrany před trestnou činností (před vyloupením pokladen, skladů apod.), znesnadnění zatajení trestné činnosti (opatření, znesnadňující padělání platidel a cenin), některé vědecko-technické prostředky, které pomáhají odhalovat pachatele nebo jim přímo zabraňovat v pokračování trestné činnosti (různá signalizační zařízení, televizní pozorování, různé nástrahy apod.), ale i práce s recidivisty, některé otázky organizace ochrany majetku, správná evidence materiálních hodnot a kontroly jejich používání, organizace ochrany společenského pořádku apod.³⁴⁾ Sem je třeba zahrnout i některé otázky rozvíjení účasti pracujících při odhalování a vyšetřování trestných činů, zejména pokud jde o zjišťování příčin a podmínek trestné činnosti. To je další příspěvek, kterým se socialistická kriminalistika zúčastňuje boje proti kriminalitě. Proto je správné zahrnovat i tuto oblast socialistické kriminalistiky do jejího předmětu; přitom ponecháváme stranou v jaké formě by tato okolnost měla být vyjádřena v pojmu socialistická kriminalistika.

³²⁾ *Kriminalistika*, Moskva 1959; *Učebnice kriminalistiky*, díl I., Praha 1959 apod.

³³⁾ Vl. Solnař, *K metodice zkoumání příčin kriminalistiky*, Právník, čís. 8, roč. 1962.

³⁴⁾ A. N. Vasiljev, *Sledstvennaja taktika i jeho mesto v sovetskij kriminalistike*, Sovetskaja kriminalistika na službě sledstvia, čís. 15, roč. 1961, str. 11—12.

Jaké argumenty lze uvést na podporu tohoto stanoviska? Předně je zde skutečnost, že znalost příčin a podmínek konkrétního trestného činu nemá svůj dopad jen na úsek předcházení trestné činnosti (na jejich odstraňování, vypracovávání speciálních opatření zabráňování obdobné trestné činnosti v budoucnu apod.), nýbrž i na některé jiné otázky, např. na otázku trestní odpovědnosti, stupně společenské nebezpečnosti, míry zavinění, trestu apod. Proto znalost příčin a podmínek trestné činnosti a shromážděné skutečnosti, které je dokazují, jsou výrazem požadavku úplnosti vyšetřování.³⁵⁾ Socialistická kriminalistika dále je povolána k tomu, aby vypracovala vědeckotaktické prostředky, způsoby a metody náležitého zjišťování věci. Vyšetřit trestný čin znamená též objasnit jeho příčiny a podmínky, které umožňovaly nebo usnadnily jeho páchání. Individuálnost každého jednotlivého případu podmiňuje ve svých důsledcích i okolnost, že kriminalistická věda tak může činit jenom pro jednotlivé druhy trestné činnosti zevšeobecňováním toho typického, co je vlastní příslušnému druhu trestné činnosti. Tyto úkoly socialistické kriminalistice umožňují úspěšně plnit její specifické metody vědecké práce: zevšeobecňování praxe orgánů činných v trestním řízení a využívání a tvůrčí aplikace nejnovějších poznatků jiných věd. V neposlední řadě je zde skutečnost, že takto konkrétně vymezený úkol si doposud nedává žádná jiná věda. Pravděpodobně to nebude, jak ukazují předběžné názory, vyskytující se v diskusi o předmětu kriminologie, ani tento vědní obor. Tolik k argumentaci našeho stanoviska. Přitom jsme si vědomi, že jakékoliv přeceňování možnosti kriminalistické vědy znamená postupně upadat do druhé krajnosti. Socialistickou kriminalistikou vypracované vědeckotechnické a taktické metody, způsoby a prostředky zjišťování příčin a podmínek kriminality, jakož i předcházení, zabráňování a ztěžování trestné činnosti, představují jen část těchto metod a prostředků. Vypracování dalších tvoří součást předmětu jiných vědních oborů.

Toto naše stanovisko má dopad na celou řadu dalších, z kriminalistického hlediska významných otázek. Je zde například otázka charakteru metod zjišťování příčin páchání jednotlivých druhů trestných činů a podmínek, které to umožnily nebo usnadnily.³⁶⁾ Snad ani v dějinách kriminalistiky nenajdeme diskutovanější otázku jako je právě tato; okolo ní probíhal a ještě probíhá obzvlášť ostrý boj mezi buržoazní a socialistickou kriminalistikou, jako odraz boje mezi idealismem a materialismem v objasňování charakteru tohoto sociálního jevu a jeho příčin. Nesmiřitelnost, protikladnost stanovisek se vyhrocuje zejména při otázce metod zjišťování zvláštností osoby pachatele (obviněného), které jsou významné z hlediska příčin jeho trestné činnosti, jakož i podmínek, které mu tuto činnost umožňovaly nebo usnadňovaly. Hledání správného řešení to-

³⁵⁾ Přezkoumání těchto čistě trestně právních otázek i z pohledu znalosti příčin kriminality může, dle našeho názoru, přispět k úspěšnému vyřešení a objasnění mnohých, doposud nevyřešených trestně právních otázek.

³⁶⁾ Domníváme se, že v určitém směru tyto naše závěry se vztahují i na metody studia příčin kriminality obecně.

hoto problému podnítilo svého času živou plodnou teoretickou práci. Ale nesprávné řešení otázky hlavně tzv. klinických a ambulatorních metod studia osoby pachatele v prvních letech sovětské moci, jak vyplývá ze studia sovětské literatury,³⁷⁾ vyvolalo koncem dvacátých let oprávněnou kritiku tohoto stanoviska, což však mělo za následek, společně s dalšími okolnostmi, oslabení a později i úplné přerušení vědecko-výzkumné práce v tomto směru. A tak i řešení této významné otázky bylo odloženo na pozdější dobu.

Jakému základnímu požadavku mají odpovídat metody zjišťování zvláštnosti osoby pachatele vypracované a doporučované socialistickou kriminalistikou. Musí splňovat všechny předpoklady, o nichž jsme hovořili v první části práce, zejména nemohou být v rozporu s trestním řádem, musí mít přísně vědecký charakter a být s to zajišťovat poznání skutečností, významných z hlediska úspěšného výkonu socialistického soudnictví. V této souvislosti se zpravidla namítá, že omezování trestním řádem volnosti při volbě metod ztěžuje a v některých případech dokonce znemožňuje správné poznání osoby pachatele a tím příčin jeho trestné činnosti. Jaké argumenty lze uvést proti této námitce? Poukážeme jen na jeden z hlavních. Význam osoby pachatele pro poznání příčin jeho trestné činnosti nelze přeceňovat. Nelze hledat příčiny zločinnosti, jak správně zdůrazňuje i náš významný filosof Cvekl a další,³⁸⁾ podobně jako kteréhokoliv jiného sociálního jevu v individuálních vlastnostech jednotlivého subjektu. Naše orgány činné v trestním řízení nemusí pátrat po jakýchsi „záhadných“, „vnitřních“ silách, „podvědomí“, „vrozených skloních“, které člověka vedou se „železnou“ zákonitostí k páchání trestné činnosti apod. Na druhé straně nelze význam osoby pachatele ani podceňovat; pro poznání skutečných příčin jeho trestné činnosti tato znalost osoby není už tak bezvýznamná. Marxistická psychologie dokázala, že psychologické zvláštnosti osoby člověka v určitém směru podmiňují jeho chování, jeho činy. „Ve stejných podmínkách různí lidé se chovají různě, a to nejen proto, že mají různé vědomí, názory, hlediska, zásady a ideály, ale i proto, že mají různý temperament, charakterové rysy, pevnost vůle apod.“³⁹⁾ Situace je pak o to složitější, že některé z těchto zvláštností osoby pachatele nelze poznat a hlavně dokázat bez pomoci odborných znalostí a v některých případech ani bez určitého klinického či ambulatorního vyšetření. Právě na tomto základě se rozvíjela a rozvíjí např. soudně psychiatrická expertiza. I osobní zkušenosti z praxe nás přesvědčují o tom, že v některých případech ani soudně psychiatrická expertiza nám nemůže objasnit některé závažné skutečnosti významné z hlediska trestního řízení. S touto těžkostí jsme se setkávali zejména při vyšetřování automobilových, železničních a leteckých nehod. Domníváme

³⁷⁾ A. A. Gercenzon, *Ob izučeniji prestupnosti*, Sovetskaja kriminalistika na službe sledstvijsa, čís. 11, roč. 1958, str. 9, 10.

³⁸⁾ P. Cvekl, *Lid a osobnost v dějinách*, Praha 1961.

³⁹⁾ A. B. Sacharov, *O ličnosti prestupníka i příčinách prestupnosti v SSSR*, Moskva 1961, str. 172.

se, že pro objasnění např. toho, zda bylo správné od řidiče nebo pilota požadovat v konkrétní situaci, řekněme vzhledem k psychologickým zvláštnostem jeho osoby, něco konat nebo nekonat, přesahuje rámec soudně psychiatrické expertizy. Jde již o oblast psychologie. Zde by měla proto nastoupit soudně psychologická expertiza.

Doposud jsme však svědky zamítavého stanoviska k podobnému řešení. Domníváme se, že i oprávněná obava z ožívování reakčních biokriminologických teorií ovlivňuje správné řešení této otázky, i když nelze nevidět, že i samotná psychologie v současné době není pro podobné služby soudnictví připravena. Praxe v některých případech tento nedostatek řeší tím, že buď přibírá v rámci soudně psychiatrické expertizy jednoho ze soudních expertů odborníka psychologa, nebo tím, že tyto otázky napřed konzultuje „pro sebe“ s psychologem a na základě takto získaných poznatků usměrňuje další vyšetřování či své rozhodování. Rozšíření počtu druhů soudní expertizy o soudně psychologickou expertizu by proto nebylo ničím jiným než zákonitým pokračováním procesu, který má své kořeny a opodstatnění v praxi. Stranou ponecháváme otázku metod tohoto druhu soudní expertizy. Jde však, jak i u soudně psychiatrické expertizy, o problematiku, která si vyžádá ještě hodně času, námahy a sil, a to nejen odborníků z tohoto oboru, nýbrž i právníků, kriminalistů, jakož i filosofů a dalších.

Správné řešení všech výše uvedených otázek má nejen teoretický, ale i praktický význam. Bezprostředně ovlivňuje především kvalitu odhalování a vyšetřování trestných činů, úroveň náležitého zjišťování věci. Zaměření prokurátorského dozoru i na tuto obsahovou stránku vyšetřování povede k dalšímu prohloubení socialistické zákonnosti v činnosti zejména bezpečnostních a vyšetřovacích orgánů a tím i k celkovému zvýšení účinnosti boje proti kriminalitě. Tento vliv nakonec podmíní již v současném období další ještě výraznější snížení kriminality v naší vlasti a perspektivně i její úplnou likvidaci.

РЕЗЮМЕ

Автор исходит из того, что издание нового чехословацкого уголовно-процессуального кодекса (зак. № 141/61 СЗ) дает возможность новых точек зрения на некоторые общие уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы и на этом основании более подробно исследует взаимоотношения криминалистики и уголовного процесса, взаимоотношения основных принципов уголовного производства, принципов предварительного производства и принципов производства отдельных криминалистических методов и способов и, наконец, задачи криминалистики при установлении причин преступности, равно как и при предупреждении преступной деятельности.

В первой части своей работы автор более подробно обосновывает ответ на вопрос, на каких основаниях, критериях, производится выбор научно-технических и тактических методов, способов и средств надлежащего установления дел для их прямого выражения

в уголовно - процессуальном кодексе (какие, в каком размере, почему и т. п.) и в какой степени сама сущность криминалистикой разработанных и рекомендованных научно-технических и тактических методов, способов и средств стоит под влиянием факта, что они приводятся или не приводятся определенно в уголовно-процессуальном кодексе. Автор приходит к заключению, что при выборе определенной регуляции порядка действий органов, действующих в уголовном производстве, законодатель руководствуется прежде всего стремлением регулировать порядок действий органов, действующих в уголовном производстве, а также права и обязанности субъекта уголовно-процессуальных правовых отношений так, чтобы они как можно лучше отвечали социально-экономическим переменам, которые имеют место при строительстве развитого социалистического общества и накоплении сил для перехода к коммунизму, и одновременно, чтобы эта регуляция, с одной стороны, обеспечивала реальную возможность быстрого, полного и объективного обнаружения и расследования всякой преступной деятельности (надлежащего установления дела), справедливого наказания (согласно закону) их совершителей, а также предупреждения преступной деятельности (что предполагает и определенные вторжения в индивидуальную сферу отдельных граждан), и, с другой стороны, чтобы были предоставлены действенные гарантии для охраны прав и законных интересов всех граждан, принимающих участие в уголовном производстве. Такая точка зрения позволяет автору разбить криминалистические, научно-технические и тактические методы, способы и средства, прямо предусмотренные уголовно-процессуальным кодексом, в общем на пять групп согласно тому, какую сторону этого основного критерия они выражают. Этот свой взгляд автор более подробно обосновывает кратким анализом оснований, которые привели к изменению чехословацкого уголовного кодекса в 1956 и 1961 гг. Поскольку речь идет о второй части вопроса, автор более подробно обосновывает две идеи: во-первых, что в уголовно-процессуальном кодексе прямо предусмотренные криминалистические, научно-технические и тактические методы, способы и средства не теряют своего криминалистического характера и в результате этого не перестают составлять и в дальнейшем составную часть предмета криминалистической науки. Во-вторых, что неправильно считать все криминалистические научно-технические и тактические методы, способы и средства, в уголовно-процессуальном кодексе прямо не предусмотренные, незаконными. В этой связи он формулирует более подробно определенные общие требования для законности криминалистических научно-технических и тактических методов, способов и средств.

Во второй части работы автор решает вопрос, правильно ли горорить о специфических принципах предварительного производства, а если да, то каково их отношение, с одной стороны, к основным принципам уголовного производства и, с другой стороны, к принципам отдельных криминалистических методов, способов (например, к принципам планирования следствия). Автор приходит к заключению, что предварительное производство, как и каждая другая стадия уголовного производства, строится на основных принципах уголовного производства; это является выражением их общей действенности в рамках всего производства, как одного из необходимых признаков, характеризующих их сущность. Понятно, что и в стадии предварительного производства не все принципы уголовного производства находят применение в одинаковой мере и в одинаковой форме. Специфические задачи предварительного производства и специальная процессуальная форма, в которой протекает предварительное производство, обуславливают определенные особенности (спецификум), в которых реализуются основные принципы уголовного производства в предварительном производстве. Новый уголовно-процессуальный кодекс, в особенности в § 167, но и в некоторых дальнейших параграфах, определил этот специальный характер реализации основных принципов уголовного производства в стадии предварительного производства в самых общих чертах. При более глубоком исследовании становится ясным, что некоторые из этих особенностей обладают самостоятельным характером и имеют

определяющее и решающее значение для успешного выполнения целей предварительного производства, что дает право говорить (в этом точно определенном смысле) об активности, быстроте, объективности и полноте предварительного производства как о специфических принципах предварительного производства, которые в своих последствиях оказывают влияние также на принципы использования отдельных криминалистических методов и способов, применяемых при обнаружении и расследовании преступных деяний.

В последней, третьей, части автор решает вопрос, должна ли криминалистика выполнять какие-либо конкретные специальные задачи в секторе исследования причин преступности, а также в секторе предупреждения преступной деятельности, а если да, то в каком размере, и в результате этого, составляет ли исследование этих вопросов составную часть предмета криминалистики. Автор дает на этот вопрос положительный ответ. Криминалистика принимает участие в решении этой проблематики, помимо выполнения задач общепредупредительного характера, главным образом в следующем направлении: во-первых, разрабатывает общие вопросы этой проблематики (место и задачи криминалистики в этом секторе); во-вторых, разрабатывает, прежде всего для потребностей следственных органов и органов безопасности, научно-технические и тактические методы, способы и средства установления причин совершения отдельных видов преступных деяний, как руководство для как можно лучшего обнаружения причин и условий совершения конкретного деяния (имея своей целью прежде всего их устранение); в-третьих, разрабатывает для потребностей судебных экспертов методику установления некоторых причин и условий отдельных видов уголовной деятельности средствами судебной экспертизы; в-четвертых, разрабатывает мероприятия разного характера с целью предупреждения, воспрепятствования или хотя бы только затруднения преступной деятельности. Таковыми являются не только разные научно-технические мероприятия с целью охраны от преступной деятельности (от ограбления касс, складов и т. п.), воспрепятствования утаивания преступной деятельности (мероприятия, затрудняющие фальсификацию платежных средств, ценных бумаг, удостоверений личности и т. п.), некоторые научно-технические средства, которые помогают обнаруживать виновных или воспрепятствовать им в продолжении преступной деятельности (разные сигнальные устройства, телевизионные наблюдения, разные ловушки и т. п.), но и работа с рецидивистами, некоторые вопросы организации охраны имущества, правильного учета материальных ценностей и контроля их использования, организация охраны общественного порядка и т. п. Сюда относятся и некоторые вопросы развития участия трудящихся при обнаружении и расследовании преступных деяний, в частности, поскольку дело касается установления причин и условий преступной деятельности. В этой связи автор касается и вопросов криминалистических научно-технических и тактических методов, способов и средств установления специфических особенностей личности виновного и рекомендует расширение видов судебных экспертиз судебно-психологической экспертизой.

ZUSSAMENFASSUNG

Der Autor geht von der These aus, daß die Herausgabe der neuen tschechoslowakischen Strafordnung (Gesetz No. 141/1961 der Gesetzsammlung) neue Ausblicke auf einige der Strafprozeßlehre und der Kriminalistik gemeinsamen Fragen bietet; auf dieser Basis untersucht er näher die Beziehung zwischen der Kriminalistik und dem Strafprozeß, die Beziehung zwischen den Grundprinzipien des Strafprozesses, den Prinzipien des Vorverfahrens und den Grundsätzen der Ausführung der einzelnen kriminalistischen Methoden und Arbeitsweisen und schließlich die Aufgaben der Kriminalistik bei der Feststellung der Ursachen der Kriminalität ebenso wie bei der Kriminalprävention.

In dem ersten Teil der Arbeit begründet er seine Antwort auf die Frage, aus welchen

Gründen und nach welchen Kriterien die Auswahl der wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel zur gründlichen Feststellung des Sachverhalts (welche, in welchem Ausmaß, warum u.ä.) für die direkte Anführung in der Strafprozeßordnung getroffen wird. Weiters begründet er die Antwort auf die Frage, inwieweit das Wesen der von der Kriminalistik ausgearbeiteten und anempfohlenen wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel von der Tatsache beeinflusst wird, ob sie in der Strafprozeßordnung ausdrücklich angeführt sind, oder ob dies nicht der Fall ist. Er gelangt zu der Schlußfolgerung, daß sich der Gesetzgeber bei der Wahl einer bestimmten Regelung des Vorgehens der im Strafverfahren tätigen Organe in erster Linie durch das Bestreben leiten läßt, die Arbeitsweise der im Strafverfahren tätigen Organe ebenso wie die Pflichten und Rechte der Subjekte der strafprozeßlichen Rechtsbeziehungen so zu regeln, daß sie so gut als möglich den sozial-ökonomischen Veränderungen entsprächen, die beim Aufbau der reifen sozialistischen Gesellschaft und bei der Sammlung der Kräfte für den Übergang zum Kommunismus vor sich gehen, und gleichzeitig, daß die Regelung auf der einen Seite die reale Möglichkeit der schnellen und objektiven Aufdeckung und der Untersuchung jeder Straftätigkeit (die gründliche Tatsachenfeststellung), die gerechte Bestrafung der Täter (nach dem Gesetz), ebenso wie die Kriminalprävention (was alles gewisse Eingriffe in die individuelle Sphäre der einzelnen Bürger erfordert) ermögliche, auf der anderen Seite, daß wirksame Garantien für den Schutz der Rechte und der berechtigten Interessen aller Bürger, die am Strafprozeß teilhaben, gewährt werden. Ein ähnlicher Standpunkt ermöglicht es dem Autor, die kriminalistischen wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, die Arbeitsweisen und Mittel, die in der Strafprozeßordnung ausdrücklich angeführt sind, im Ganzen in fünf Gruppen einzuteilen, je nachdem welche Seite dieses grundlegenden Kriteriums sie ausdrücken. Diese Meinung begründet der Autor näher durch eine kurze Analyse jener Gründe, welche zur Änderung der tschechoslowakischen Prozeßordnung im Jahre 1956 und im Jahre 1961 führten. Was den zweiten Teil der Frage betrifft, begründet der Autor hauptsächlich folgende zwei Gedanken: Erstens, daß die in der Strafprozeßordnung ausdrücklich angeführten kriminalistischen, wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel ihren kriminalistischen Charakter nicht verlieren; aus diesem Grunde bleiben sie auch weiterhin Bestandteile des Forschungsgegenstandes der Kriminalistikwissenschaft. Zweitens, daß es nicht richtig ist, alle kriminalistischen wissenschaftlich-taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel, die im Gesetz nicht ausdrücklich angeführt sind, als ungesetzlich zu betrachten. In diesem Zusammenhang formuliert er näher gewisse allgemeine Forderungen, welche die gesetzmäßigen kriminalistischen wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel erfüllen müssen.

Im zweiten Teil der Arbeit löst der Autor die Frage, ob es richtig ist, von spezifischen Grundsätzen des Vorverfahrens zu sprechen, und im positiven Falle, welche Beziehung sie zu den Grundprinzipien des Strafverfahrens auf der einen Seite, und zu den Grundsätzen der einzelnen kriminalistischen Methoden, Arbeitsweisen (z.B. zu den Grundsätzen der Fahndungsplanung) auf der anderen Seite, haben. Der Autor gelangt zur Schlußfolgerung, daß das Vorverfahren, ebenso wie jedes andere Stadium des Strafverfahrens, auf den Grundsätzen des Strafverfahrens aufgebaut ist; es ist dies ein Ausdruck ihrer Allgemeingültigkeit im Rahmen des ganzen Verfahrens, als eines ihrer notwendigen Merkmale, das ihr Wesen charakterisiert. Es ist selbstverständlich, daß sich im Stadium der Vorverfahrens nicht alle Grundsätze des Strafprozesses in gleichem Maße und in gleicher Form äußern. Die besonderen Aufgaben des Vorverfahrens und die besondere Prozeßform, in welcher das Verfahren vor sich geht, bedingen gewisse Eigentümlichkeiten (ein Spezifikum), in denen sich die Grundprinzipien des Strafprozesses realisieren. In ganz allgemeinen Zügen hat die neue Prozeßordnung, insbesondere in § 167, aber auch in einigen anderen, diese Eigentümlichkeit, wie die Grundprinzipien des Strafprozesses im Vorverfahren realisiert sind, definiert. Bei

einer tieferen Untersuchung wird ersichtlich, daß einige dieser Eigentümlichkeiten einen selbstständigen Charakter haben, ebenso wie bestimmende und entscheidende Bedeutung für die erfolgreiche Erfüllung der Ziele des Vorverfahrens, was uns dazu berechtigt (in diesem genau definierten Sinne), von der Aktivität und der Vollständigkeit des Vorverfahrens als von spezifischen Grundsätzen des Vorverfahrens zu sprechen, welche in ihren Folgen auch die Grundsätze der Anwendung der einzelnen kriminalistischen Methoden und Arbeitsweisen, welche bei der Enthüllung und Untersuchung von Straftaten benutzt werden, beeinflussen.

Im letzten, dritten Teil der Arbeit löst der Autor die Frage, ob die Kriminalistik konkrete spezielle Aufgaben auf dem Gebiet der Erforschung der Ursachen der Kriminalität oder auf dem Gebiet Kriminalprävention zu erfüllen habe; im positiven Falle, in was für einem Ausmaß, und ob das Studium dieser Fragen deswegen ein Bestandteil des Forschungsgegenstands der Kriminalistik ist. Auf diese Frage gibt er eine bejahende Antwort. Die Kriminalistik hat Anteil an der Lösung dieser Problematik neben der Erfüllung von Aufgaben allgemein präventiven Charakters hauptsächlich in folgender Richtung: erstens, bearbeitet sie allgemeine Fragen dieser Problematik (Bestimmung des Platzes und der Aufgaben der Kriminalistik auf diesem Gebiet); zweitens, arbeitet sie vor allem für den Bedarf der Untersuchungs- und Sicherheitsorgane wissenschaftlich-technische und taktische Methoden, Arbeitsweisen und Mittel der Feststellung von Ursachen der einzelnen Arten von Straftatungen als Anleitung für die möglichst erfolgreiche Aufdeckung der Ursachen und Bedingungen der konkreten vollbrachten Tat (mit dem Hauptziel ihrer Beseitigung) aus; drittens, arbeitet sie für die Bedürfnisse der Gerichtsexperten die Methodik der Feststellung gewisser Ursachen und Bedingungen der einzelnen Arten von Straftaten mittels der Gerichtsexpertise aus; viertens, arbeitet sie verschiedene Maßnahmen aus, welche dem Ziel der Prävention, der Unterbindung oder bloß der Erschwerung der Straftätigkeit dienen. Es handelt sich nicht nur um verschiedene wissenschaftlich-technische Maßnahmen zum Schutz vor Straftaten (Schutz vor Kassen- oder Lagerraub u. ä.), zur Erschwerung der Verheimlichung der strafbaren Handlungen (Maßnahmen, welche die Fälschung von Zahlungsmitteln, Postwertzeichen, Bürgerausweisen u. ä. erschweren), gewisse wissenschaftlich-technische Mittel, welche die Täter zu entdecken helfen oder ihnen die Fortsetzung der strafbaren Tätigkeit unmöglich machen (Signalisierungseinrichtungen, Beobachtung durch Fernsehen, verschiedene Köder u. ä.), sondern auch die Arbeit mit den Rezipienten, gewisse Fragen des Besitzschutzes, die richtige Evidenz der materiellen Werte und die Kontrolle ihrer Anwendung, die Organisation des Schutzes der gesellschaftlichen Ordnung u. ä. Hierher gehört auch die Entfaltung der Anteilnahme der Werktätigen bei der Enthüllung und Untersuchung der Straftaten. In diesem Zusammenhang berührt der Autor auch die Fragen der wissenschaftlich-technischen und faktischen kriminalistischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel zur Feststellung der spezifischen Eigentümlichkeiten der Person des Täters und plaidiert für die Erweiterung der Gerichtsexpertisen durch Hinzunahme der gerichts-psychologischen Expertise.

- E. Kučera: *K některým otázkám autonomie a postavení Slovenska v rámci Československé republiky* 1954, Iuridica I.
- J. Boguszak: *Stát, právo a právní instituce v soustavě společenské nadstavby* 1954, Iuridica II.
- R. Foustka: *Petra Chelčického názory na stát a právo* 1955, Iuridica III.
- S. Zdobinský: *K některým otázkám osobního vlastnictví* 1957, Iuridica IV.
- 1955 IURIDICA I: J. Pokštefl: *Problém definice agrese. Z. Česka: Rozsah přezkoumávání rozhodnutí soudu proé stolice vzhledem k vadám v občanském soudním řízení. J. Kincl: Sarmatae Limigantes. IURIDICA II: Z. Jičínský: Vznik československého lidové demokratického práva a buržoasní teorie „právní kontinuity“. B. Vybíral: K problému jednočinného souběhu trestných činů. D. Fišer: O vztahu mezi výrobou výrobních prostředků a spotřebních předmětů v souvislosti s požadavky základního ekonomického zákona socialismu. M. Lakatoš: Zákon jako forma práva v lidové demokracii.*
- 1956 IURIDICA I: F. Boura: *Černyševského názory na stát a právo. M. Doláková: Presumpce zavinení a rozsah náhrady škody podle občanského zákoníku, zejména se zřetelem k nesplnění hospodářských smluv. E. Kučera: O autonomii v socialistickém státě. I. Tomeš: Právní otázky učebního poměru. IURIDICA II: P. Levit: Administrativně právní postavení správy národního podniku průmyslového. I. Tomsová: Realisace administrativně právních forem. Z. Česka: Připojení se k návrhu na rozvod manželství. K. Malý: Vznik trestně právních ustanovení zemských zřízení o poddanských vzpouřách.*
- 1957 IURIDICA I: K. Litsch: *Bismarckův zákon proti socialistům. E. Kučera: Socialistický typ státu. J. Švestka: Duševní porucha podle občanského zákoníku se zvláštním zřetelem k dědičnému právu. IURIDICA II: J. Boguszak: K otázce druhů interpretace norem platného československého práva. Z. Červený: K některým otázkám správního donucování, zvláště správního trestání. P. Levit: K vývoji správního aktu.*
- 1958 IURIDICA I: *Sborník projevů přednesených dne 12. listopadu 1957 na slavnostním zasedání vědeckých rad Ústavu práva ČSAV a právnické fakulty University Karlovy k 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce: Akademik V. Procházka: Velká říjnová socialistická revoluce a její význam pro vznik a vývoj socialistického státu a práva. Člen korespondent ČSAV V. Knapp: Úloha socialistického práva při budování socialistické ekonomiky. P. Levit: Socialistický státní aparát P. Peška: Základní občanská práva a povinnosti v socialistickém státě. IURIDICA II: Z. Jičínský: Pojetí práva v masarykismu a sociáldemokratismu. M. Knapková: Pojem právní subjektivity a způsobilosti k úkonům v československém občanském právu. Z. Česka: K některým otázkám arbitrážního řízení. I. Tomeš: K úpravě práce přes čas v československém pracovním právu. IURIDICA III: P. Levit: Správní řízení. E. Kučera: Formy socialistického státu. S. Balík: Několik významných ustanovení massachusettského „Zákoníku svobod“.*
- 1959 IURIDICA I: J. Nezkusil: *Studie o pokusu v československém trestním právu. IURIDICA II: B. Spáčil: Rozpočtový řád národních výborů. J. Trubač: Vývoj finančního hospodaření a využívání ekonomických podniků v ČSR po roce 1945. I. Tomeš: Pojem pracovní kázně a její právní úprava. IURIDICA III: D. N. Pritt: John Milton, Poet and Revolutionary.*
- 1960 IURIDICA I: B. Rattinger: *O státně právním významu únorových událostí. J. Švestka: Odpovědnost za škody způsobené dopravními prostředky v československém právním řádu. K. Litsch: K postavení nejvyšších orgánů Německé republiky v listopadové revoluci 1918. IURIDICA II: V. Delong: Obsah pojmu lidové demokratické státní správy. S. Radvanová: Byt užívaný manžely. K. Malý: Vznik proletářských soudů v sovětském Rusku (říjen 1917—červenec 1918). IURIDICA III: K. Pinc: K ekonomické problematice společenské spotřeby obyvatelstva.*
- 1961 IURIDICA I: O. Plundr: *Organizace soudů Polské lidové republiky. J. Fiala: Změna účastníka v občanskoprávním řízení. Z. Česka: Vliv soudního řízení na běh promlčecí doby. IURIDICA II: Slovenské národní povstání, jeho státně právní význam a obsah. J. Gronský: K některým otázkám rozvoje práce komisíu polského Sejmu. V. Klokočka: Parlamentní kontrola vlády v systému 4. republiky ve Francii. IURIDICA III: F. Šamalík: Stát a společenské organizace v SSSR. V. Veverka: Filosofie české normativní školy.*

OBSAH

B. Vybíral, A. Kudlík: <i>Několik poznámek k příčinám kriminality a její prevence</i> . . .	str. 3
O. Novotný: <i>Otázka příčin a podmínek zločinnosti</i> . . .	str. 13
J. Nezkusil, F. Knobloch: <i>Akutní otrava alkoholová a její soudně psychiatrické posuzování</i> . . .	str. 43
A. Dolenský: <i>Některé otázky nového systému trestů</i> . . .	str. 59
I. Pješčak: <i>Nový trestní řád a kriminalistika</i> . . .	str. 85

СОДЕРЖАНИЕ

Б. Выбирал — А. Кудлик: <i>Несколько замечаний по причинам преступности и ее превенции</i> . . .	стр. 3
О. Новотный: <i>Вопрос о причинах и условиях преступности</i> . . .	стр. 13
Й. Незкусил — Ф. Кноблех: <i>Острое алкогольное отравление и его судебно-психиатрическая квалификация</i> . . .	стр. 43
А. Доленски: <i>Некоторые вопросы новой системы наказаний</i> . . .	стр. 59
И. Пещак: <i>Новый уголовно-процессуальный кодекс и криминалистика</i> . . .	стр. 85

INHALT

B. Vybíral, A. Kudlík: <i>Einige Bemerkungen zu den Ursachen der Kriminalität und zu ihrer Prevention</i> . . .	S. 3
O. Novotný: <i>Die Frage der Ursachen und Bedingungen der Kriminalität</i> . . .	S. 13
J. Nezkusil, F. Knobloch: <i>Die akute Alkoholvergiftung und ihre gerichtspsychiatrische Beurteilung</i> . . .	S. 43
A. Dolenský: <i>Einige Fragen des neuen Strafsystems</i> . . .	S. 59
I. Pješčak: <i>Die neue Strafordnung und die Kriminalistik</i> . . .	S. 85

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1963 — IURIDICA 1

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM NOVÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO TRESTNÍHO PRÁVA

Redakční rada série Iuridica: prof. dr. V. Outrata (předseda), doc. dr. J. Boguszak, Z. Červený,
promovaný právník (tajemník), dr. O. Novotný

© Universita Karlova, Praha 1963

Z nové sazby písmem Public vytiskl Mír, n. p., závod 1, Václavské nám. 15, Praha 1 —
Nové Město

D-09*30218

Cena Kčs 11,—